

სტეფანე კონსტანტინესძე ზუბალაშვილის ხსენებისა და სახელის სახსოვრად.

ქართველ კათოლიკენი
ყველა ასპარეზზე

დ

ზოგი რამ წერილები დასაუღეთ საქართველოზე

აღწერილი და დაბეჭდილი

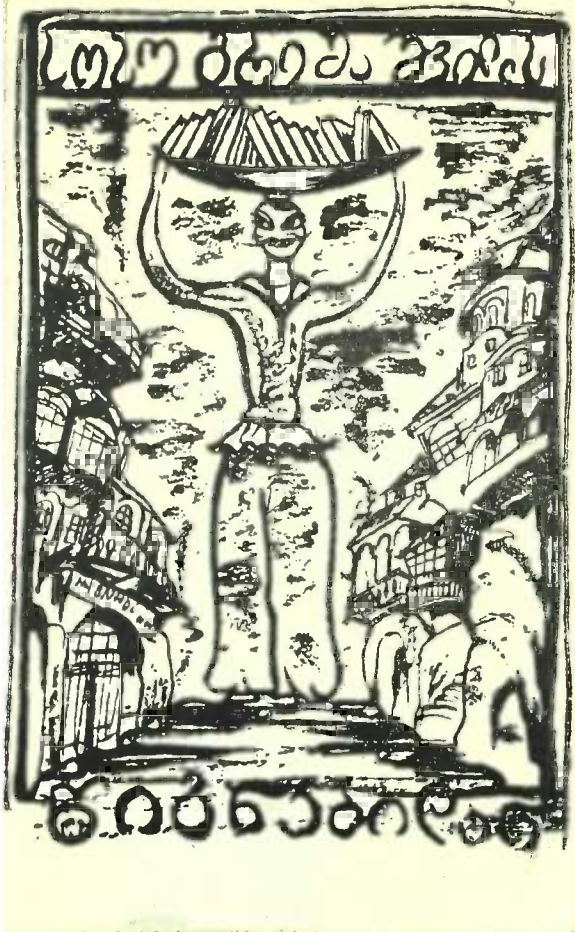
ზ. ჭიჭინაძისაგან

~~ბიჭვინტაძისაგან~~

თფილისი

მსწრაფლ-მბეჭდავი არ. ქუთათელაძისა, ნიკ. № 21

1905

სტეფანე კონსტანტინესძე ზუბალაშვილის ხსენებისა და სახელის სახსოვრად.

ქართველ კათოლიკენი

ყველა ასპარეზზე

37172

და

ზოგი რამ წერილები დასავლეთ საქართველოზე

აღწერილი და დაბეჭდილი

ზ. ჭიჭინაძისგან.

თფილისი

მსწრაფლ-მბეჭდავი არ. ქუთათელაძისა, ნიკ. № 21

1905

Дозволено цензурою г. Тифлисъ 1905 года 8-го марта.

შენიშვნა.

ვგონებთ ამ ცნობების შემდეგ მკითხველს აღარ უნდა ეუცხოვოს მასზედ, რომ ქართველ გვარის კათოლიკენი საქართველოში ძველადგანვე უნდა ყოფილიყვნენ თუ არა? ეს ცნობები შევკრიბეთ ოდნავ, შეძლების და გვარად, თუ კაცი მეტს შრომას მიიღებს და გაისარჯება, ის უეჭველია ჩვენგან აღწერილ ცნობებთ გარდასხვებსაც მოიპოვებს, სხვა ცნობებიც გადაეშლებათ თვალთ წინ. ჩემი მასალები ქართველ კათოლიკეთა შესახებ ამრთი დავამთავრე. ესე იგი ამ ახლად დაბეჭდილ ხუთის წიგნით, ეს ხუთი წიგნი გახლავსთ შემდეგი:

1, გრიგოლ ლუკასძე ხურსიძე და სტეფანე ივანესძე ზუბალაშვილი-ინდოეთში.

2, ქართველთ კათოლიკეთ გვარის ვაჟრები და მრეწველნი ძველადგან.

3, ქართველ კათოლიკეთ სასულიერო მოღვაწენი და მოძღვარნი.

4, ქართველ კათოლიკეთ სამოქალაქო გვამნი და მოღვაწენი ყველა დარგსა და ასპარეზედ.

5, XVII და XVIII საუკუნე და ზოგი რამ ცნობები ქართველ კათოლიკეთა შესახებ.

უეჭველია ამ ცნობებითაც დარწმუნდება მკითხველი, რომ თუმცა საქართველოში კათოლიკეთა რიცხვი არ არის დიდი, თუმცა ჟამთა ვითარების წყალობით იგინი საკმარისად შემცირდენ, მაგრამ მიუხედავად მის, მათს მცირე რიცხვიდამ ქართულს საერო და სასულიერო სამოღვაწო ასპარეზს ყოველთვის ჰყოლიან დამამშვენებელნი და საქმის მკეთებელნი. ამას შგონი ექვი აღარ მოუნდება და თვით ის უცხო პირნიც

დარწმუნდებიან ჩვენს სინამდვილეზედ, რომელნიც ამტკიცებდნენ და კვალადაც ამბობენ, რომ საქართველოში ქართველ გვარის კათოლიკენი არც ყოფილან და არც არიანო. ამის შესახებ კამათი რა საჭიროა, სჯა და ბაასი. ექვის პასუხად ეს წიგნები გახლდესთ, სადაც ქართველ კათოლიკეთა მრავალთ ჩენილთ მოღვაწეთა, მშრომელთა და მრეწველთა ბიოგრაფიული ცნობებია ანუსხული და მათგან განაკეთ საქმეთა ცნობებიც. ეს უფრო კარგად ახსნის საქმის გარემოებას.

ყველა ასეთ მასალებთა ბეჭდვის დიდათ მოსურნე იყო აწ განსვენებული სტეფანე კონსტანტინესძე ზუბალაშვილი. 1904 წ. აპრილის და მაისის რიცხვებში ცნობებიც ნახა და დაბეჭდვისთვის თვისი სამზადისიც დაგვირდა. დიდათ ეინტერესებოდა ქართველ კათოლიკეთ ვაჭრებთ ცნობები და ნამეტურ ინდოეთში ყოფილ გრიგოლ ხურსიძის და სტეფანე ივანესძე ზუბალაშვილის აღწერის.

უნდა ითქვას, რომ სტეფანე კონსტანტინესძე ზუბალაშვილი ასეთ კითხვებს გარდა მთლად საქართველოზე ისტორიასაც გულს მოდგინეთ ავლებდა თვალთ ყურს, უყვარდა ჩვენს წარსულზედ ლაპარაკი, ნამეტურ ქართველ მაჰმადიანთ შესახებ.

ქართველთ მაჰმადიანთ ცხოვრებისაგან გაკვირვებული იყო და როგორც კარგს ქართველს მამულისშვილს დიდათ უკვირდა ამოდოლა ქართველთ გათათრება და ქრისტიანობიდან განდრეკა. დიდათ ენატრებოდა ამათ შესახებ წერა და წიგნების ბეჭდვა. „ქართველების გათათრება“ წაეკითხა და ანუსხულის ცნობებიდგან გაკვირვებულიყო. აღარ დასცალდა, თორემ იგი ამ ხალხთა მწიგნობრობის აღსადგენად კარგს სახსარს აღმოაჩენდა. ასეთ თვისების და მამულისშვილობის გამო ეს ჩვენგან მიერ ხუთი გამოცემაც სტეფანე კონსტანტინესძე ზუბალაშვილის ხსენებას მიუძღვენით.

ქართველ კათოლიკეთ მოღვაწენი.

ივანე ჩიგაინი XVIII საუკუნის გამოჩენილი პირი, აზნაურის შვილი. თფილისელი, აღმწერი სხვა და სხვა წიგნების ქართულს ენაზედ. ამისგან შედგენილი ერთი ლოცვის წიგნი 1740 წ. რომში დასტამბეს. კარგად სცოდნია ლათინური, იტალიური, ფრანგული და თათრული, ქართულიც უფრო კარგად. რომში სასწავლებლად ეს თფილისიდან წასულა 1730 წლებში.

ივანე ორბელიანი, გაფრანგებული XVIII საუკ. ერთ დროს საქართველოს მსაჯულიც. მწერალი და მთარგმნელი ქართულის წიგნებისა. მცოდნე ლათინურის და სხვა ენების, ამან სთარგმნა სხვათა შრომის პროკლე დიოდოხოსის წიგნი „კავშირი“ და სხვაც მრავალნი, იყო კათოლიკობის დიდი მოღვაწე-მეტრფე, მფარველი.

ვახტანგ ორბელიანი. ძმა საბასი. რომში წავიდა, იქ მიიღო კათოლიკობა. საქართველოში აღარ დაბრუნდა, იცოდა ენები ლათინური, იტალიური და ფრანგული. იყო კათოლიკე და მის მოღვაწე. ქართულს ენაზედ წიგნებს სთარგმნიდა მრავლად, მის ნათარგმნთ ჩვენ დრომდისაც მოაღწიეს. სწერდა მრავლად ლექსებს: მისი ლექსების ძველს წიგნებში მრავლად არის დაშთენილი. გარდაიცვალა რომს, 1740 წ. ვახტანგს ანტონ კათალიკოზი მძიმეთ ჰკაცხავს გაფრანგების გამო „მზამეტყველებაში“. როგორც საბას, ისევე ვახტანგს დიდი შრომა აქვსთ დადებული თფილისის ქართველ კათოლიკეთა მფარველობაზედ.

ზაალ ენიბეგოვი XVII საუკ. პირია, თფილისელი. ამათწინაპარნი კათოლიკის სარწმუნოებას აღრიდგანვე დაკავშირებიან. ზაალ ენიბეგოვი თფილისის პატრების გავლენის ქვეშ

დროს მიღწეულს კარგად შეუწავლია კათოლიკეთ სჯული, ლათინური, იტალიური და ფრანგული ენები, აღმოსავლეთის ერთა ენებიც კარგად იცოდა და მასთან ქართულიც. თავის დროს, იგი რომის კონგრეგაციის წინაშე ცნობილი იქმნასხვა და სხვა მისიონერებისაგან როგორც კარგი მთარგმნელი ლათინურ-იტალიანურ და ქართული ენის, მასთანვე პატივ საცემი პირიც, სახელოვანი თავის დროის თფილისის ქართველთ წინაშეც ქართული მწიგნობრობითაც.

XVII საუკუნის ნახევარს, ბერნარდე ნიპოლელმა რომს წერილების წერა გაუმართა საქართველოდამ ქართველ კათოლიკთ შვილების შესახებ, რომ ყმაწვილების გზავნა რომში ერთობ ძვირად ჯდება, ვერც მოდიან ოსმალთა შიშით. ხარჯი დიდუნდაო, ამიტომ ვითხოვთ, რომ საქართველოს დედა ქ. თფილისში განწესდეს ისეთი კაი სასწავლებელი სადაც აღიზრდებიან აქაური ბავშვებიო. ეს ერთობ იაფად დაჯდება და თფილისში ორჯერ მეტიც აღიზრდება იმ ხარჯით, რასაც რომის მისიონი საქართველოდამ წასვლაზედ დახარჯავს. ამავე ბერანდეს ქართულად შეუდგენია „საქრისტიანო კატეხიზმო“, რომის მისიონი ბერნარდეს რომში იბარებს 1681 წ. ავალებენთან შენი „კატეხიზმოც“ წამოიღეო. „კატეხიზმო“ შეუსწორებია ზაალ ენიბეგოვს და ამას აი ეს შენიშვნაც მიუცია.

„შემოწმება. მე ზაალნ ენიბეგი, ქართველი პირველი კათოლიკე, მოწაფე თფილისში მყოფ მისიონერ ძაპუცინებისა, სადაც სპარსეთის მომაგიერე ზის, რომელთანაც ფიყავი და ვარ მოენე და მდივანი ქართულს, სომხურს, სპარსულ, თათრულს და იტალიურის ენისა, ვამოწმებ, რომ ღვთის მეტყველი პატრების შემოწმებით და წმიდა კრების სეკრეტარებისკოპოსის ჩიბოს ბრძანებით, წავიკითხე და გარდავიკითხე ყველა ნაირი სიფრთხილით ეს წიგნი. შედგენილი სამოციქულო მისიონერ პატივცემულ მამა ბერნარდე მარია ნიპოლელისაგან. არაფერი ვპოვე წინაღმდეგ რომის კათოლიკე

სარწმუნოებისა, ანუ კეთილის ზნეობისა, რადგან ყოველი სიტყვა ნათარგმნია კარდინალ ბელარმინოს პატარა საქრისტიანო მოძღვრებიდან ქართულს ენაზედ. ეს წიგნი ამ სამეფოში მოსული დიდად სასარგებლო იქმნება, რადგანაც საიდუმლოების შესახებ ცნობები სულ არეულ დარეულია და ვერც ხელთ ნაწერებით დაუკმაყოფილებიათ ეგოდენი პროვინციების საქროებისათვის, ამისათვის დიდად საქროდ ვრაცხ რომ ეს დაიბეჭდოს. ქ. ენიბეგაანთ ზალინა, როგორც ზემოთ წერილია დავამტკიცე“.

ამავე თარგმნის სისწორეს იმავე დროს ამტკიცებს საქართველოდამ რომს მისული პატრი იოსებ ანტონ რომაელი. აქ მოყვანილის ცნობით სჩანს რომ ზაალ ენიბეგოვი მწიგნობარი პირი ყოფილა. დიახ ეს ასეა და იგი სხვა ცნობებითაც თავის დროის კვალად დიდად მწიგნობარ და მთარგმნელ პირად სჩანს, მას მრავლად უწერია სხვა და სხვა წიგები ქართულს ენაზედ.

გაბრიელ ანდრონიკოვი. კაცი თავის დროს საქმარისად ცნობილი და კარგის დიდის ოჯახის შვილი. ენდრონიკაშვილების გაფრანგება სპარსეთს ეკუთვნის, შაჰაბაზის დროს. კათოლიკე ენდრონიკაშვილები გაფრანგების შემდეგ სპარსეთიდან საქართველოში მობრუნდენ, მიტომ თავადობაც სხდავოდ გაუხდათ. გაბრიელი 1840 წლებამდის შესამჩნევ მოღვაწეთ ითვლებოდა, მისვან ბევრს ლატაკს ეძლეოდა დახმარება და საშუალება, რათა სილატაკისაგან არ დაღუპულიყოს. ამის სახელს სიამოვნებით მოიხსენებს მ. თამარაშვილიც. ვიცით კარგად, რომ ამ პირს თავის დროისთვის სხვა და სხვა ნაწერებაც ჰქონია ქართულს ენაზედ ნაწერ ნათარგმნი დასაბეჭდათ მომზადებულნი.

ექიმი ანდრია ეპითაინე. გამოჩენილი ექიმი XVII საუკ. შეფის შაჰნვაზის დროს. ანდრია ექიმი შემდეგ დროში ერთი სხვაც იყო, მაგრამ ეს კიდევ სხვაა. ანდრია სარწმუნოებით კათოლიკე ყოფილა და მთელს საქართველოს ერში დიდათ

განთქმული და ამალღებული, შაჰნავაზ მეფის წინაშე მას დიდი ხმა და გავლენა ქონია. ესევე პირი ყოფილა კარგი ქართული მწიგნობარი და ქართულს ენაზედ მრავლად უწერია სხვა და სხვა სამეურნო წერილები და ზოგიც ვრცელი წიგნები. ეს ექიმ ანდრია ქართველ ხალხს თურმე დიდათ უყვარდა. ამას მ. თამარიშვილიც მოიხსენებს. მის ნაწერების ჩვენ დრომდე ვერ მოაღწიეს. ეს ანდრია ექიმი იქამდე მომზადებული ყოფილა, რომ რომის კარდინალებს თვით სწერდა წერილებს XVII საუკ. ლათინის ბერების მოწმობით. ამ ექიმ ანდრიას გვარი ქიოელი ყოფილა-იმერელი. ქიოელი არ ვიცით რას უნდა მოასწავებდეს.

ივანე გოკიეჯი. 1780 წლებში, რომში სჩანს, პროპაგანდოს წინაშე და იქ ფიცს აძლევს კრებას მოწაფობის გამო პროპაგანდოს სასწავლებელში სწავლის მიღებისათვის ერთგულად. ამ ივანე გოკიელის დროს, სხვა ქართველ კათოლიკეთ ძენიც ყოფილან რომის კონგრეგაციის წინაშე გაგზავნილები სასწავლებლად. მათი ცნობა ჩვენ არ გვაქვს. ხოლო ის კი ვიცით, რომ ყველა ეს ქართველ კათოლიკეთ შვილები კარგად მომზადებულნი ყოფილან საქართველოშივე. სკოდნიათ სხვა და სხვა ენები და მასთან ქართული და საქართველოს ისტორიაც. თვითოეული მათგანი ერთი მეორისგან რამე განსაკუთრებითი ცოდნით განირჩეოდა თურმე. ასეთივე ყოფილა ივანე გოკიელოვიც და თავის დროს შესმენილი პირიც. ამის ცნობებს მ. თამარიშვილიც მოიხსენებს, ეს ცნობები რომისს არქივებში მოუპოვებია.

ყარან გოზაშვილი. კათოლიკე სარწმუნოების, რომში აღზრდილი და ქართულს ენაზედ რომშივე საკითხავ წიგნების მთარგმნელი. ამ მწიგნობარ ყარან გოზაშვილის სახელი ჩვენ არ ვიცით. ამას მოიხსენებს მ. თამარიშვილი. ეს პირი ყარანგოზისშვილის გვერდით სხვასაც მოიხსენებს, მაგრამ იმათ იქ არ ვახსენებთ, რადგანაც იგინი შემდეგ დროს სასულიერო წოდებაში იქმნენ შესულნი, ესენი მსხავან გვაქვს ანუსხული.

ანდრია ქართველ კათოლიკე XVII საუკ. პირია. პატარა ანდრიას 1640 წ. საქართველოდამ რომში გზავნიან აღსაზრდელად. გაგზავნის მეთაურობას იმ დროის სამეგრელოში მსახური უფროსი პატრი იოსებია. ანდრია რომში მისული შედის პროპაგანდოს სკოლაში. იქ სწავლობს შესანიშნავად, რასაც მ. თამარიშვილის სიტყვით: იმ დროის სკოლის ცნობებიც მოწმობს ამ ანდრიას ნიჭიერებას. იგი თურმე შესანიშნავს დისერტაციებს სწერდა. მიხ. თამარიშვილი სწერს:— „ანდრია მეტად დაწინაურებულა ფილოსოფიურ და საღვთის მეტეფილოლოგიაში, ბევრი გზის დაუწერია დისერტაცია, დაუცავს და გაუმარჯვნია, სამწუხაროდ ესკედ ნიჭიერი მეგრელი რომშივე კარდაიგვალა სწავლის დასრულებამდე“ გ 193. სამწუხაროდ ამ პირის შესახებ სხვა რამ ცნობები არ გვაქვს.

ანტონ ქართველ კათოლიკე. აგრეთვე ქართველი, ანუ იმერელი. თანამედროვე პირია ანდრია მეგრელ-ქართველი ისა. ესეც რომშივე გაგზავნეს სასწავლოდ, ანდრიასთან ერთად სწავლობდა, თუმცა ანტონს ანდრიასავე დიდი ნიჭი არ ჰქონია, მაგრამ მაინც იგიც წინ წასულა სწავლაში და ესეც სწერდა თურმე სხვა და სხვა დისერტაციებს. ასეთ პირთა ცხოვრების ცნობები ჩვენთვის საინტერესოა, რადგანაც იგი შეეხება XVII საუკ. ევროპაში წასულთ ქართველთ სწავლა განათლების საქმეს. საინტერესოა მით უფრო, რადგანაც საქართველოდგან იქ მისულთ ქართველ ყმაწვილები საღვთისმეტყველო საგნებს გარდა სწავლობდნენ მკურნალობას და ვაკრობასაცკი, რაც მ. თამარიშვილსაც აქვს მოხსენებული, რომ XVII საუკ. ნახევარს, საქართველოდამ რომში მივიდა ერთი ქართველი ყმაწვილი თავის საგზაო ხარჯით და იქ ვაკრობის შესწავლა დაიწყო თავისავე ფულითაო.

ალექსანდრე მამულაშვილი. დაიბადა 1798 წლის რიცხვებში. სწავლა მიიღო პირველ დაწყებით თფილისს, კათოლიკეთ პატრების წინაშე. შემდეგ რომშიაც იყო, თავის კვალად განათლებული პირი იყო. 1830 წლებში იგი მასწავლებლად

იყო თფილისის კათოლიკეთ ეკლესიის სკოლაში. იყო ქართველთ მწიგნობარი და ქართულ მწერლობასაც გულ მხურვალედ მისდევდა. ქართულად სწერდა კიდევ, სხვათა შორის მისგან ქართულს ენაზედ შედგენილია ქართველთ კათოლიკეთ ლოცვის წიგნი. სახელდობრ „წალკოტი ლოცვათა“ ეს ლოცვები მას 1820 წლებში სხვა და სხვა უცხო ლოცვის წიგნებიდგან გადმოუთარგმნია, გადმოუქართულებია და ისე შეუდგენია. დღემდე ეს ვრცელი წიგნი დაუბჭდავია. სხვა ხელთნაწერებიც მრავლად ჰქონია, მის სიკვდილის შემდეგ ყოველივე დაკარგულან.

ფერშანგაძე. XVII საუკ. პირია. ანუ „ფერშანგი ფაში“ გვარი ბერტყაძე გახლავსთ. ფერშანგოვთ გორელი იყო, ამათ წინაპარნი ძველადგანვე დაუკავშირდენ კათოლიკობას, იგი იყო მწიგნობარი კაცი. მან დასწერა ზღაპრული მოთხრობა „ფერშილიანი“ ამ წიგნის სახელს არჩილ მეფეც მოიხსენებს თბავის ლექსებში.

სტეფანე ფერშანგი. გორელი. XVIII საუკუნის და XIX საუკუნის პირი. კარგი მელექსე. თავის დროს გამოჩენილი, სტეფანე ფერშანგის ლექსები მთელს საქართველოში იყო გავრცელებული. ამის მამი ძალით სომხის სჯულს დაუკავშირეს 1780 წლებს და ამიტომ ესეც მათვე ეკუთვნოდა, ძველთაგანკი ფერშანგოვები მთლად კათოლიკენი იყვნენ. სტეფანე ფერშანგი კაი მეთარე-მეჭიანურე იყო თავის დროს და მასთან ქებულიც. ფერშანგი დღეს კათოლიკის სჯულის აღარავინ არის, გასომხებულებიკი არიან.

თათულა უჩაქვი. ძველთაგან დაკავშირებული კათოლიკობასთან. ერეკლეს მეფის ექიმი და ცნობილი აზნაურისშვილი, მეფე ერეკლეს წინაშე დამსახურებული და დიდათაც ქებული საკეთილოს საქმეებით. თავის დროს იყვეო დიდათ სახელოვანიც.

ანტონ უჩაქვი. მეფის ექიმი და ერთიცა და მეორეც მომსწრე საქართველოს რუსეთთან დაკავშირებასა. დიდი პატივი

აქენდა მეფე გიორგის ამ ანტონ ყარაევისა. ანტონ ყარაევი თავის დროს იყო წარჩინებული ქართველი, სახელოვანი მწიგნობარი და კარგი მკურნალ, დოსტაქარი.

რათიუჯ დანბეგოვი, თფილისის მცხოვრებ ქართველ კათოლიკეთაგან, მეფე ერეკლისაგან ინდოეთს ელჩათ გაგზავნილი. ინდოეთიდან მობრუნდა საქართველოში 1799 წ. ამის მოგზაურობა საქართველოდამ ინდოეთამდის ქართულად დაწერილი რუსულად სთარგმნა და მოსკოვში ცალკე წიგნად დასტამბა 1819 წ. იხილეთ ამაზედ ცალკე ცნობანი.

გრიგოლ ჯუგასიძე ხუცსიძე. შეძლებული ვაქარი, დიდი შეძლების პატრონი და ინდოეთში მცხოვრები. გარდიც. 1920 წ. იხილეთ ამაზედ ცალკე წიგნაკი.

ანდრია ყაჩავეი. ცნობილი ექიმი მეფეთა დროს. მათ შემდეგ რუსის მთავრობის წინაშეც კარგად გამოჩენილი. 1812 წ. ამ მკურნალს თ. ს, ერისთავი მაღლობას სწირავს, რომ შენ ანდრია ოსეთის ძე ყარაევმა, ლეკრმა, დიდი შნო და ნიკი გამოიჩინე ჩემის ოჯახის რჩენაშიო და მასთან მთელ საქართველოს ხალხშიაცო.

ექიმი აკოფა. კარგი მკურნალი და მოღვაწე თავის დროის კვალად გორში 1820 წლებში.

აქესანდრე აქიმი. ცნობილი პირი 1820 წ. გორს. ორთავ ამ მკურნალთა გვარები ქარაევი უნდა იყოს, ორივე კათოლიკენი. მოიხსენებიან გორის ეკლესიის კონდაკში.

იოსებ ყაჩავეი. ექიმი და ცნობილი პირი 1830 წლებში.

ივანე ყაჩავეი. ექიმი და ცნობილი პირი თავის დროს.

კრასტი თურქიტანისშვიდი. იყო ვახტანგ მეფის თანამედროვე. თფილისში ლათინთ პატრებთაგან გამოიწურთნა, შეისწავლა ლათინური, იტალიური და ფრანგული ენები. იყო მწიგნობარი. დაუკავშირდა კათოლიკობას. ვახტანგ მეექვსეს რუსეთში გადაჰყვა, იქ გარდაიცვალა. ამან ქართულს ენაზედ სთარგმნა სოკრატის სწავლა. ეს თარგმანი იმავე დროს ვა-

ხტანგ მეფემ გალექსა. გალექსილი დაბეჭდილია 1853 წ. „ცისკარში“.

გაბრიელ გელაფანი. თანამედროვე-ვახტანგ მეფის, მის ნა-
მოწათარი თფილის. კათოლიკე პატრებისაგან გაწვრთნილი და
განათლებული. კათოლიკობას თფილისში დაუკავშირდა. სა-
ბა ორბელიანს თან უნდა გაჰყოლოდა რომს, მაგრამ ეს ვერ
მოუხერხდა. ვახტანგ მეფეს რუსეთში გადაჰყვა. იყო მწიგნო-
ბარი. ამან რუსულის ენიდამ ქართულ ენაზედ სთარამნა
„საქვეყნო აღწერა“ გეოგრაფია, რომელიც რუსულს ენაზედ
პეტრე დიდის ბრძანებით პეტერბურგს იქმნა დაბეჭდილი.
გეოგრაფია ოთხ ნაწილად გაყოფება. გაბრიელის გარდაცვა-
ლება 1750 წ. მიეწერება. ეს თარგმანი ინახება „წერა-კითხვის
სამართველოს წიგნთ საცავში“. სხვა ნაწერებიც ჰქონია ამ
პირს.

ზუკაბ შანშოვანი. თფილისელი. სარწმუნოებით კათოლი-
კე, ამიტომ სომხად წოდებული. იყო თავის დროს განათლე-
ბული და გამოჩენილი გრამატიკოსი. იცოდა სხვა და სხვა
ენები. სომხურის ენიდამ ქართულს ენაზედ გადმოუკეთებია
ქართული გრამატიკა. ეს გრამატიკა 1881 წ. პეტერბურგს
პროფესორმა ალ. ცაგარელმა დაბეჭდა წიგნად. პ. უმიკაშვი-
ლის სიტყვით ამავე ზ. შანშოვანს ქართულს ენაზედ უთა-
რგმნია შემდეგი წიგნები სომხურის ენიდამ: 1, „შეყვანილება“
პორფირისა და 2 „პერი არმენია“ (1877 წ. „ივერია“). ეს
წიგნები ჩვენ ძველათაც გვაქვდა ნათარგმნი, XI საუკუნეში.

დიმიტრი ჩრბელაიანი. თანამედროვე საბა ორბელიანის.
კაცი მწიგნობარი და ცნობილი თავის დროს. იყო კარგი
მელექსე. კათოლიკის სჯულის მფარველი, მასთანვე დაკა-
ვშირებული. ამას ეკუთვნის გამოჩენილი ლექსი „ხილთა ქე-
ბა“ და „ახანთ ქებანი“ რომელნიც დასტამბულები არიან
ქართულ წიგნებში. დიმიტრი ორბელიანს ანტონ კათოლიკო-
ზიც მოიხსენებს „მზა-მეტყველებასში“ და ჰკიცხავს რომ დი-
მიტრი თავის ლექსებით ამაოდ დაშვრავს, რადგანაც კათო-
ლიკობას დაუკავშირდაო.

ივანე ჰეტეს ძე ამირალაშვილი. ამათი ძველი გვარი ამირ ალას
შვილია. ამათხედ ასე ვიცით და არა ამირალოვი. ძველადგანვე
დაკავშირებულნი კათოლიკობასთან. ზოგნი სომეხნიც არიან.
ივანეს დაბადება XVIII საუკ. მიეწერება. ივანე ამირალოვი
თავის დროს ქართული მწიგნობარი ყოფილა, მწერალიც.
კათოლიკეთ დიდი მფარველი. ამის ნაწერებმა ჩვენ დრომდე
ვერ მოაღწიეს. ამის სახელს მ. თამარაშვილიც ახსენებს.

ნიკოლოზ ბიჭიაშვილი. თფილისელი. დიდი თანამგრძნო-
ბელი ანტონ კათალიკოზისა და მრჩეველიც სხვათა კათალი-
კობის შესახებ. იცოდა ლათინური ენა კარგად, იყო პატრე-
ზის დიდი მეგობარი. რუსული ენაც სცოდნია, ქართულს
ენაზედ ამას შეუდგენია წიგნი „დასჯექტიკა“. აგრეთვე
უთარგმნია რამდენიმე თავი „დაბადებისა“ ბერძნულის ენიდამ.

ნიკოლოზ ჩაჩიკაშვილი. დიდი მეტრფე ანტონ კათალიკო-
ზის, კათალიკობის გამო დიდი ბჭობის ამტანი. იყო პატრე-
ზის დიდი მოყვარე და პატივის მცემელი. იცოდა ენებიც.
ბერძნულის ენიდამ გადმოსთარგმნა ქართულს ენაზედ „სტა-
ნგრაფი“ კათალიკობისთვის იყო დევნილი.

ივანე ასეშვილი. ანტონის განძრახვის დიდი პატივის მცე-
მელი და კათალიკობის მოღვაწე. იყო მწიგნობარი და დი-
დათ სახელ განთქმული, ამან დასწერა ანტონ კათალიკოზისა-
გან დაწერილ „მეტფისიკის“ განმარტება და „ლოდიკის“
ერთ დროს კათალიკობისთვის ესეც სდევნეს.

იოსებ ტრეშმეფანი. ზოგნი სომეხნი არიან, ზოგნი კათო-
ლიკენი. იოსებიკი კათოლიკისსჯულის იყო და სომხად იწო-
დებოდა, რადგანაც სომეხ კათოლიკეთ ირიცხებოდა. იოსებო-
ვეროპაში აღიზარდა. იყო ენების მცოდნე. 1780 წ. ამან მე-
ფე ერეკლეს თხოვნით აღწერა მთელი თფილისის ხალხი, სა-
ხლები, სავაქროები, ქარვასლები, ქარხნები და სამეფო სა-
ხლები ეს აღწერა 1781 წ. ეკატერინა იმპერატრიცას წარუ-
დგინა ტრაქტატის გამო. ამ ძვირფას აღწერის პირმა ჩვე-
ნამდე ვერ მოაღწია.

სარიდონ ჩოლოყაშვილი. ჩოლოყაშვილები კათოლიკობას XVII საუკ. დაუკავშირდნენ სპარსეთში, ქეთევან დედოფლის დროს, მის მახლობლივე. ეს სარიდონი კ მათი მომდევარია: დღეს კათოლიკ ჩოლოყაშვილების აღარავინ სცხვრებს. სარიდონი იყო მწიგნობარი კაცი და ლათინთ პატრების გავლენით გაზრდილი. ქართულს ენაზედ ამან სთარგმნა „თელქეპი“ და „კარაბადინი“. რუსული ენაც იცოდა.

რევაზ უჩაჩიბაშიშვილი. თანამედროვე ვახტანგის შვილისი ბაქარისა. თფილისში ელიზარდა ლათინთ პატრების წინაშე კათოლიკობასაც აქვე დაუკავშირდა. შემდეგ დროს რუსეთში იქმნა გადასული. ერეკლეს გამეფების დროს საქართველოში დაბრუნდა. იცოდა ლათინური და ფრანგული ენები ასევე ქართული და თათრული. იყო მეფე ერეკლეს არტილერი-სტად. ამან ქართულს ენაზედ სთარგმნა „ზანტეფნი“. შინა-არსი ამ წიგნის არ უწყით.

თ. იასეხ თუმანიშვილი ძე მდივნისა. იყო ცნობილი მწიგნობარი თავის დროს და სახელოვანი მეფეთა დროდგანვე იყო კარგი მელქსე და სწერდა ლექსებს მრავლად. გარდაცვალება ეკუთვნის 1820 წლებს, კარგად მომსწრე იყო მეფე ერეკლეს მეფობისა.

დიმიტრი თუმანიშვილი. ძე იოსებ მდივნისა. ბატონიშვილი რომ რუსეთს გადასახლეს, ესეც თან გაჰყვა მათ. იყო კარგი მელქსე და ლექსებს სწერდა მრავლად. ნამეტურ სასიმღერო ბაიათებს. ამის ლექსებში ცნობილია კარგად: — „გაშკის-ნაფნი“ „ახალ აღზგო სულადღ“ და სხვანიც მრავალნი.

დიმიტრი წატიშვილი. თანამედროვე მეფე ერეკლესი. დიდი მეგობარი პატრებისა და მათი პატივისმცემელი. იყო კარგად მცოდნე ლათინურის ენისა და მთარგმნელი ქართულს ენაზედ. ამან სთარგმნა ქართულს ენაზედ მრავალნი წიგნნი, უკანასკლადროს ისევე დაუბრუნდა მართ-მად. იგივე კვი მცოდნე იყო რუსულის ენისა.

ბეჟან მღვდელი. საბა და ვახტანგის თანამედროვე. საიდუმლო კათოლიკე. მწერალი და მოღვაწე. ქართლიდამ სდევნეს ამისთვის, იმერეთს იქმნა ექსორიად გაგზავნილი. საბა და ვახტანგი რომ რომში წავიდნენ, იმერეთში ამას გაუარეს გზად და ნახეს. კათოლიკობაზედ გაამაგრეს. ამის ცნობა დაბეჭდილია 1853 წ. „ცისკარში“.

ზურაბ ზუბალაშვილი. სცხოვრებდა XVII საუკუნის საშუალოს. ცხოვრების წელნი მისწვდება XVII საუკ. ბოლომდე.

გიორგი ზუბალაშვილი. დაიბადა 1694 წ. ცნობილი გვამითავის დროის კვალად + 1771 წ.

მეკაბ ზუბალაშვილი. და 1698 წ. სოფ. ხიზაბავრს, ამიტომ მას გორის პატრი 1740 წლებში ხიზაბავრელად ასახელებს. თავის დროის კვალად ცნობილი გვამი საქართველოში.

გიორგი მღვდელი ზუბალაშვილი. თანამედროვე ვახტანგ მეფისა, მწიგნობარი და მასთანვე ქართულ საღმთო სჯულის წიგნებთა შემსწორებული, რომელ წიგნებიც დაბეჭდილ იქმნენ ქ. თფილისს 1709 წ. იგივე სწერდა სხვა-და-სხვა ისტორიულს წერილებსაც საქართველოს შესახებ. ძველს სიგელ გუჯრებში ასე ასახელებენ. შემდეგი ცხოვრება ამისი ჩვენთვის უცნობია. ვგონებთ იგი გადჰყვა რუსეთში ვახტანგ მეფეს სადაც გარდაიცვალა კიდევ, ასე რომ საქართველოში იგი აღარ დაბრუნებულა, ამის ცხოვრების ცნობები არ შეიძლება რომ არ აღმოასჩნდეს სადმე ძველი სიგელ-გურჯებში.

ანდრია ზუბალაშვილი. დ. 1690 წელს. სცხოვრებდა ქ. გორს, თავის დროის კვალად იყო ცნობილი გვამი ქ. გორს. იყო თანამედროვე მეფე ვახტანგის და თეიმურაზის ამის გარდაცვალება მიეწერება 1772 წლებში. სიჭერის დროს ანდრია უსინათლო იქმნა, მასთანვე დაკუტდა. უსინათლომ და კუტმა დიდხანს იცოცხლა, 1755 წლებში, მეფე თეიმურაზ. დიდთან ავეცდრებდა ქ. გორში კათოლიკეთა ეკლესიის დაბრუნებას, მეფის წინაშე იყო თამამი და მეტყველი (ნაჯობობი ანტონ დავითის ძე ზუბალაშვილის შიგერ).

რამანაზ შუბაღაშვილი. მომსწრე მეფე თეიმურაზის, ერეკლესი და გიორგის. მკოდნე სასტამბო საქმეთა, წიგნების მბეჭდავი და ცნობილი გვამი საქართველოს ისტორიაში. ამან მრავალი ბეჭდა ქართული წიგნები ქ. თფილისს და ამის შვილებმა: დავითმა და გიორგიმ ქუთაის. ამის სახილი და გვარი მოიხსენება თვით მისგან დაბეჭდილს წიგნებზედაც: ამის შესახებ სხვ. და სხვა ცნობები მრავლათ მოიპოვება აქა იქ ძველს წიგნებში. მისი გარდაცვალების წელნი ჩვენთვის უცნობია. ამაზედ იხილეთ პროფესორის ალ. ცაგარელის შრომა: (свѣденія о помятникахъ грузинской письменности).

იოსებ შუბაღაშვილი. დაბადება მიეწერება 1650 წლებში. ჩვენთვის უცნობია მისი გარდაცვალების წელნი და ცხოვრების ცნობები.

ჯუკა და იოსებ შუბაღაშვალები. ოქრომჭედელნი, გამოჩენილნი ხელოსანნი თავის დროის კვალად ახალციხეში. ამათი ხელოსნობა შესანიშნავი ყოფილა საერთოდ. სამწუხაროდ ამათის გარდაცვალებით მოიხსნა ახალციხეში მათი სამაგალითო ხელოსნობა და მასთან გვარიც, რადგანაც უძეონი იყვნენ.

გიორგი შუბაღაშვილი, ძე ივანესი ცნობილი გვამი თფილისში დ. 1782 წ. + 1894 წ.

დავით შუბაღაშვილი, ძე ივანესი, დავითი თავის დროის კვალად გამოჩენილი ადამიანი, იყო დიდი სათნოების დასიბრალულის მექონი გორის შეუძლოთა. ამის ასეთ ღირსებას ქვემოდ მოყვანილი ლექსიც ასაბუთებს. დავითის კეთილ მოქმედების შესახებ გორის მკვიდრთ შორის ბევრი კარგი ცნობებია დაშთენილი + 1866 წ.

სტეფანე აზმიკელი. ახალციხელი. თავის დროს დიდათ გამოცდილი, მკოდნე აზიურის ენების, იყო გამოჩენილი ვაჭარი თავის დროს, დიდი მფარველი კათოლიკობისა ახალციხეში. ოსმალთა მფლობელობის დროს მეტად დიდი ხმა და გავლენა აქვდა მას ადგილობრივ ოსმალთა მთავრობაზედ.

სგი იყო კარგად მცოდნე დასავლეთ საქართველოს ძველის და ახლის დროის ისტორიისა. ნამეტურ იცნობდა ოსმალეთის ქართველთ ყოფა ცხოვრებას. სწერდა კიდევაც, სამწუხაროდ მის ისტორიულ წერილებმა ჩვენამდე ვერ მოაღწიეს. გარდაიც. 1850 წ. ღრმად მოხუცი.

აღექსანდრე ენდრეიკაშვილი. კაცი თავის დროს ცნობილი და კარგად მცოდნე ქართულის წერა-კითხვისა. ყოფილა მწერალიც. თავის დროს, კათოლიკეთა და სხვათა წინაშეც მორიგების და გარიგების წერილებიც ამას უწერია მრავლად. წერაში ქებული ყოფილა და მოხერხებული. სადავო საქმეებში ზავის ჩამოგდების მიდრეკილებაც დიდი ჰქონია. ამის სახელს მ. თამარიშვილიც მოიხსენებს.

აღექსანდრე ჩიქოვანი. შთამომავლობით თავადის შვილი, სარწმუნოებით ქართველ კათოლიკე. თავის დროის კვალად შესანიშნავად განათლებული კაცი, შესაფერად სწავლა დამთავრებული, მცოდნე სხვა და სხვა ენების და მასთან მწიგნობარიც. იყო ზედ მიწევნით მცოდნე საქართველოს ისტორიის, ქართველის ხალხის ძველი და ახლის ცხოვრების, მეტად გულდამწვარი თანამედროვე გარემოებისა და დროთა ცვლილებისაგან. ოხვრით და გოდებით მომთხრობი ნ. ბარათაშვილისებურის ხანისა. 1830 წლებში, თფილისის კეთილშობილთსასწავლებელში ქართული ენის მასწავლებლათაც იყო. ამისაგან გასწორებული რეკულები მეცმინახავს. აღექსანდრე ჩიქოვანი პატარაობიდანვე დიდის ხალისით ეჩვეოდა ქართულ მწიგნობრობას.

იგი იყო კარგი მეგობარი ნ. ბარათაშვილის, ალ. ქავჭავაძისა და თითქმის თანამედროვე და თან შესზრდილი პირი ყველა იმ ქართველთ მწერლობის და მოწინავე ქართველ გვარიშვილების, რომელთა დაბადებაც 1800 წლების შემდეგ მიეწერება და რომელთაც შემდეგ თავიც ისახელეს. ალ. ჩი-

ქოვანისაგან გადაწერილი ნ. ბარათაშვილის ლექსების რვეული მე მაქვნდა, ამ რვეულში ალ. ჩიქოვანი ნ. ბარათაშვილს „ბედი ქათლის“ დაწერის გამოქებას უძღვნის. აი თვით ეს ლექსიც.

„ბედო ქართლისაგ, გვიმტკიცებ: ტფილისის მკჳმადნანს მამ-
[სვლელად;

მუნ ციხის კართა განდებულთ — იუდით... ასახრებლად,
მეფის ერეკლეს მხნეობის, სიბრძნით ქართულთა მზრუნველად.
სოღომან მსაჯულთ და სხვა გვამთ... ერთგულ მამულს მკობელად.
მშვენიერ შეწებობით, მკავითხრობს ჭაზრთა — გალობით,
გალობა შენი დაბლაღულს, გულს ჭბაღთავს, — შენის საღმობით. —
გულთა მხილავი! გულთ ხედავს, გულია მსხვერპლთა თანხმობით,
რადგანაც დედათაც აწვე .. ჩრდილოდხის ქარიშხალობით, —
ვინცაა შენი მწერავი, ჯერია ეძღვნას მადლობა;
ნიჭთ, დვაწლთ, მალექსეთ ჭაზრთათვის უჩხს დია უცხო ზრდილობა,
თუმცა მდაბიო — ქართული — ჭმეტობს აქ ზოგან თქმულთა;
გარნა უცხოა, კარვია, — ამ გვარ მამულისშვილობა.“

1843 წ. ქ. თფილისი. თ. ალ. ჩიქოვანი.

ალ. ჩიქოვანს თავის ლექსების რვეული ს. მესხიევის რვეულიდამ გადაუწერია. ნ. ბარათაშვილის ლექსები ალ. ჩიქოვანის ხელთნაწერიდამ დაიბეჭდა 1875 წ. ალექსანდრე ჩიქოვანი ქართულს მწერლობაშიაც იღებდა მონაწილეობას, მან 1857 წ. „ცისკარშიაც“ დაიწყო წერა და დასაწყისიდანვე მშვენიერს ლექსებს სწერდა.

ალ. ჩიქოვანის ლექსებში ბევრი მშვენიერი ლექსებიც მოიპოვება. მათი შეკრება და ცალკე გამოცემა იქმნება კანონიერი. ლექსების მიმართვა ბარათაშვილის კილოსია. ამასვე აჩენს ლექსი „გალიაში დამწყვდეული შოშია“ და სხვანი. ყოველი ლექსის შინაარსი იგავით დაწერილი ნაღვლიანი გოდება არს, უნდა ითქვას, რომ თავის დროის კვალად ალექსანდრე ჩიქოვანი იყო შესანიშნავი მწიგნობარი, მეტყველი კაცი, თანამგრძნობელი ყოველის სასიკეთო საქმეთა და ცნობილი პირი მთელს საქართველოში, იგი ცოლშვილის პატრონიც იყო. ერთი ამის ქალი, ეკატერინე, ანტონ ზუბალოვის

მეუღლეა, მეორე ვარინკა, ისარლოჯისა და ვაჟი გიორგი ჩვენს მწერლობაში კარგად ცნობილი. ალ. ჩიქოვანს აქვდა მეტად მდიდარი ბიბლიოთეკა, სამწუხაროდ მისი ბიბლიოთეკის წიგნები და თვით მისგანვე ნაწერი აუარებელი ლექსები, ისტორიული წერილები, მოთხრობები და იშვიათი წიგნები მეწვრიმლებზე სახევ ქალაქის მაგიერ დაჰიდეს, ასე დაიღუპა იმოდენი ძველი წიგნები. ზოგი მე ვიყიდე ხელთნაწერების და მით გადარჩენ დახვეას. ალ. ჩიქოვანის გარდაცვალება 1860 წელს მიეწერება.

გიორგი ალექსანდრეს ძე ჩიქოვანი. შთამომავლობით თავადის შვილი. გიორგი უკანასკნელი წევრი იყო კათოლიკე შთამომავალ თავად ჩიქოვანებისა და ამ პირის სიკვდილით მოისპოო კათოლიკე ჩიქოვან თავადის შვილების გვარის რიცხვიც. გიორგი ალექსანდრეს ძე განათლებული კაცი იყო და თანამედროვე პირი სერგეი მესხის, გ. წერეთლის და სხვათა. იყო მტრფობელი ქართულის მწერლობის და საზოგადო საქმეთა წარმატებისა, თავის დროს იგი იღებდა ყველა ქართულს საქმეებში მონაწილეობას. იყო დახელოვნებული, განათლებულნი და მომხადებული მწიგნობარიც. პირველად მან მონაწილეობა მიიღო 1863 წ. ეურნალ „საქართველოს მოამბეში“ და აქ დაიბეჭდა მისგან ნათარგმნი ვიქტორ ჰუგოს რომანი „საბრალონი“. შემდეგ დროს „კრებულში“ დაიბეჭდა გოგოლის ნაწერებიდამ „შინელი“ და „რაზედ მოუვიდათ ჩხუბი ივან ივანიჩს ივან ნიკოფოროვიჩთან“ სხვებიც აქვს ნაწერი. უკანასკნელ დროს პიესებსაც სწერდა, ამის ნაწერი პიესა „ბნელ ოთახში“ ქართულს სცენაზედ ხშირათაც იდგმება ხოლმე. ხალხისთვის საყვარელი პიესა არის. გიორგი ალექსანდრეს ძე ჩიქოვანი გარდაიცვალა 1893 წ.

სტეფანე მედიქიშვილი. წარჩინებული ქართველი. თავის დროს ქართველ საზოგადოებაში კარგად ცნობილი. იყო ქართული მწიგნობარი და ზედ მიწევნით მცოდნე ქართველ ავკარგიანობის. 1860 წლების შემდეგ ეს ყველა ქართველთ

საქმეში მხურვალედ იღებდა მონაწილეობას, 1866 წ. ქართულ გაზეთ „დროების“ გამომცემლობა ამან იკისრა და ამ საქმეს იგი კარგა ხანსაც გაუძღვა. „დროებაზედ“ მას ბევრი ამაგი აქვს დადებული. ამანვე დაახლოვებით მიიღო მონაწილეობა დიმიტ. ბაქრაძესთან, ვ. თუთლაშვილთან, რ. ლორღბერიძესთან 1860 წლების შემდეგ, თფილისში სტამბაც. გახსნეს, სტამბა მელიქიშვილის სახელით არსებობდა. „დროებაში“ სწერდა კიდეც. უკანასკნელ ასხაბადში გადასახლდა და იქ გარდაიცვალა ცოლ-შვილის პატრონი.

პეტრე იოსების ძე უმიკაშვილი. პეტრე იოსების ძე ქართულ მწერლობაში ცნობილი პირია. დ. 1838 წ. გარდაიც. 1904 წ. თფილისის გემნაზიის სწავლის შემდეგ პეტერბურგის უნივერსიტეტშიც სწავლობდა. იყო კირგად მკოდნე საქართველოს ისტორიისა, ქართველი ხალხის ცხოვრებისა, ქართული მწიგნობრობისა, ქართული თეატრის, სასწავლებლების, გლეხკაცობის, სამღვდელთა, თავად-აზნაურობის, ქართველ მაჰმადიანების და სხვათა მრავალთა ქართულს ენაზედ მწერლობა 1860 წ. დაიწყო „ცისკარში“, შემდგომ მის იგი მწერლობდა „დროება“-ში „კრებულში“ „ივერიასა“ და „ცნობის ფუცელშიაც“ თავის ნაწერებით იგი ყოველთვის მხურვალედ ეპყრობოდა ქართველთ ტომის საქმეებს. ერთ დროს იყო „სასოფლო გაზეთის“ რედაქტორათაც და ამ გაზეთის შრომითაც დიდის თავაზით ეპყრობოდა ჩვენის გლეხკაცობის განათლების საქმეს. იყო დაუცხრომელი მშრომელი, უანგარო, სამაგალითო კაცი, სუფთა თვისების და კარგი მშვიდობიანი ხასიათის.

იყო დაუღალავი მშრომელი თიატრისა, სწერდა სხვა და სხვა პიესებს და მისი პიესა „მისანი“ და „სამზადისი“ სანაქებოთ ითვლებიან ქართულს სცენაზედ. ამას გარდა პირველად პეტრე უმიკაშვილმა დაიწყო ქართული სახალხო ლექსების შეკრება, სახალხო წიგნების ბეჭდვა. სახალხო მწერლობას იგი დიდის თავაზით ეპყრობოდა. სახალხო წიგნების

გარდა ერთ დროს ქართული ანბანი და „დედანიც“ დასტამბა. ძველი წიგნების გამოცემაშიაც იღებდა მონაწილეობას. მისგან დაიბეჭდა რამდენიმე ძველი წიგნი. დიდი პატივის მცემელი იყო ჩვენი წარსულის მწერლობის. გულ დაწყვეტილი შეხედულება ჰქონდა ქართველ მაჰმადიანთ ცხოვრებაზედ. რამდენ გზისმე იმგზავრა კიდევ ქართველ მაჰმადიანებში. მათშიაც შეკრიბა სხვა და სხვა სახალხო ლექსები და სხვა ცნობები. ამის შეკრებილი ლექსები ზოგი მე დავბეჭდე. სანაქებოა მისი შრომა ქართველ მაჰმადიანთ შესახებ გ. ყაზიბეგის რუსული წიგნიდამ ნათარგმნი, რომელიც დასტამბულია „ივერიაში“ ქართველ საზოგადოების წინაშე იგი ამაგდარი პირია. მის დასაფლავებაზედ სიტყვებითაც იქმნა ეს გამოთქმულია იგი გარდაიცვალა უცოლშვილოდ. მან დასწერა ჩემის თხოვნით თავისი ავტობიოგრაფია, რომელიც მოთავსებულია 1904 წ. „ივერის“ 123 №-ში. ამის შრომის შესახებ სხვაგან ვვაქვს დაწვრილებით აღწერილი. აქ ეს ვიკმარედ.

იაკობ ჯაზარეშიძე. იაკობ ლაზარეშიძის სოფ. ვარგვალის იყო. ვარგავი ახალქალაქის მაზრაში სძევს, სოფ. ხიზაბავრის ახლოს, სწავლა დაამთავრა ახალციხის კათოლიკეთა სასწავლებელში. შემდეგ ამის თფილისში ჩამოვიდა და ალექს. ინსტიტუტში აპირებდა შესვლას, მაგრამ ეს ვერ მოახერხა, თფილისში დარჩა და საქმეს ეძებდა. 1887 წ. მე გავიცან იგი, სხვებმაც გაიცნეს, აკაკიმ გადასაწერები მისცა, ასევე მე, შემდეგ თიატრის სამართველოდამაც აძლევდენ გადასაწერებს. გაჭირებით სცხოვრობდა, მაგრამ თფილისს მაინც არ შორდებოდა, ცდილობდა თვით განვითარებაში.

დიდის გულ მოდგინებით კითხულობდა რუსულს და ქართულს წიგნებს, ქართულს სჯასა და ბაასშიაც იღებდა მონაწილეობას. კარგად გაიცნა ქართული მწერლობა, ქართველი მწერლები. თიატრშიაც იღებდა მონაწილეობას, კონცერტებშიაც, ვლ. აღნიაშვილის კარგი დოსტი იყო, ბოლოს კათოლიკეთა სასწავლებელში მასწავლებლობა მისცეს, აქ

დარჩა კარგ ხანს, შემდეგ ცოლიც შეერთა, მაგრამ მას შემდეგ დიდ ხანს არ უცოცხლია, ავად გახდა, უკანასკნელ სწავლის შრომას თავი გაანება და ახალციხეს დაბრუნდა. 1898 წ. გარდაიცვალა. დასაფლავებულია ახალციხის ქართველ კათოლიკეთა სასაფლაოზედ.

იაკობ ლაზარეშვილი ქართულ მწიგნობრობაშიაც იღებდა მონაწილეობას და გაზეთებში სწერდა სხვა და სხვა წერილებს, სხვათა შორის პიესებიც დაწერა, ამის ნაწერია ისტორიული დრამა „მტარფალი“ და „ჯანდი“. ორვეს ხშირად თამაშობენ ქართულს სცენაზედ. „მტარფალი“ ჩვენს მწერლობაში თვალთ საჩინო ნაწარმოებათ ითვლება, იგი დიდის ამბით იქმნა წარმოდგენილი და დამწერიც კარგად იქმნა დაჯილდოებული. ამ მშვენიერს პიესაში ანუსხულია ქართველთა მდგომარეობა XVIII საუკ. და ნამეტურ ჯავახეთის ქართველთა, რომელნიც ოსმალოს ხელში იყვნენ, მაგრამ გული და სულია კი თავიანთ მეფისა და საქართველოსკენ ეკავათ. შინაგან საჭირო ღირსებით ამ პიესას ბევრი ვერაფერი შეედრება ქართულს ისტორიულს მწერლობაში, ამ პიესის ღირსების შესახებ შესაფერი წერილი დასწერა ანტ. ფურცელაძემ, რომელიც „ივერია“ ში იქმნა დასტამბული.

თვით იაკობ ლაზარეშვილი იყო ნამდვილი მამულისშვილი, წრფელი გულ შემატკივარი ქართველთ საქმეების, ნამეტურ ქართველ კათოლიკეთა და ქართველთ მაჰმადიანების, მათი საქმეებიც კარგად იცოდა.

მისევე ჰავდეს ძე მეფისაფი. წარჩინებული ქართველი დარბაისელი ადამიანი, ცნობილი გვამია თავის დროს მთელს საქართველოში. სარწმუნოებით ქართველ გვარის კათოლიკე, მესხეთში დაბადებული. სწავლა მიღებული აქვდა დროის შესაფერად. სწავლის მხრით თვის თანამდროვეებში პირველი იყო, ამით იგი სხვებს არაფერში ჩამოურჩებოდა. თავის დროის შესაფერად იცოდა ყველა საჭირო სწავლა და საქმენი, ენებთა

შორის კარგად იცოდა ქართული, სომხური, თათრული შესანიშნავად, რუსული კარგად, რადგანაც განათლებაც აქვდა მიღებული. ეს ოთხი ენა მან ჩინებულად იცოდა, ძნელად რომ ენებში მას რამე ნაკლი შემჩნეოდა.

უბირველესად იყო ქართველი დარბაისელი ადამიანი, ქართველთ მამულისშვილი, მტრფობელი საქართველოსი, ქართველთ ერის და ქართველთ კათოლიკობის, სიყვარული და პატივისცემა უცხო ტომთაც უხვად აქვდა დაჯილდოებული. მასთანვე იყო მწიგნობარი კაციც და უფრო უყვარდა ქართული მწიგნობრობა და ნამეტურ ისტორიული მწერლობა. საქართველოს ისტორია მან ჩინებულად იცოდა, შესანიშნავად, გარდა ამისა კარგად იცოდა საქართველოს საზღვრებიც, თუ საქართველო საიღამ იწყობოდა თავის საზღვრებით, სად თავდებოდა და მრავალიც სხვანი, იცოდა ნამეტურ კარგად ოსმალთს საქართველოს ვითარება. ქართველ მაჰმადიანთ ცხოვრება, ნამეტურ ქართველ მაჰმადიანთ ბეგების და ფაშების ყოფაცხოვრება და ბევრიც სხვა რამ ღირს შესანიშნავი სასაქმენი და ცნობები.

ძველადგანვე მიხეილ მეფისოვს დაახლოებული კავშირი ჰქონდა აჭარის ბეგებთან, იცნობდა მათს ყოველს ოჯახის, წევრს, ყოველ პირისთვისებას და ჭაზრს საქართველოს შესმხებ. ძნელად რომ ამით ვინმე მიხ. მეფისოვს შესდარებოდა. დიდი ხმა ჰქონდა და დიდი ზეგავლენა მათზედ, მთელს ოსმალეთის სამზღვრების იქიღამაც, შუა გულ კუთხეებამდის ძნელად რომ ამას საღმე რამე გამოჰპარვოდა. ესეთი მცოდნე, ესეთი შემძლე კაცი მეტად იშვიათია ჩვენს ცხოვრებაში. მასთანვე იგი იყო მეტად მოსულის ტანის კაცი, წამოსადეგი ვაჟკაცი, ტანის შედარებით მას ვერავის შევადარებთ, ისეთი დევივით გმირი იყო და ყველა ამაებს ზედ ერთოდა მისი ქართული ტანთ საცმელი, ამის მნახველს ცხადათ გაახსენდებოდა ჩვენი ძველი დროის დევ-გმირნი.

მიხეილ მეფისოვის ნახვით ქართველ კაცს გაახსენდებოდა ძველი ხანა ქართველთ ცხოვრების, ანუ მთელი აღმოსავლეთის ხალხთა ქვეყნები და მასთან მეტადრე მეფობა ქართველთა და იმ დროის ქართველთ გმირების და გმირობის ხანა. მიხ. მეფისოვის ცხოვრების აღწერას მთელი წიგნი მოუხდება; იგი იშვიათი თვისების პირი იყო, აღმატებული ღირსება ჰქონდა; მას საქართველოში ყველა კარგად იცნობდა, მასვე კარგად იცნობდა კავკასიის გამგე მიხეილ ნიკოლოზისძე. მთელი ქართველთ გენერლობა. 1877 წ. რუსეთმა ამ პირის და გრ. გურიელის წყალობით გამართა ქართველ ბეგებთან საუბარი და ცდა რომ ეს კუთხე როგორმე აღვილათ აეღოთ. ამათ ყოველივე მოახერხეს, ასეთი საქმეების გამო თვით მიხ. მეფისოვის ღირსის მელიქოვისაგან მოწერილი ქართული წერილებიც ჰქონია, რითაც თურმე ამას ავალებდენ საქმეში ერთგულობას და სხვა. ამ პირმა დიდი, მეტად დიდი დახმარება აღმოუჩინა რუსის მთავრობას და ზოგიერთ მეტიხარა მტერთა რიცხვი რომ არ ყოფილიყოს, მაშინ აქ ერთი წვეთი სისხლიც არ დაიღვრებოდა. ბათუმის აღების შემდეგ აღ. მეფისოვი ართვინის უფროსად იქმნა დანიშნული. ქართველში ჩინებულად ასრულებდა თავის საქმეებს.

მიხეილ პავლეს ძე მეფისოვი ასეთი ენერჯის პირი იყო, სადაცკი წავიდოდა ყველგან დიდს ზეგავლენას ახდენდა ქართველ მაჰმადიანებზედ. შემდეგ დროს იგი დიდი მეგობარია იყო გიორგი ალექსანდრეს ძის, ასევე სხვების. იყო საყვარელი პირი ყველასი, სინდისიერი მოსამართლე, გულ შემატკივარი მდაბიო ერისა და საყოველთაოდ ქეშმარიტების მფენელი და მთესველი კაცთა შორის, მისი სიკეთე ბევრს ახსოვს და ბევრიც მოიგონებს. ქება-დიდებათ მის ხსოვნას, იყო აგრეთვე პურ-მარილის მოყვარე, სათნო, შეუძლოა ერის შეძლების და გვარად დამხმარე და ყველაფრით საქმეში მისაბაძი, ხოლო ასეთ პატიოსან პირს ახალციხელების წყალობით დღე გაუმწარდა, ძმის მკვლელობა დასწამეს, ყოველად პატიოსანი და

მართალი აღამიანი სისხლით შესვარეს, შურმა და მტრობამ იმსხვერპლა ასეთი მართალი კაცი. უკანასკნელ გამართლდა და მთავრობამაც ასევე იცნა, მაგრამ მის გულს სევდა და ბოროტების ვარამი არ მოსცილდა და მის შემდეგ მალე გარდაიცვალა. ასე ვიცით ქართველებმა და ასე ვწამლავთ თვით ჩვენთ გულ შემატკივარ პირებს, გარდაიცვალა სახლობის პატრონი, ხოლო უძეო. ამის გარდაცვალების გამო „ივერიაში“ საფუძვლიანი წერილი დაიბეჭდა აღ. ყიფშიძისაგან.

მამს აკაბ მურადიანი. კათოლიკენი, ზოგნი გრიგორიანეზიც არიან. პარისში, ადრე, მურადიანთ დიდი სომეხთა სასწავლებელიც არსებობდა. ხოლო ეს მურადიანიკი ქართველ გვარის კუთოლიკეა. ძველად კი ესენი თათრის ტომის უნდა ყოფილიყვნენ. იაკობ მურადოვი თავის დროს შესამჩნევი მოძღვარი ყოფილა მრევლთა წინაშე და მასთანვე დიდი მთარველიც კათოლიკობის. რამდენიმე წევრნი ამ გვარის ერთ დროს კათოლიკობიდან სომხობაზედ იქმნენ ძალით გადაყვანილნი. ტერ იაკობ მურადოვი შესანიშნავია თავის დროის კვალად როგორც კარგი ქართული მწიგნობარც. თანამედროვე პირთაგან დიდათ ქებული. გარდაიცვალა 1840 წ. ქუთაისს. 75 წლისა.

სტეფანე დათიაშვილი. მომსწრე კარგად სოლომონ მეფის და თავის დროს ქუთაისში ქართველ კათოლიკეთა წინაშე მრავალ საქმეთა მკეთებელი. დიდი შრომა აქვს ამ პირს თავის დროის კვალად დათესილი ქუთაისის ქართველ კათოლიკეთა შორის.

მიხეილ გუფუჯაშვილი. თფილისელი, სცხოვრებდა XVIII საუკუნის ნახევარს, ამან შეადგინა „სიბრძნე სიცრუის“ მსგავსად პატარ-პატრა ზღაპრების წიგნი. ამ წიგნმა ჩვენ დროდღე მოაღწია.

იასკე ბადინაშვილი. თფილისელი, ქართველი კათოლიკე-სცხოვრებდა XVIII და XIX საუკუნის 30 წლებამდე. ამან იცოდა კარგად მკურნალობა. სხვათა შორის ამას კარგად სცოდნია სპარსული ენა. სპარსულის ენიდან ქართულს ენაზედ უთარგმნია „ცხენის-კარაბადიმი“ რომელ ხელთ ნაწერმაც

ჩვენს დრომდეც მოაღწია, სხვა რამ ცნობები და წიგნები ამ იოსებ ბალინაშვილის შესახებ ჩვენ არა ვიცით რა ცნობები არს, რომ ამ პირს სხვა ნაწერებიც ჰქონია დატოვებული გარდაცვალება მიეწერება 1832 წლებს.

ზაქარია ზუბაღაშვილი. თითქმის პირველ ქართველთაგანი, რომელიც ევროპაში წავიდა საკომერციო სწავლის მისაღებად ამის წასვლა მიეწერება 1824 წ. გერმანიაში სწავლობდა და კომერციულის სწავლის მაგიერ ექიმობა შეისწავლა. საქართველოში კარგი ხმა და გავლენა აქვდა ექიმობის ასპარეზზე.

ნიკოლოზ გიორგისძე ზუბაღაშვილი. კაცი შეძლებული, გარდაიცვალა ევროპას. თფილისში მოასვენეს და დაკრძალეს. თფილისის გამგეობას დაუტოვა დიდი შეძლება, ქონება, რითაც თფილისის შეუძლოე, ანუ ლატაკმოხუც სნეულთათვის მუქთა სამათხოვრო სახლი უნდა აღშენდეს. შეუძლოთ რიცხვი სამ ნაწილათ უნდა იქმნეს გაყოფილი. ქართველი, სომეხი და რუსის ეროვნების და მათთან სხვა ტომისაც. ამ შესაწარავს გარდა სხვა დაწესებულებათაც დაუტოვა ფული მოსახმარად: სკოლებს, ეკლესიებს და სხვათა ამ გვართაც. გარდაიცვალა უძეო.

სტეფანე კონსტანტინეს ძე ზუბაღაშვილი. დაიბადა 1860 წ. გარდაიცვალა 1940 წ. 14 სექტემბერს, პარიზში. საქართველოში მოასვენეს გვამი მისი და იმავე თვის 27-ს დიდის პატონის ცემით დაასაფლავენ. სტეფანე კონსტანტინეს ძე სამაგალითო მამულისშვილი იყო. მის შესახებ ჩვენ მისი ცხოვრება იმავე დროს მეორედ დავსტამბეთ და ამიტომ აქ არას ვამბობთ. იხილეთ მისი ცხოვრება.

კონსტანტინე იაკობის ძე ზუბაღაშვილი. კაცი ცნობილი და ამაგდარი შვილების და საზოგადო საქმეთა წინაშე დ. 1827 წ. + 1901 წ. იხილეთ ამაზედ მათი გვარის ისტორია.

გიორგი ზუბაღაშვილი. თავის დროის კვალად დიდი შეძლების პატრონი და გამოჩენილი. იხილეთ მათის გვარის ისტორია.

ანდრია ივანის ძე ზუბალაშვიდი. კაცი მომზადებული და ცნობილი თავის დროის კვალად. დიდხანს მსახურებდა „გლენ-კაცთა საქმეთა წარმოების სამმართველოში“ УП. ПОД. КР. და სხვა საქმეთა კეთებითაც ცნობილი. გლენ-კაცობის შესახებ ამას დიდი შრომა აქვს დადებული. ამის ცხოვრების და მოქმედების ცნობები იხილეთ ამათ გვარის ისტორიაში.

იაკობ ივანეს ძე ზუბალაშვიდი. კაცი ცნობილი და თავის დროის კვალად დადათ გამოჩენილი, შემძლებელი პირი დამხმარე ბევრის საქველმოქმედო საქმეების, ქუთაისის ეკკლესიის შენების დამხმარე, იქ ქართველთ კათოლიკეთ ვაჭრების, აფთიეჟის დაფუძნების, ჯავახეთში სკოლების, თფილისში ეკკლესიების და სკოლების. სხვა და სხვა ქარხნების დამფუძნებელი, არყის, შაქრის, პურის მალაზიების დამფუძნებელი და ბევრიც სხვების. დაიბადა 1792 წ. გარ. 1864 წ.

ოჭანჯანა ქოქოჩივი. ქართველ კათოლიკეთაგანი, ამათ დაკავშირება კათოლიკობასთან XVIII საუკ. ეუკთვნის. ოჭანჯანა ქოქოჩივი განთქმული იყო სხვა და სხვა ცოდნით, ნაშეტურ მკურნალობით. ქუთაისში და მთელს იმერეთში მას დიდი ხმა და გავლენა აქვდა ერთ დროს და მკურნალობით ქმებული იყო. მისი ცხოვრების მხარეები ბევრის საყურადღებო ღირსებით არს გარე მოცული, ხოლო დროთა და გარემოებისაბან მივიწყებულია.

ივანე სტეფანეს ძე ნებიერიძე. ნებიერიძენი კათოლიკობას ძველადგანვე დაუკავშირდენ, ამათგანი ზოგნი თფილის სკოლებდენ ქართველთ მეფეების დროს და ზოგნი სამცხეს. ძველადგან იგინი აზნაურის შვილებათ ირიცხებოდენ. ივანე სტეფანეს ძე ნებიერიძე დაიბადა 1820 წლებში. ახალციხეს. სწავლა მიიღო ახალციხის სამრევლო სკოლაში, მერე ახალციხის სამოქალაქო სკოლაში ისწავლა. შემდგომ მსახურებდა რუსის სამსახურში კარგა ხანს. იყო კარგად მცოდნე საქართველოს ისტორიის, ქართული ენის და მწიგნობრობისაც. სწერდა მრავლად ქართულს ენაზედ, მისი ნაწერები მის სიკვდილის შე-

მდევ დაუბეჭდავნი მის შვილს პატრს რაფიელ ნებიერიძეს დაშთენ. იგი იყო დიდათ მცოდნე საქართველოს ძველის ამბების, ნამეტურ ქართველ კათოლიკების, მის მოთხრობით და მოწმობით მე ბევრი რამ ისტორიული ცნობები დავსწერე. ბევრი რამ ძვირფასი მასალები იცოდა და დაწერილებიც აქვდა. გარდაიცვალა 1885 წლებში. ღარიბად. ვიცნობდი კარგად.

სტეფანე თუმანიშვილი. თანამედროვე მთელის XIX საუკუნისა. თავის დროის კვალად იყო გამოჩენილი ფაქარი, კაი ოჯახის შვილი და დიდი გავლენიანი პირი გურიელების წინაშე. იყო ქართული მწიგნობარიც და თავის დროის კვალად სწერდა სხვა და სხვა წიგნაკებს ქართულს ენაზედ. მე კი არ მინახავს მისი ნაწერები და ბ. მიხ. თუმანიშვილის სიტყვით, მას დაშთენია ერთი სკივრი ხელთ ნაწერები საესე, სადაც მის ნაწერები მრავლად ყოფილა და მათში „კარაბადიმებიც“ კი რეულა, რომელიც სტეფანე თუმანიშვილს უწერია. ეს ხელთნაწერები ქუთაისში არის დაშთენილი, ბევრი ვეცადე მათი ნახვა და გაშინჯვა, მაგრამ მის შვილის ხელიდამ ვერ ველი რსე ნახვას. ვერც მივალწიე მის კარამდე. სტეფ. თუმანიშვილი გარდაიც. 1885 წლებში ქუთაისს.

სტეფანე ჰეტრეს ძე მირაქოვი XIX საუკუნის პირია. ბიძა ალექსანდრე მირაქოვისა. იყო სხვა და სხვა ენების მცოდნე. დიდხანს სცხოვრებდა სტამბოლს. ქართულს ენაზედ იყო კარგი მოუბარი და მწიგნობარი. ოსმალურის და სხვა ენებიდამ ქართულს ენაზედ სხვა და სხვა წიგნებსაც სთარგმნიდა და სწერდა. მისი ნაწერების და ნათარგმნის მთლად დაუბეჭდავთ დაშთენ. სახლობით კონსტანტინეპოლს სცხოვრებდა, ფაქრობას მისდევდა. ერთ დროს, ეგვიპტეში მგზავრობის დროს, ამას გაჭივრების გამო ისლამიც მიუღია. სტამბოლში გარდაიცვალა მოხუცი. დღესაც სტამბოლს სცხოვრებენ მისი შვილები ალებ-მიცემით.

ანტონ ფირაჯოვი. სცხოვრებს XVIII საუკუნის ნახევრის შემდგომ, სწავლობს რომში. მ. თამარაშვილის სიტყვით იგი სწერს სხვა და სხვა წერილებს ქართულს ენაზედ — სხვა რამ

ცნობები ამის ნაწერების შესახებ ჩვენ არა გვინახავს რა. მაინც ისიც კი უნდა ითქვას, რომ ქართველ კათოლიკე მწერლებთან ნაწერი წიგნები და მასალების მთლად დაკარგულია და დროთა ვითარებისაგან შექმული. რაც ჩვენ მასალები შევკრიბეთ ეს მეოცე ნაწილიც არ არის იმ ქართველ კათოლიკე მწერალთა და მათის ნაწერების, რაცკი მათ უწერიათ ძველად და წიგნები უტოვებიათ ქართულს ენაზედ. ყოველივე მათის შრომის დაიკარგა და დაიღუპა.

იხსენებ გიორგის ძე სააკაფი. ში სექტემბერს, გარდაცვალებული გორის ქალაქის მოურავი იოსებ გიორგის ძე სააკაფი, ანუ სააკაშვილი, დიდად წარჩინებული ქართველი იყო, განვითარებული, კარგი მკურნალი, ხალხის სამსახურისათვის თავდადებული და მშრომელი. ხალხსაც უყვარდა იგი და პატივსაც სცემდა.

განსვენებული მოხუცი იყო, მაგრამ გული ახალგაზდურის ცეცხლითა ჰქონდა სავსე. დაბეჩავებული ხალხის გულშემატკივარი, იგი ყოველთვის ქომაგი იყო გლეხ-კაცობისა, ნამეტურ ავადმყოფებისა, მთელი თავისი სიცოცხლე განსვენებულმა კეთილის თესვასა და მოწყალების გაღებაში გაატარა. იმის სახლის კარი სწულთა და გვემულთათვის ყოველთვის ღია იყო, იმის სახლში ყოველ ავადშეყოფს ადვილად შეძლო შესვლა. წამალს ხშირად თვითვე იძენდა, აკეთებდა და ასმევდა ღარიბ ავადმყოფს. სახლის გარეშე, ავადმყოფთა საწამლებლათაც იგი დაუზარებლად მიდიოდა ხოლმე. რაც უნდა შორს ყოფილიყო, არ შეუშინდებოდა და ფეხით, ეტლით ან ცხენით უეჭველად წავიდოდა. მისის მკურნალობით მოარწყულია მთელი ქართლი, მისის საშუალებით ბევრს ღარიბს სწულს მიუღია შვება, ფეხზე დადგომა. ძნელია ყველა იმ სიკეთის—ჩამოთვლა, რაც განსვენებულმა გორსა და მთელს—ქართლში დასთესა.

ახალგაზდა მკურნალთა საყურადღებოთ ვიტყვი, რომ იოსებ გიორგის ძე მაგალითი იყო ყველასი და ყველგან; იმის

სამსახურს დიდ-ხანს არ დაივიწყებენ მცხოვრებნი, იმის სახელს ყოველთვის ქებითა და დიდებით ზოიხსენებენ. ვინატრებთ გუოით და სულით, რომ ასეთ ადამიანს მიმბაძველი მრავლად აღმოუჩნდეს.

იოსებ გიორგის ძე მეტად დაახლოვებული იყო ქართულს მწიგნობრობასთან. ყოველთვის ადევნებდა თვალ-ყურს ქართულს. ეურნაო-გაზეთებს, იგი ითვლებოდა ერთ საუკეთესო მწიგნობრად, ქართულის ენისა და ისტორიის ზედ-მიწევნით მცოდნედ. სარწმუნოებით განსვენებული რომის კათოლიკე გახლდათ, ხოლო გვარ-ტომობით—ქართველი. იმისი წინა-ბარნი ძველადვე გორში სცხოვრებდნენ და გორის მოქალაქეებად ითვლებოდნენ.

განსვენებულის შამა, გიორგი, მომსწრე იყო მეფე ერეკლესი და ამ მეფის წინაშეც ამაგდარდ და პატივცემული. გიორგის ბიძას, მანუჩერ სააკაშვილს კარგად იცნობდა მეფე ერეკლე, სააკაშვილები მეფისა და იმის ძის სახლშიაც დაიარებოდნენ. ამ მანუჩარ სააკაშვილმა ადრევე შეიტყო დიმიტრი ამილახვრის განზრახვა. ამილახვარსა ჰსურდა მეფე ერეკლეს ოჯახის ამოწყვეტა. ეს ამბავი მანუჩარმა ველარ დამალა და მეფეს მოახსენა. იმ დღიდან, მეფეს ბრძანებით, გორელი სააკაშვილები განთავისუფლებულ იქნენ ყოველნაირის ბეგარისაგან; ამისთვის სიგელ-გუჯარიც ებოძათ. ერთი ასეთი ქალაქი ღღეს ჩვენა გვაქვს; დავსტამბეთ კიდევ. იგი ქართველ კათოლიკეთა გვაროვნობის ისტორიისათვის კარგ მასალად გამოდგება.

განსვენებული იოსებ გიორგის ძე ყოველთვის ამბობდა ხოლმე, რომ ჩვენ ქართველები ვართ, ქართველი კათოლიკენი, საქართველოს შვილნი, ჩვენი დედაენა ქართული ენაა, ჩვენი სამშობლო ქვეყანაც საქართველოაო. ასეთის თვისებისა იყო განსვენებული და იგი თავის სიტყვას არავის წინაშე არა ჰფარავდა.

განსვენებულს გორში ჰქონდა ერთი კარგი სახლი, ღირებულებული 30,000 მან. ეს სახლი ქალაქ გორისთვის უანდერძნია. ამ სახლის შემოსავალი ღარიბ კაცთა შვილების აღზრდის საქმეს მოხმარდება.

ივანე ყაუხჩოვი. თანამედროვე პ. იეზოვის. ცოლშვილის პატრონი, უდროვოთ დაღუპული და გარდაცვალებული 1903 წ. ქ. ქუთაისს. ძველადგან ესენი მესხები იყვნენ, ამათ წინაპარნი ქუთაისს გადასახლდნენ XVIII საუკ. დამლევს. ამათზედ იხილეთ წიგნი „კათოლიკეთა ეკკლესია“ რეალურს სასწავლებელში სწავლობდა, აქ დაამთავრა სწავლა. მე იგი გავიცანი იმ დროს, როცა გემნაზიაში სწავლობდა. იგი იმავ თავიდგანვე ირიცხეაოდა ერთს უწარჩინებულეს მამულისშვილად. იყო მეტად ჩინებულის თვისების კაცად კაცი, ქართული მწერლობის მოყვარე, მკვირცხლად მხერალი ჩვენის საზოგადო საქმეთა მიმდინარეობისა. უხვად ეცხო მას იმ მაღლის სხივი რითაც დაჯილდოებულნი იყვნენ ყველა მაშინდელი საუკეთესო მამულის შვილი.

ვანო ყაუხჩოვი დიდს დახმარებას უწევდა ჩვენს მწერლობას და მწიგნობრობას. აი ჯერეთ თვით მე მეხმარებოდა წიგნების გასაღებით და მხარს მაძლევდა უანგაროდ, ეხმარებოდა „ქართველთა გამომცემელ ამხანაგობას“ და ასევე „მეურნის“ რედაქციას, რომელ საქმეთა მოგონება ვანოს გარდაცვალების დროს ილ. ჭყონიასგან მოგონებულოც იქმნა და დასტამბული „ივერია“ში. ვანო ყაუხჩოვს ქართულის საზოგადო საქმეების და მწიგნობრობის სიყვარულით სული და გული გამთბარი ჰქონდა, ყოველი ჩვენ საქმეთა კაი ცნობების გავონება მძლავრად ახარებდა, აძლიერებდა და რამე უძლურების, ან რომელიმე საზოგადო პირის სიკვდილი, ან რამე საერთო საქმის დაზურვა და რომელიმე გამოცემის მოსპობა კიდევ მას მწარედ აღარდებდნენ და ამწუხარებდნენ. ამავების შესახებ მისგან მეტად ბევრი მგრძნობიერი სიტყვები მოგვისმენია და თან მეტად დიდის მამულისშვილობით აღვსილი. რო-

გორც მოქალაქე, მშრომელი და კაცად კაცი მაგალითი იყო მთელს ქუთაისს და მასთან საქართველოში. იგი მსახურებდა ქუთაისს საურთიერთო ნდობის ბანკში.

ფერდინანდ დედებოვი. საუკეთესო თვისების ქართველ კათოლიკე. თეიმით ახალციხელი. პატარაობიდან აღიზარდა ახალციხეში. შემდგომ სწავლის და აღზრდის იგი ვაქრობის ასპარეზზე იქმნა გასული, ჯერეთ ისევე ახალგაზრდამ მიაღწია სრულს ენერგიულს სავაჭრო წარმატების დარგს და როგორც ქართველ კათოლიკეებში ერთსა და ორს გამოუჩენია ნიჭი ვაქრობისა, იჯარების აღებისა და აღებ-მიცემაში, ისევე ამ ფერდინანდმა გამოიჩინა. სრულიად ახალ გაზრდა ვაქრობის საქმიანობის მხრივ სპარსეთშიაც კი წავიდა, იქ დარჩა კარგა ხანს, სხვა და სხვა ხის კუნძებს ყიდულობდა, ნამეტურ კაკლის ხეებს და მათ ევროპის და რუსეთის ქვეყნებისაკენ გზავნიდნენ, მასთან ზოგი ერთ ფირმებს ხელ შეკრულობაც აქვინდათ კუნძების გამო.

ფერდინანდ დედებოვს ნახევარ სპარსეთი დავლილი აქვინდა. იცოდა კარგად აღმოსავლური ენები. სპარსეთში კარგა ხანს სცხოვრებდა, იცოდა კარგად სპარსეთთ ცხოვრებაც. დიდათ უყვარდა ქართული მწიგნობრობა. ქართულ წერა-კითხვასაც დიდათ მისდევდა, სპარსეთიდან იგი წერილებსაც იწერებოდა. ერთი ფელეტონი და რამდენიმე წერილი „ივერია“შიც იქმნა დასტამბული. ბოლოს დაბრუნდა საქართველოში. ბათუმში მოჰკიდა ხელი ვაქრობას და 1897 წლებში გარდაიცვალა. ამის მამა ს. დედებოვი ირიცხებოდა ბათუმის უძველეს ვაქრად.

კონ. ფირალაშვილი ვინმე მესხის სიტყვით მეტად პატივ ცემული და ღვაწლდებული ქართველ კათოლიკეა. თავის კვალად ჩინებული სამაგალითო მასწავლებელიც. ფირალაშვილები ძველადგანვე დაუკავშირდენ კათოლიკობას, იგინი მესხები, ანუ ახალციხელები არიან. ამათი გვარის წევრნი მოიხსენებიან XVIII საუკ. კონდაკებშიაც. რამდენიმე კომლი ამათგანი გრი-

გორიანობაზედ გადასულან, იგინი კახეთისკენ სცხოვრებენ და დღეს სომხათ ირიცხავენ თავს. ამათგანი იყო გოდერძი ფირალოვი, მდივანი მეფე გიორგისა. როგორც ძველად ისევე დღესაც ამ გვარს კაი მოსადევრები ჰყვანდა ქართველ კათოლიკობაში და სწორედ ამათივე ცალია ფირალოვიც.

კონსტანტინე ფირალოვი სხვა და სხვა საქვეყნო და საერო საქმეებს გარდა ქართულს ენაზედ წერასაც მისდევდა, სხვათა შორის სწერდა ლექსებსაც. რამდენიმე ამის ლექსი ცალკე წიგნად დაიბეჭდა 1900 წ. რომელსაც თან სდევს ვინმე მესხისაგან დაწერილი პატარა ბიოგრაფიული ცნობა. დამწერი საკმარისად აქებს განსვენებულის თვისებას და მის ამაგს და შრომას ქართველ კათოლიკეთა წინაშე დიდი პატივით და ამაგით მოიხსენებს მესხეთის და ჯავახეთის კათოლიკობის გარეშე კონსტან. ფირალოვს მთელს კუთხის ქართველობაზედაც დიდი ამაგი მიუძღვის ვინმე მესხის სიტყვით.

ნიკოლოზ ანტონის ძე ზუბაძეაშვილი. განათლებული კაცი, ქართველებში დიდათ სახელოვანი და პატივცემული. მთელი თფილისის ქართველობა მას იცნობს კარგად. იგი ითვლება თფილისის მცხოვრებთ წინაშე ერთს საკმარისად ამაგდარ ღვაწლდებულ მოღვაწედ. ნამეტურ საქებია მისი შრომა სამოსამართლო წესდებულების კანონდებულება თავის მოსამართლობის დროს ხალხის ადგილობრივ მცოხოვრებთ ზნესა და ხასიათს შეუფარდა, მასთან მოაწესრიგა და ბევრს რამე საქმეებს თავის სინდისიერის შეხედულებით ასამართლებდა. ამით მან დიდი ამაგი დასდო ორივე მხარეს, ხალხის საქმეებსა და მათ გამართლება-გამტყუნებასაც და მასთან მთავრობის კანონსაც კაი სახსარი აღმოუჩინა. მის დროის მოსამართლეთა შორის ასეთ პატიოსან პირებს ძვირათ ენახავთ.

ესევე პირი დიდხანს გახლდათ ხმონათ თფილისის გამგეობაში და უნდა ითქვას, რომ აქაც იგი ერთს უანგარო

პატიოსან მშრომლად ირიცხეაოდა, მიუდგომელი და მიუ-
მხრობელი, განმარტოებული ბოროტების და რალაცარა კა-
დნიერი საქმეების, რაც მის ღროს თფილისის გამგეობის წი-
ნაზე ფართოთ გაიშალა და აღორძინდა, ამიტომ ნიკოლოზ
ანტონის ძემ სხვა ქართველებთან ერთად ქალაქის გამგეობას
თავი გაანება და მას შემდეგ იგი იქ მონაწილეობას აღარ
იღებს. ქეშმარიტად, რომ ასეთი კაცი ღირსია ქალაქის
გაგეობის და მას ამისი ამაგი, შრომა და ცოდნაც მიუძღვის,
მაგრამ ჩვენ ქართველებს ვინა გვკითხავს ამას, არავინ, მა-
რთაღია ტყე ჩვენია, მაგრამ სახრე სხვებისა არის. დიან,
ნიკოლოზ ანტონის ძეს თფილისის ხალხის წინაზე დიდი სა-
მადლიერო სამსახური მიუძღვის.

ზავლე ალექსანდრეს ძე თავ. თუმანიშვილი. საუკეთესო ოჯახის-
შვილი და წარჩინებული ძველი ქართველი. მის ღროს კა-
ცებში სადაც ერთი და ორი ითქმის, იქ არც ჰავლე თუმა-
ნიშვილი გამოაკლდება. ეს პირი ჩვენს ცხოვრებაში ითვლება
ერთს საუკეთესო კაცად, საუკეთესო მამულისშვილად. ჩვენს
ღროში, უნდა ითქვას პირუთვნელად რომ ასეთი პირების
შოვნა ჩვენში ერთობ ძნელია, იშვიათი. ჰავლე ალექსანდრეს ძე
თუმანიშვილის მოღვაწეობა შემოსილია ბევრნაირის საპატიო
მხარეებით. ვინც კი იცნობს ამ პირს, იგი ცხადათ დამერწმუ-
ნება ამ პირის ასეთს დიადს მნიშვნელობაზედ. ჰავლე ალექსა-
ნდრესძე თუმანიშვილს მთელი ქართველობა იცნობს როგორც
საუკეთესო კაცს, კაცად კაცს და დიდს პატივისმცემელს სა-
გვარეულო და სამამულო საქმეებში. მისის მეთეურობით ჩვენს
ქვეყანაში ბევრი კეთილი საზოგადო საქმე გაკეთებულა, ბე-
ვრი რამ სიკეთე განთესილა და მოფენილა.

ზავლე თუმანიშვილი როგორც ქართველი კაცი, ქართულ
მწიგნობრობასაც კარგად იცნობს. საქართველოს ისტორიას
და ქართულ მწერლობას იგი აღრიდგანვე მისდევდა. იგი ქა-
თულად სწერდა სხვა და სხვა წერილებს და ლექსებს, რომე-
ლსაც ათავსებდენ გაზეთ „დროება“ში. ერთი ამის პოემა

„ფულის სამღერა“ 1879 წ. გაზეთ „დროეზიდა“ ჩვენ ვა-
დმოვბეჭდეთ და ცალკე წიგნად დავბეჭდეთ. შემდეგ დროში,
სხვა და სხვა საქმეებმა პავლე მიხეილის ძე თუმანიშვილი სა-
მშობლო მწერლობის სამსახურს მოაშორეს და საყოველთაოდ
იგი მიკედლებულ იქმნა საზოგადო საქმეების ასპარესზედ
ერთგულ მსახურად. დღესაც პავლე თუმანიშვილი ითვლება
საუკეთესო მოღვაწე პირად, ძნელად რომ მისგან რამე გაფუ-
ჭდეს თუ არ სხვების მტრობით და ქიშპობით. დიახ, სწო-
რედ რომ სამაგალითო პირია ჩვენს დროში პავლე თუმანი-
შვილი. ნამეტურ ჩვენს გათახსირებულს და გაწყალებულ
დროში ასეთ პირებს მრავალი მტერი უჩნდებათ და მოწინა-
დმდეგენი, ხშირად ასეთ რიგიან კაცს საქმეს ათას ნაირად ურე-
ვენ და უფუჭებენ. ასე ვიცით ქართველებმა.

მიხეილ ბეთანელი ბეთანელის გვარის წევრნი ძველადგანვე
დაკავშირებიან კათოლიკობას. ვფიქრობ, რომ ესენი ბეთანიის
ზნობიდგან უნდა იყვნენ, ბეთანიის მონასტერი ზომ მოგეხსე-
ნებათ XVIII საუკუნიდამ იგინი ახალციხეში მცხოვრებათ
სჩანან, იქაურ კონდაკებშიაც არიან ამათი წინაპარნი მოხსე-
ნებულნი და ამათი მეგვარე სახლის კაცები ახალციხეშიაც
სცხოვრებენ. მიხეილ ბეთანელი კარგად მომზადებული კაცია,
თავის დროის კვალად განათლებული, საკმარისის ენერგიით
აღვსილი და მრავალ საქმეებში გამოცდილი და გამოწვრთნი-
ლი. ჩვენს დროში, ასეთი პირები საქმენი არიან და თან
მეტად სამაგალითოდ მისაბაძნი, ვინიღგან მათ დიდი გამო-
ცდილებაც აქვსთ.

მიხეილ ბეთანელი თავის ტოლ ამხანაგებთ შორის ქა-
რთული მწიგნობარიც არის. მას დიდათ უყვარს დედა ენა
და მისი მწიგნობრობა, ეს პატივისცემა და სიყვარული დაკავში-
რებულია 1866 წ. გამოცემულს გაზეთ „დროებას“ თან და
„ცისკარის“ არსებობასთანაც, რადგანაც 1866 წ. „ცისკარში“
დაბეჭდილია მ. ბეთანელის წერილიც. მ. ბეთანელის მახვილ
გონიერება იქილამაც კარგად სჩანს, რომ იგი თანა ზიარად

სჩანს 1860 წლის იმ ქართველების, რომელთაც თავიანთ სა-
მშობლო ქვეყნის სიყვარულით ბრწყინვალე იდილები უღვი-
ვოდათ და რომელთაც პირველად დასძრეს ენა და კალამი
ქართველთა თვალის გახილებისათვის. ეს რომ ასე გახლავსთ
ამას ასაბუთებს ის გარემოებაც, რომ მ. ბეთანელმა თავის
ხარჯით პეტერბურგში 1869 წ. გამოსცა წიგნად „კაცია ალა-
შიანი“ ილ. ქავჭავაძისა. იმ დროსკი არა და თვით ჩვენი
დროის კვალადაც იშვიათი ლამაზი გამოცემა არის. დღეს ეს
გამოცემა ერთობ იშვიათი სანახავია. ამ მოთხრობის გამოცე-
მა დიდ მნიშვნელოვანია ჩვენთვის მით უფრო, რადგანაც
ამ წიგნის განცხადება გვიჩვენებს, რომ ამავე წიგნის გამომცე-
მელს მიხ. ბეთანელს აზრი ჰქონია „სუკამის ციხის“ ცალკე
დაბეჭდვის და მასთან ბარათაშვილის სურათისაც ესეც კარ-
ცნობა არის ჩვენი ლიტერატურის ისტორიისათვის.

მიხეილ ბეთანელი აღრიდგანვე გადასახლდა ევროპას, იგი
იმყოფებოდა ამერიკას, იქ სააღმზრდომო და სააგენტო სა-
ქმეები აქვდა. 1879 წლებში, რომის შემდეგ თფილისიდან
ამერიკაში რამდენიმე ქართველთ საზანდრები, მეზურნე და
მომღერლები წაიყვანა. ეს მომღერალთ გუნდი პირველად სტა-
მბოლში მიიყვანა და იქ რამდენიმე კონცერტი გაამართვინა,
რაც ადგილობრივ მცხოვრებთ, საქართველოდამ გასულთ და
ოსმალეთის ქართველთ მცხოვრებთ და თვით ოსმალთაც დი-
დის პატივით მიიღეს, რადგანაც მათ როგორც აღმოსავლეთის
ხალხთ შემთხვევა მიეცათ ქართულის მუსიკის და სიმღერების
კილოთა გაცნობის. ამ საქმის მოხერხებისთვის მიხეილ ბეთა-
ნელს მეტად კარგი ამაგი და შრომა მიუძღვის, რადგანაც
ამის მოხერხებით გაიხმაურა ქართველთ ხსენებამ ამერიკის ვა-
ზეთებში პირველად მათგან მთელს ევროპიელთ გაზეთე-
ბშიაც სწერდენ წერილებს, ასე თუ ისე და ქართველ ტომზე-
დაც ლაპარაკობდენ. დიახ მოკლედ უნდა ითქვას, რომ მი-
ხეილ ბეთანელს ჩვენის ტომის წინაშე ბევრი რამ შრომა მი-
უძღვის და ეს შრომა კარგის საპატიოს თვისებითაც არის და-

ჯილდოვებული. დღეს მიხეილ ბეთანელი ნაწლებს მიღწეული გახლავსთ, სცხოვრებს ბათუმს და ჰყავს ცოლშვილი. დღესაც იგი თავის ასპარეზედ ისეთივე მხნე ერთგული პირია როგორც თავის ახალგაზდობის დროს იყო. იცის ევროპის ყველა ენები.

ალექსანდრე იაკობის ძე ზუბალაშვილი. ძმა კონსტანტინესი, კაცი ცნობილი და მცოდნე მრავალ საქმეთა, დიდი ხანია მას შემდეგ, რაც იგი ევროპაში სცხოვრებს, აქვს შეკრებილი დიდი ძალი ძველი წიგნები; სხვა და სხვა ნივთები და მათის შენახვით ატარებს დროს და იკლავს უცხოობაში მყოფს ყარბობის ჟინს. დღეს იგი მოხუცებაშია შესული. იცის კარგად ქართული ენა და წერა-კითხვაც, მოყვარეა საქართველოს სიძველეთა. უცხოეთიდგან საქართველოში ხანდისხან ჩამოდის კიდევ ადრე ამის ერთი წერილი დაიბეჭდა გაზეთ „დროება“ში, მოგზაურობა დუშეთისაკენ. იგი არის კარგად მცოდნე ქართული ენის და ქართველთა ცხოვრების.

ის კი უნდა შეინიშნოს, რომ მას აქვს მშვენიერი კოლექცია ძვირფასის ძველის სურათების, ანტიკა ნივთების და ბევრიც სხვა ასეთების, რაც ევროპას და აზიის ერთა კულტურული ისტორიისათვის დიდ მნიშვნელოვნად ჩაითვლება. მე არ მინახავს ეს ნივთები და ამიტომ არას ვიტყვი, ხოლო მნახველნი კი დიდათ აფასებდენ და ამბობდენ, რომ ალექსანდრე ზუბალაშვილს ძველს ანტიკა ნივთებში ბევრი ძვირფასი რამ ნივთები ურევია, ბევრი მათგანი მიიქცევეს თვისკენ დიდს ყურადღებასო. სანატრელია, რომ პატივცემულმა ალექსანდრე ზუბალაშვილმა ასეთი ძვირფასი ნივთები თვის ქვეყანას და ერის საზოგადო საქმეთა არსებობას არ მოაკლოს და ყოველივე სამშობლოს ერს შესწიროს, აღსანიშნავია ის გარემოებაც, რომ ხსენებულ ანტიკა ნივთებში ბევრი ძვირფასი ქართული ძველი წიგნებიც უნდა ერიოს. ჯერეთ მე ვიცი ასეთი ცნობა: ერთხელ ალექსანდრე ზუბალაშვილი თფილისში გახლდათ, ძველ ნივთებს და წიგნებს აგროვებდა და ყიდულობდა, სხვა-

თა შორის, ორბელიანების (საარდლიანი ძველად) მოურავის დავით ამერიძესაგან რამდენიმე ძველი ძვირფასი ხელნაწერა წიგნები იყიდა და თან წაიღო. ასე და ამ გვარად ჩვენ ეს ერთი მაგალითი ვიცით და უეჭველია სხვაც ბევრი რამ ექმნება ალექსანდრე ზუბალაშვილს შეძენილი. ამიტომ უფრო გვენატრება ამ ძვირფას ნივთების ჩვენგან არ გამოწირვა. ამბობენ, რომ ეს ძვირფასი ნივთები რამდენიმე ათას თუმნად დაფასდებოდა.

იმედია, რომ ამას ალექსანდრე იაკობის ძე ზუბალაშვილი არ გვიწყენს და მოხუცებაში მყოფი თავის სამშობლოს ერსა და საქმეებსაც არ დაივიწყებს.

პეტრე ივანეს ძე მეფისოვი კაცი სამაგალითო და საქები, გულ შემატკივარი ქართველი თავის ტომისა, ერისა და დედუნისა. ღირსეული კაცი მეფისოვების გვარის და ოჯახისა. 45 წლებს მისული კაცია, კარგი ქართველი და კარგად გულ შემატკივარი როგორც ქართველ კათოლიკეთა კითხვების, ისევე მთელის საქართველოს ერის საქმეებისა. იგი არის თავის ასპარეზედ სამაგალითო მოსამართლე, კარგი მფარველი და მომხრე ქეშმარიტების, ძვირად და იშვიათად, რომ მის ხელქვეშ ვინმემ შეწუხება და უსამართლობა მიიღოს. ყოველი პირის პირად უფლებას სხვებივრით იგი ფეხქვეშ არ ქელოვს. იგი ბათუმში პრისტავათ გაზლავს და ძნელად რომ მე მისი მძაგებელი და მყვედრი მძრახველი შენახა. განგებ ვიკითხეთ მთელს ბათუმში და ერთი კაციც ვერ ვნახეთ მისი მომდურავი. ამიტომ ამ პირის ცხოვრებას და მოქმედებას სხვათა საყურადღებოთ ქებით ავსუნსაფთ და საგულისხმოდ.

პეტრე ივანეს ძე მეფისოვი ზედმიწევნით მცოდნეა საქართველოს ისტორიის და ნამეტურ ქართველ კათოლიკეთა. იგი ქართულ ისტორიას და მწიგნობრობასაც მისდევს. მან დასწერა შემოკლებით საქართველოს ისტორია, სადაც საზოგადო კითხვებს გარდა კათოლიკეთა ცნობებიც მოათავსა, ე. ი. ქართველ კათოლიკეთა და როცა კათოლიკეთ ებისკო-

პოზი საქართველოში ვიახლათ, მაშინ ეს ისტორია ქართველ კათოლიკობის ვინაობის გასაცნობად ეპისკოპოს მიართვა. საინტერესოა ეს ზელონაწერი ბევრის რამ უცხოეს ისტორიულის ცნობებით, ამავე პეტრე მეფისთვის ფულით დაიბეჭდა ქართულს ენაზედ ცალკე წიგნად „აღმოსავლეთის ერის ისტორია“. უნდა ითქვას რომ პეტრე მეფისთვის კარგი ერთგული მსახურია ქართველ კათოლიკობის, ნამეტურ ქართველი ხალხისი ინტერესების საქართველოში.

იოსებ იაკობისძე ენდრონიკოვი. წარჩინებულის ოჯახის შვილია, პირდაპირ ნათესავთაგანი ძველ თავად ენდრონიკაშვილებისა. ამით თავიანთი საგვარეულო დოკუმენტებიც უნდა აქვეყნდეთ. თვით იოსები ნუნ წლებს მისული კაცი, წარჩინებული ქართველი. მთელს ქართველებში და კათოლიკობაში კარგად ცნობილი, ცნობილი პირია როგორც პატიოსანი, მართალი ვეჭილი და ყველა ქართველთ საზოგადო საქმეთა პატივის მცემელი. ყოველი პირი, რომელიცკი თავის ქვეყნის ასპარეზზედ აკეთებს რამეს, უეჭველია იგი აღსანიშნავიც უნდა იყოს. იოსებ იაკ-ძე ენდრონიკოვი აღსანიშნავია იმ გარემოებათა პატივ სადებ მხრიდაც, რომ იგი მართალი ვეჭილია და მოსაქმეთა შორის სწორი, ქეშმარიტი სიმართლის ნათლის მფენელი. იოსებ ი-ძე ენდრონიკოვის საქმეთა და მოქმედების შესახებ იმდენი საქები და ქეშმარიტი ცნობები გავვიგონია რაც ძნელად, რომ მის დროის ვეჭილებთ შორის ვისმეს ემოსოს ასეთი ღირსება. იოსებისაგან ქართველთ თუ უცხო რომათა წინაშე ბევრი კეთილი საქმე დათესილა და ამიტომ ჩვენც აქ მას ასეთის სამაგალითოს თვისებით ავსუსხავთ.

მიხეილ ალექსანდრესძე თუმანიშვილი. საუკეთესო მამულის-შვილთაგანია. განათლებულია კარგად, დროის შესაფერად. დაბადებულის ოზურგეთში, ამის წინაპარნი ოზურგეთში XIX საუკუნის დამდეგს არიან გადასახლებულნი. გურიელების წინაშე ამათ კაი ხმა და გავლენა აქვდათ. მიხეილ ალექსანდრესძე დღეს ბათუმში სცხოვრებს, შრომას იღებს ყველა საზოგად-

ლო საქმეებში. იქით არ გაკეთებულა ერთი რამე საზოგადო საქმე, რომ იქ მიხეილ ალექსანდრეს ძეს მონაწილეობა არ მიეღოს. ყველა საქმეში იგი დაუზარებელია და ნამეტურ სამშობლო ქვეყნის საქმეთა სამსახურის წინაშე. ამით იგი დაუზარებელია და სამაგალითო კაცად კაცი, ზედ მიწევნით მკოდნეა ქართულის საქმეების, ქართულის მწიგნობრობის. ყველა ასეთ საქმეში იღებს მონაწილეობას, გურიას და ბათუმში არ დაარსებულა არც ერთი საზოგადო საქმე, რომ იქ მიხეილს მონაწილეობა არ მიეღოს. ნამეტურ მონაწილეობას იღებს საქველმოქმედო წარმოდგენათა მართვაში, ოზურგეთის სამოქალაქო საქმეების გამგეობაში. სკოლების მართვაში, წერა-კითხვის სამართველოსთვის სასარგებლო საქმეების მართვაში, ქართველ მაჰმადიანებში წიგნების ვრცელების საქმეში და ბევრიც კიდევ სხვათა ვნით მოუთვლელნი უკეთებია და გააკეთებს კიდევაც. შეუძლებელია რომ ჩვენ ასეთ პირთა ყველა საქმენი დაწვრილებთ ავსუსხათ.

ზაფლე იოსებისძე თავ. თუმანიშვილი. თფილისელი, ძველი ქართველ თავადის შვილის ოჯახთაგანი, შვილი ცნობილის იოსებ თუმანიშვილისა. განათლებული კაცია, უმაღლესად სწავლა აქვს მიღებული. იცის ყველა ენები და თავის დედა ენა ქართული. ქართულს ისტორიასა და მწიგნობრობასაც მისდევს, თავის სამშობლოს სცნობილობს ყოველ ნაირის მხრით. თვითონ ახალგაზრდა კაცია და მას მომავლისთვის ბევრი რამე კეთილის დათესვა შეეძლება.

მისის მეთაურობით თფილისში დაარსდა ქართულ წიგნთა გამომცემელი ამხანაგობა „ცისკარი“, რომელ ამხანაგობამაც თავს იღვა ქართულის წიგნების გამოცემა და მით ჩვენი სამშობლო ენის მწიგნობრობის გავრცელება აღორძინება. „ცისკარის“ დანიშნულება და მიზანი იქამდე ფართოა და მრავალ ფეროვანი, რომ მის გამო აქ ვრცლად ვერ ვისაუბრებთ, ვიტყვი იმასკი, რომ ამ საზოგადოებების არსებობის წყალობით ჰაველე იოსებისძეს შეუძლიან თავის თანამემამულეთ

წინაშე თავი ისახელოს და ისეთი საქმე გააკეთოს, რასაც ქართველთ ტომი დიდხანს არ დაივიწყებს და მის ნამოქმედარ საქმეს და ღვაწლს ყოველთვის სიამოვნებით აღნიშვნენ. პავლე თუმანიშვილი ჯერეთ ახლად გამოდის სამოქმედო ასპარეზზედ მოღვაწედ და იმედია რომ „ცისკრის“ არსებობით იგი დიდს სამსახურს გაუწევს თავის ქვეყანას.

პავლე იოსებისძემ გულ მხურვალედ მოჰკიდა ხელი გაზეთ „ივერიის“ გამომცემლობას. დღეს „ივერია“ მისის გამომცემლობით გამოდის. ეს საქმეც შესამჩნევად უნდა ჩაითვალოს, რადგანაც უკანასკნელ დროს „ივერიის“ საქმე მეტად ცუდ მდგომარეობაში ჩავარდა, შეუძლებლობის გამო ამდენი ხნის გაზეთი კინალამ დაიხურა. დღეს „ივერია“ იბეჭდება საუკეთესოდ, კარგის, ცოცხალის მიმართვით. მისი არსებობა, ყოველი ნომერი და ყოველი წერილიცკი ჩვენი ცხოვრების ასპარეზზედ იკავენს კარგს ადგილს, მათ შეაქვსთ ახალი სინათლის სხივები და მით საკმარისად ანჯღრევენ ჩვენს ძველს მონურს ცხოვრებას.

„ივერია“ დღეს ქართველ საზოგადოებას დიდს სამსახურს უწევს, ამ კარგი სამსახურის მნიშვნელობას ქართველი საზოგადოებაც კარგად აფასებს და გაზეთი დღითი დღე ვრცელდება. „ივერიას“ თავის დაარსებილამ 1877 წ. აქამდე ჯერეთ იმდენი ხელის მომწერი არ ჰყოლია, რამდენიც დღეს ჰყავს და რომ მომავალში უფრო გავრცელდება ამას ფიქრი არ უნდა, რადგანაც ეს გაზეთი დღეს ფეხ და ფეხ მისდევს ქართველ ერის ცხოვრების და სამსახურის საქმეებს. ასეთის დიდი საქმის პატრონობის და ქონაგობისთვის პავლე იოსების ძე ჩვენგან სამადლობელია და ჩვენი მადლობა კიდევ ის იქმნება, რომ მან კარგად, ჩინებულად და ასე ემსახუროს თავის დაცემულ მშობელ ქვეყნის მწერლობას და საზოგადო საქმეებს, როგორც იგი დღეს ემსახურება. დიახ უნდა აღინიშნოს ის გარემოება, რომ „ივერიის“ განახლება და აღდგენა სწორედ სამაგალითო საქმეთ უნდა ჩაითვალოს ჩვენს ცხოვრებაში.

იაკობ ზეტრესძე მსარგავი, ქართველ კათოლიკობაში კარგად ცნობილი გვამია და მასთან მთელს ქართველობაშიაც თფილისში არ დაწყობილა რამე საზოგადო საქმე კათოლიკეთა შორის, რომ ამ პირს იქ მონაწილეობა არ მიეღოს. დიდი შრომა აქვს დათესილი თფილისის ქართველ კათოლიკეთა ეკლესიის ძმობასა და მის გამგეობაზედ. ასეთ საქმეთა და ქართველ კათოლიკეთა წინაშე მას ბევრი შრომა მიუძღვის, ამანვე აღაშენა აღბულახს კათოლიკეთა ეკლესია. როგორც ძველი აზნაურის ხურსიძეთა შთამომავალი საქართველოს ერის ყველა საზოგადო საქმეთა არსებობის ცნობებიც კარგად იცის. გულს მოდგინედ ადევნებს ყველაფერს თვალს და არაფერს საქვეყნო და საკეთილო საქმეში უკან არ დადგება. საერთოდ ქართველობაშიაც ცნობილია ვითარცა უწარჩინებულესი ქართველი. 60 წლებს მიღწეულია და მცნობი კარგად ყველა ჩვენი მოღვაწეებისა და მათის მოქმედებისა. ძნელად რომ მის თანამედროვეებში ასეთი გულ შემატკივარი და მოსარჩლე ჩვენის ტომისა, მის ბედნიერების და განათლებისა მრავლად მოიძებნონ. ამ პირის შესახებ ბევრს რამეს ვიტყვით, მაგრამრ ადგანაც მას ამის სურვილი არა აქვს, ამიტომ აქ არას ვამბობთ ბევრს, ვიტყვით კი იმას, რომ ზგი გულ მხურვალედ ადევნებს თვალ ყურს ქართულ მწიგნობრობას, საქართველოს ისტორიას, ძველსა და ახალ დროს, თანამედროვე მდგომარეობის და ქართველი ტომის აღორძინების განმტკიცებას. ბევრის იშვ-ათის შრომის და პატივსცემის ღირსებით არის ეს პირი დაჯილდოვებული.

სწავლ. მიზანდარი. ცნობილი პირი. წარჩინებულის ძველი გვარის შეილთაგანია. ამათ წინაპართა კათოლიკის სარწმუნოებასთან დაკავშირება XVII საუკ. მიეწერება. ძველადგანვე ეს გვარი შესამჩნევ ჩენილ გვარად ითვლებოდნენ კათოლიკეთა რიცხვში და სწორედ ასეთ ჩინილ გვარის შთამომავალია ბალოიზ მიზანდარი. ამ პირს თავის დროის კვალად კარგი განათლება აქვს მიღებული, საზოგადო, ევროპიული და მა-

სთანვე იგი ითვლება როგორც უწარჩინებელი მუსიკის მკოდნე, თითქმის უპირველესი კავკასიაში და მასთანვე სასახელო ქართველ გვარისათვის. ქართველებში სულ ორი პირია ასეთ დარგის მკოდნენი: მიზანდარი და სავანელი. ორივე პატივცემულნი არიან და ქებულნი მთელს ქართველობაში. ბ. ალოიზ მიზანდარი როგორც კაცი სამაგალითოა ქართველთა. მკოდნე თავის დედა ენის, სამშობლო მწერლობის და ისტორიის და ქართულად კარგად მოლაპარაკე, ალოიზ მიზანდარის აწინდელი შემძლებლობა და მნიშვნელობა სამუსიკო ასპარეზედ, ქართველთ წინაშე დიდხანს დაშთება სამახსოვროდ, ბ. ალოიზ მიზანდარი საზოგადოებისაგან იქმნა დაფასებული. მისი სურათი 1904 წ. გაზეთ „ცნობის ფურცელშია“ იქმნა მოთაფსებული. 55 წლის კაცია.

გრიგოლ ლუკასძე ხარისჭირაშვილი. გრიგოლ ლუკასძე ქართველთა წინაშე ცნობილი პეტრე ხარისჭირაშვილის ნათესავია. დაიბადა ახლციხეს 1876 წ. საზოგადო სწავლა განათლების მიღების შემდეგ მან ხელობათ ამოიჩინა და შეისწავლა სამუსიკო ოსტატობის ხელოსნობა, ანუ უკეთ რომ ვსთქვათ ფორტოპიანოს და სხვა ასეთ საკრავთა ოსტატობა. მოძარტვა, მოწყობა, შეკეთება და დაკვრას, ანუ ამის მოწყობა მკაცრად მიხვედრის ოსტატობაც, რასაკვირველია ოსტატობა ხელოვნურად, საკმარის საყურადღებოს დაკვირვებით. ამ პირს ეს ხელობა ისე აქვს შესწავლილი და იგი ისე ჩინებულად მართავს ასეთ ძვირფას საკრავთა საჭირო მოსაწყობ საქმეებს, რასაც ჩვენში, ქართველებში ცალი არა ჰყავს. ასეთის შნოსა და ენერგიულის ოსტატობის გამო გრიგოლ ლუკასძე ხარისჭირაშვილს ხშირად მრავალი მადლობის წერილებიცკი მოსვლია ზოგი ერთ გამოჩენილ მომღერალ და დამკვრელთაგანაც. დიან საყურადღებოა ქართველის კაცისაგან ასეთ საქმეთა ასპარეზედ ნიჭიერების გამოჩენა და თან სასახელოც ჩვენის გვარისთვის. ჩვენ ქართველნი ასეთ საქმეთა ასპარეზედ პირველად გამოვდივართ და ამიტომ უფრო ავნუსხავთ გრიგოლის ნიჭიერებას ფორტოპიანოს გამკეთებელთა

და მომწყობთა ხელოვნურის ხელოსნობით. ამ გარემოებას ქართველებმაც უნდა ჯეროვანი ყურადღება მიაქციონ და ამ ქებულს ახალგაზრდას სამაგალითო ხელოსანს შესაკეთებლად და დასადგმელად ფორტოპიანოთა საქმეები უნდა ამოიღონ ჩვენ ქართველებმა კაცის შრომის დაფასება და პატივი არ ვიცით, არავის არაფრით წავახალისებთ და ამიტომ მაინც მოვახერხოთ და გრიგოლ ლუკასძე ხარისჭირაშვილს ვცეთ შესაფერი პატივი. თუ ეს იქმნება ჩვენგან, მაშინ უეჭველია გრიგოლს გარდა სხვებიც წახალისდებიან. თვითონ გრიგოლ ხარისჭირაშვილი კარგი სამაგალითო ქართველი ყმაწვილი კაცია, კაი თვისების და ყველა იმ ღირსებით დაჯილდოებული, რაცკი აწინდელს ახალგაზრდა ხელოსან კაცს მოეთხოვება. იშვიათია ჩვენში ამისთანა ოსტატი და ამიტომ უფრო გვმართებს მისი თავაზი და პატივის ცემა.

კონსტანტინე ჰაჯაძეს ძე თავ. თუმანიშვილი. ქუთათური, კარგის ოჯახის და კარგის დედმამისშვილი. პირველ დაწყებითი სწავლა მიიღო ქუთაისის გემნაზიაში, მერე რუსეთის უნივერსიტეტში და შემდგომ გერმანიაშიაც სწავლობდა. ზედ მიწვევით იცის ევროპის ყველა ენები, საუკეთესოდ განათლებული და მომზადებული მამულისშვილია. გულით და სულით წარჩინებული ქართველი და სამაგალითო კაცი აწინდელს მსწავლულთ ახალგაზრდებთ შორის. ევროპიულ ენებს და ქართულს გარდა შესწავლილი აქვს კარგად და ნათლად ენათმეცნიერება, ნამეტურ შედარებითი კილოთი და მის გარდა როგორც განათლებულს კაცს თანამედროვე ყველა მეცნიერებისა და ფილოსოფიურ კითხვებისაც ღიდი, კარგი ნათელი ცნობიერება აქვს მიღებული. შესწავლილი აქვს ისე რაც კი დღევანდელ იდეურს მამულის შვილს მოეთხოვება.

როგორც განათლებულ კაცს და კარგად მცოდნეს თავის სამშობლოს ქვეყნის მწერლობის და ისტორიის, ქართულს მწერლობასაც გულს მოდგინედ და ნიჭიერად მისდევს, აწინდელს ქართულ მწიგნობრობის ასპარეზედ იგი ითვლება

ერთს უწარჩინებულეს მწერალ მოღვაწე პირად. ამის ორო წერილი ქართულის ენის შესახებ, მაგალითებრ მისი კილოკავების, სიტყვების და ნათესაფობის ევროპიულს თუ აზიურს ენებთან დაიბეჭდა აკაკის „კრებულში“. მის შემდეგ ამისი წერილები იბეჭდებოდა „ივერია“ში, მოწინავე და საზოგადო წერილებათ, სადაც დამწერი ჩვენი ცხოვრების, წეს-წყობილების და საზოგადო საქმეთა გარდაქმნის და გადაშენების შესახებ სამართლიერად სჯიდა, მოსაზრებით და დალაგებით. წერილები გულ ახდით და პირუთვნელად დაღაღებენ ქართველთ საზოგადოებრივ საქმეთა წარმომადგენთ ამა თუ იმ ნაკლულეგანებაზედ და მასთანვე უჩვენებენ ქართველ მკითხველს საფუძვლიან გზა და კვალს, თვით ცხოვრების განცვლის და გაუმჯობესობის მისალწევად და იმასაც, თუ ქართველს როგორის მოვალეობით უნდა ეჭიროს თავი აწინდელ მკაცრად გამართულს პოლიტიკურს და ეკონომიურს ბრძოლის ასპარეზედ. მოკლედ უნდა ითქვას, რომ კონს. პავ ძე თუმანიშვილი ქართული მწერლობის ასპარეზედ, განათლებულ მწერალთ გვერდით თანაბარს ადგილს დაიკავებს, რადგანაც მის წერილებს კარგად ეტყობათ ამის ღირსება: სიბრძნე, გონიერება ზომიერება და განვითარების აღორძინების დიდი ტრფიალება ქართველის ტომის ძეთათვის.

განახლებული „ივერია“ ამის სულ ჩადგმულია, ამის თავდადებულის შრომით და წერილებით მშვენდება და იფინება ხალხში. დღეს, კონ. თუმანიშვილი სწერს სხვა და სხვა ფსევდომინებით საუკეთესო წერილებს, რომელთაც მკითხველნი სულ განაბულნი ელიან. დიახ, კ. თუმანიშვილი დღეს „ივერიის“ ერთი ჰაზრიანი ძალა არის.

ვახე იასეხის ძე გოკიელოვი. გოკიელოვების ძველი გვარი ეჯიბია არის. იგინი სამეგრელოდამ არიან. ამათი წინაპართა კაუოლიკობასთან დაკავშირება XVIII საუკუნეს მიეწერება. დღეს მათში კათოლიკეთ მაღიარებელთ რიცხვის სულ მეხუთე თავობა უნდა იყოს. წინეთ მესხეთს და ჯავახეთს სცხოვრებდენ, დღეს ქუთაისს და თფილისს სცხოვრობენ, და ირიცხებიან საუკეთესო ოჯახის შვილებად, თავ-თავის ალაგას შე-

სამხინვეი ადგილებიც უკავიათ. ამათგანია გაბრიელ იოსების ძე გოკიელოვი, რომელიც ქუთაისში სცხოვრებს და მკურნალობს. ქუთაისში იგი როგორც მკურნალი პირველია, თვალთ ჩენილი. ავადმყოფთ შორის მან იცის დიდი გარჩევა და შეუძლოთა დიდს შეღავათს აძლევს. არავის არაფრით აწუხებს, ყველას თავის შეძლების და გვარად ეპყრობა და შეუძლოთ კიდევ სულ არაფერს ართმევს. ამით სამაგალითოა იგი ვიტყვით აქ იმასაც, რომ ამ მცნებას, ქართველებში, სხვა და სხვა ახალგაზრდა მკურნალებიც ადგანან. ამით საქებნი არიან სხვანიც.

საზოგადოთ ყველა საქმეში, როგორც საზოგადოში ისევე კერძო დაწესებულებათა წინაშეც სახელოვანია და დაუზარებელი. არაფერს საქმის არსებობის ტვირთს ეს შორს არ გაექცევა, როგორც ქართველი მამულის შვილი ქართულის გულით და სულით არის ადვსილი და განუჩრჩველად ტომის და სარწმუნოების ყველასთვის სიკეთე სურს და სიყვარული აქვს. ახალგაზრდა კაცია, ცოლშვილის ჰატრონი საზოგადო საქმეთ გულის მოდგინედ მისდევს ქართულს და რუსულს მწიგნობრობასაც თვალთყურს ადევნებს, ადგილობრივ მწერლობას და უცხოეთისასაც. ზედ მიწევნით შესწავლილი აქვს ყველა თანამედროვე მეცნიერებანი და ნამეტურ თავის საგნად გამხლარი მედიცინა.

სხვათა შორის რუსულს ენაზედ მან დასწერა „აღწერა ემაწვილების სხვა და სხვა სენთა ვითარების“ მაგალითებრ: ყვავილის, ჩუტყვავილის, ქუნთარუშის და სხვათაც ასეთების, რომელთა მკურნალობას და ჩვენს ქართველს ხალხში ცოტად ცრუ მორწმუნოებაც მოჰსია გარს, რაის გამო უსწავლედი ხალხი ამით ჩვენში დიდათაც ზარალობს, ბავშვები ძრიელ ადვილად ელუბებათ, ეს უბედურება ნამეტურ ჩვენშია გავრცელებული, ე. ი. აღმოსავლეთის საქართველოში, სადაც მკითხავები და ცრუ მორწმუნოება დიდათ არს გავრცელებული, ამ ცრუ მორწმუნოებას საღმრთო სახე აქვს მიეცემული. მაგალითებრ წმინდა ბარბარეში ტარება, თელეთს, უგოს, შავ ნაბადას, კრწანისს და იქ ავადმყოფს ბავშვებს კუჭყიან ხა-

ტების ბინძურ ნაბანს ალევინებენ და თვალეზედაც მურტალ ნაფეხურს მიწას უსომენ, რომელიც ხატის ქვეშ ჰყრია და რასაც ათასი კაცის ფეხი აქვს მოხვედრილი, ამით ბავშვებს უფრო ასნეულებენ, რადგანაც მგზავრობაში ტარებით ცივდებიან და მერე ხატის ქუჩყიანი ნარეცხი წყალიც ხომ ერთობ ვნებას და შხამავს.

ამ სენის საწინაღმდეგოდ და მოსასპობად გაბო იოსების ძის შრომა სანაქებოა, სასარგებლო შრომად ჩაითვლება და მისი ქართულად დაბეჭდვა კაი სარგებლობასაც მოიტანს. გაბო იოსების ძე გოკიელოვს ასეთ საგანდა, ანუ სამკურნალოს ნაწილის შესახებ სხვა წერილებიც აქვს ნაწერი. ახალგაზრდა კაცია, და იგი ბევრ რამეს შექმნის დაუფიწყრად როგორც სამკურნალო მწერლობის ასპარეზედ, ისევე სწეულთა შეუძლოთა და საზოგადო საქმისთვისაც.

შეტრე ბეზირგანაფი. ცნობილი ქართველ კათოლიკე და კარგი ხმოვანი მგალობელი კათოლიკეთა ეკკლესიაში. კუკის ეკკლესიის აღშენებაში მონაწილეობის მიმღები.

ბ. ბაქრაძე. კარგი მკუნალი და მცხოვრები ქ. დუშეთს, ძველადგანვე დაკვშირებულან ამათ წინაპარნი კათოლიკობას. იგი ბიძა გახლავსთ ჩვენის ცნობილის მოღვაწე პედაგოგის იოსებ ოციხელის. ბ. ბაქრაძე გარდაიცვალა დუშეთს და მით მოისპო მათი გვარის კათოლიკეთა რიცხვის წევრნიც. სხვა ოჯახის ბაქრაძენი კი არიან კათოლიკის სარწმუნოებისა. ამ ბაქრაძეს შედგენილი დაშთა „შარდის კარაბადიმი“ და სხვა-ნიც თავის სახელმძღვანელოდ მომზადებულნი.

ლეჟან კნსტანტინეს ძე ზუბალაშვიდი. უფროსი შვილი კონსტანტინე ზუბალაშვილისა. დაიბადა 1853 წ. დღეს იგი მოსკოვს სცხოვრებს და ჰყავს ცოლშვილი. იგი კარგად მკოდნეა ქართულის ენის და საქართველოს ერის სიყვარულიც მრავლად აქვს დამკვიდრებული. ამის მნიშვნელობის პატავსად 1905 წ. „წერაკითხვის სამართველომ“ თავის კალენდარში ლევანის სურათიც დაბეჭდა და პირნათლად აღი-

არეს ამის თანაზიარობაც სტეფანეს სახსენებლად ფულის შეწირვაში. ამაზედ ნახეთ 1905 წ. „კალენდარი“ და ზუბალაშვილების გვარის ისტორია.

პეტრე კონსტანტინეს ძე ზუბალაშვილი. საუკეთესო ძმათავეს ძმებია, განათლებული კაცია, იგი ყველა ჩვენ საქმეებს კაკარგად იცნობს, ჩვენს მოძრაობას და ძარღვის ცემას თვალყურს ადევნებს. არის საუკეთესო მამულისშვილი და დასტურდირსეული შვილი თავის კარგის დედმამის. ესეც მხურვალე მონაწილეობას იღებდა და იღებ კიდევაც ყველა შეწირულსაქმეებში. პეტრე კონსტანტინეს ძის სურათი და მის მნიშვნელობის შესახებ დასტამბულია 1905 წ. „წერაკითხვის მიერ გამოცემულს კალენდარში“. ამიტომ აქ ამაზედ აღარს ვიტყვი.

გიორგი ზუბალაშვილი. ცნობილი პირი თავის დროს, გამოჩენილი ვაჭარი და მასთანვე მოხელეც დამსახურებული პირი და მრავალ საქმეთა გამკეთებელი. ამ პირს რუსეთის ზელმწიფისაგან ხმალიცკი ებოძა ერთგულების და გმირობის სამახსოვროდ. ამისაგან საქართველოში ბევრი რამ არის გაკეთებული და მოფენილი. ამან გააკეთა 1820 წლებს ერთი დიდი შენობა, რომელშიაც 1837 წ. რუსეთის იმპერატორი ნიკოლოზ პირველიც მიიწვიეს. შემდეგ ეს სასახლე მიჰყიდეს ქართველ სამღვდელოებს ძრიელ იაფათ, რადგანაც შიგ ქართველთ სემინარია იქმნა მოთავსებული და დღევანდლამდე ეს შენობა სემინარიად არის დაშთენილი. ამის შვილი გახლდათ ნიკოლოზ ზუბალაშვილი, რომელმაც მამის მონაგები 60 ათასი თუმანი თფილისის გამგეობას დაუტოვა ღარიბების სასარგებლოდ. ამაზედ იხილეთ ზემოთ.

ალექსანდრე მირაქოვი. მირაქოვები ძველადვე დაუკავშირდენ კათოლიკის სარწმუნოებას. იგინი სცოხვრებენ ჯავახეთს. ზოგნი თფილისშიაც სცოხვრებენ და სხვაგანაც, ზოგი გრიგორიანია, ზოგი ქართველი და ჯავახელნი კი კათოლიკენი არიან. ალექსანდრე მირაქოვი სტამბოლშია ყოფილი, იცის

ხელობათ ასოთ აწყობა, კონსტანტინეპოლის ქართველ კათოლიკეთა სტამბაში უსწავლია ეს ხელობა. ახალციხიდან ეს პირი პატარა წაუყვანიათ იქ. იცის სხვა და სხვა ენები: ქათული, სომხური, რუსული, ოსმალური, თათრული, ფრანგული კარგად და ლათინური, ქართულ მწიგნობრობასაც მისდევს, იცის საქართველოს ისტორია და ქართულ საქმეების ცნობაც ზედ მიწევნით აქვს. თავის კვალად მახვილგონიერი კაცია და ქართულს ენაზედ მწიგნობრობს კიდევც. ოსმალურიდან მან სთარგმნა მოლა მასრადინას „ზღაპრები“ რომელიც ორჯერ დაბეჭდა ქართულს ენაზედ. ხალში ძრიელ გავრცელდა. ამას გარდა მანვე შეადგინა სხვა და სხვა ენიდან მოკლე ანეგდოტები და ცალკე წიგნად დაბეჭდი, რომელსაც სახელად „ნაპერწყალი“ უწოდა.

გაბრიელ მერაბაშვილი. ახალციხის მაზრის სოფელ უდელი. კათოლიკობას ძველადგანვე დაუკავშირდენ ამათი წინაპარნი. გაბრიელ მერაბაშვილმა პირველ დაწყებითი სწავლა კონსტანტინეპოლს მიიღო. მერე მარსელში გახლდათ. სწავლობდა იეზუიტების სკოლაში. გაბრიელი დღეს 44 წლისა არის, იგიც სოფ. უდიდამ პატარა წაუყვანიათ კონსტანტინეპოლს, იქ იგი პეტრე ხარისკირაშვილის სასწავლებელში სწავლობდა. კონსტანტინეპოლს და მარსელს 5 წელს დარჩა. ემზადებოდა სამღვდლოდ. ავადმყოფობის გამო მღვდლობას ასცდა. საქართველოში დაბრუნდა. იცის ფრანგული, იტალიური, თათრული და ქართულიც.

ამან შეადგინა ქართულს ენაზედ სახელმძღვანელო სახმარი წიგნი:— „ფრანგული ენის თვით მასწავლებელი“ რაც ქართველთ ვაჭრების და ვაჭართ ასპარეზედ მნიშვნელოვანი უნდი იქმნეს. ეს წიგნი პირველად მან დაბეჭდა ბათუმს 1899 წ. წიგნი საკმარის ზომის არის, ეხლა იშვიათია და ამიტომ მეორედ ბეჭდვას აპირებს ცვლილებით და შეკეთებით. ამავე

პირს შედგენილი აქვს „იტალიურ ქართულ ენის თვით მასწავლებელი“ გაბრიელ მერაბიშვილი დღეს სხვა და სხვა ენებთა თარჯიმანობით სცხოვრობს.

თომა ფაფაზოვი. ახალციხელი, ძველადვე დაკავშირებულნი კათოლიკობასთან. მოხერხებული, ენერგიული პირია. თომა 1878 წ. ომში ნამყოფია, გიორგის ჯვარიც აქვს. ფაფაზოვების ძველს გვარად ზოგნი მამაცა-შვილად ამბობენ. დღეს ამ გვარის წევრნი სცხოვრებენ ახალციხეს და თფილისს. თომა ფაფაზოვი ქართულ მწიგნობრობასაც მისდევს, მისი წერილები ხშირად იბეჭდებოდა გაზეთ „დროება“ში 1882 წ. 82, 83 წლებს. უმეტესად მესხეთს და სამცხე-საათაბაგოს შესახებ. ბედისა და გარემოებისაგან განტყორცილი დღეს თომა ფაფაზოვი კონსტანტინეპოლს სცხოვრებს. 40 წლებს გადასული, უცოლშვილო. ცხოვრების სხვა და სხვა საქმეებთა მკაცრი პატივიმცემელი, მოხერხებული და მოურიდალი ქართველი ყველა უწესობასა და უსამართლობის წინაშე.

ბატ. ივანე ბარკაჯოვი. სოფ. უდელი. ამათი ძველი გვარი ბარკალია, ნამეგრელები არიან. ძველ ერთ ამ გვარის პირთაგანი ახალციხისკენ გადასახლებულა, იქ კათოლიკობას დაკავშირებია. ამ ოჯახის ჩამომავალთაგანია ბ. ივანე ბარკალოვი. ბ. ივანე ბარკალოვი მასწავლა მიიღო ახალციხის სამოქალაქო სკოლაში. მერეც ემზადებოდა სწავლისთვის. შემდგომ მომზადების იგი დანიშნულ იქმნა თფილისის უეზდის სოფელ მანავის მასწავლებლად. რამდენსამე ხნის შემდეგ იგი გადაყვანილ იქმნა მანავიდამ ახალციხისაკენ. დღეს იგი მასწავლებლად არის თავის სოფ. უდეში. სამინისტროს სკოლაში. კარგი მასწავლებელია და მასთან მწიგნობარიც. მისდევს გულმოდგინეთ ქართულ მწიგნობრობასაც, მისი წერილები მესხეთიდან და ჯავახეთიდან იბეჭდებოდენ: გაზეთ „დროება“ში, „ივერია“ში და „ცნ. ფურცელში“.

კრიკაჯ სოფლარაშვილი. სოლაროვები მესხები არიან, ამათი წინაპარნი კათოლიკობას ძველადგანვე დაუკავშირდენ, სოლო-

როგების გვარის წევრი დღეს სცხოვრებენ ახალციხეს, ქუთაისს და ბათუმს. ამათგანია გრიგოლ სოლორაშვილიც. გრიგოლი საკმარისად განათლებული კაცია, ქართველთა კერძო თუ საზოგადო საქმეთა კარგი მცოდნე. თანამედროვე მოქალაქეა და მასთან კარგად მომზადებულ გამოწვრთნილი. მოკლედ რომ ითქვას, იგი არის თავის დროის შესმენილი კაცი და მომზადებული იყო ყველა სამეცნიერო და საჭირო კითხვებში. როგორც განათლებული კაცი გულს მოდგინებდ მისდევს ქართულ-რუსულ მწერლების საქმეს, იგი მთელის თავის სიკაცხლით და მოქმედებით ამ საქმეთა გარშემო ტრიალებს. ამიტომ მას ყოველთვის ღრმა დაკვირვებითი განსახილვერა აქვს ჩვენს ცხოვრებაზე და მის შესაფერად კვლევა-ძიებაზე.

გრიგოლ სოლორაშვილმა რუსულის ენიდამ ქართულს ენაზედ, სთარგმნა ინგლისის ცნობილის ისტორიკოს ფილოსოფის ბოკლის „ცივილიზაციის ისტორია“ რასაკვირველია შემოკლებით. ეს წიგნი ივ. როსტომაშვილმა დაბეჭდა და უნდა ითქვას რომ სწორედ დროის შესაფერადაც ჩაითვალა. ამ ისტორიამ ქართული მწერლობის ასპარეზზედ დიდი რიცხვი მოიპოვა მკითხველის, ნამეტურ ისეთების, რომელთაც საზოგადო განათლების დიდი ტრფიალება აქვსთ და ქართულს ენაზედკი კარგი წიგნებიკი არ მოეპოვებათ წასაკითხავად. ასეთი ჰირები უმეტესად მუშები არიან და უნდა ითქვას, რომ ასეთ მუშებს გრიგოლ სოლორაშვილის თარგმანმა დიდი სამსახური გაუწია, დიდრ ამაგი. ბევრმა მდაბიოთაგანმა გაახილა თვალები და ჰაზროვნების გზას დაადგა, ასეთი წიგნები ჩვენში ჰქმნის თვალ ხილულს. მკითხველთ მუშათ რიცხვს. ეს დიდი საქმეა ჩვენთვის. იმედია, რომ გრიგოლ სოლორაშვილი თავის ენერგიულს ცოდნას და ძალას მარტო ამ წიგნის თარგმნით არ დასტოვებს.

ბატ. ასლანოვი. ასლანოვი, ანუ ასლანშვილები ს. ბავრელიები უნდა იყვნენ, რადგანაც თვით ბატ. ასლანოვიც ასე აწერდა თავის წერილებს, რომ ბავრელიო. ასლანოვების წინაპართ

დაკავშირება ძველ დროს ეკუთვნის. ბატ. ასლანოვს მიღებული აქვს საშუალო სკოლის სწავლა და მერე თავის შრომით და ცდით განათლება. იგი აღრიდგანვე შევიდა სამსახურში და 1878 წელს უკვე სატელეგრაფო საქმეთა ასპარეზედ მსახურებდა, უმეტესად იგი მსახურებდა დასავლეთ სამხრეთ საქართველოსკენ და მერე რუსეთის იმპერიასთან შემოკავშირებულ ოსმალეთის საქართველოში. ბათუმს, ბორჩხას, ართვინს, არღანუხს და სხვაგანაც, სადაცკი საქიროება მოითხოვდა, ღღეს იგი მსახურობს შავშეთს—დაბა არღანუჯს.

ბატონმა ასლანოვმა ქართული ისტორიაც კარგად იცის, მის გულში ღრმად არის ჩანერგილი საქართველოს ერის სიყვარული და ნამეტურ დასავლეთ სამხრეთ საქართველოსი. მან მიმოვლო ეს კუთხეები და ბევრი რამ ძველი ნაშთები დიდის გულ მდუღარებით აღწერა. მის ნაწერებში ბევრი რამ ძვირფასი ცნობები მოიპოვება ჩვენის ისტორიის და ნაშთების შესახებ, რადგანაც დასავლეთ სამხრეთ საქართველოს შესახებ ჩვენ ამ შ საუკუნის განმავლობაში ბევრი რამ დავკარგეთ და დავივიწყეთ. ამ კუთხეში ჩვენის ტომის ყოველივე ნაშთები ძაძით მოსილნი არიან, მგლოვიაჩენი. ბ. ასლანოვმა ამ ძაძა მოსილთ ნაშთების ბევრი რამ აგვინუსხა. მან წერა დაიწყო „დროებასა“ და „ივერიაში“ 1878 წ. სწერდა მრავლად და ჩინებულად. სხვათა შორის მისი წერილი „ივერია“ში დაბეჭდილი 1879 წ. მოგზაურობა ნავით ქოროხში და „ზამთარი“ შესანიშნავნი არიან თვით მწერლის სახელოსნო და სამხატვრო ნიჭითაც. „ზამთარი“ იმავე დროს რუსულ გაზეთებშიაც კი იქმნა ქებით მოხსენებულ და განხილული.

ბატონი ასლანოვი წარჩინებული ქართველი მამულის შეილია, გულ შემატკივარი ჩვენი საქმეების, თანა მავალი და თანამგრძნობი ჩვენის ძარღვის და მაჯის ცემის. იგი ღღეს ცოლშვილის პატრონია. მე კარგად ვიცნობ მის გულის და სულის ვითარებას, იგი მსახურობს ჩვენგან უყურადღებოთ დატოვებული შავშეთის დაბა არღანუხს, იმედია იქ ყოფნას.

იგი ჩვენის ტომის სასარგებლოთაც გამოიყენებს. ბევრს რამე მასალებს დაგვიწერს, ვინაიდან იგი ამისთვის მომზადებული, განათლებული ქართველიც არის და მასთან დიდათ გულ შემატკივარიც. იმედი გვაქვს, რომ ეს საპატიო საყვარელი მამულისშვილი ძველებურად შავშეთილად ხმას მოგვცემს და ქართულ გაზეთებში წერას დაიწყებს.

სიმონ ანტონის ძე ოცხედი. ძმა იოსებისა. ქართველი მამულის შვილი ვნ წლებს მიღწეული. საუკეთესოდ განათლებული, მასწავლებელი გიმნაზიისა და დაუცხრომელი მუშაკი პედაგოგის ასპარეზედ, არც ერთ ქართულ საზოგადო საქმეთა პატივის ცემას იგი არ გამოაკლდება და ხომ მოგვხსენებთ ზოგის ოჯახის შვილებთათვის „კეთილ საქმეთა ქმნა გვართა წესიანო“ იტყვის ხალხი. ამიტომ ესეც საგვაროვნოდ გვართა წესის მორჩილი გახლავსთ და მასთანვე კარგი მასწავლებელი, სამაგალითო კაცი და დაუღლეი მამულისშვილი. იგი დღეს ქუთაისში აპირებს კერძო საფაგო პროგიმნაზიის გახსნას. ქუთაისში ეს დიდს საჭიროებას შეადგენს. ღმერთმა ქმნას, მალე მოხერხდეს, მის და მის ძმას არამც თუ პროგიმნაზიის შენახვა, არამედ გემნაზიის მართვაც კი შეეძლებათ სამაგალითოდ და შესანიშნავად. ასეთი მუშაკი შვილია თავის სამშობლოსი სიმონ ანტონისძე ოცხელი.

ივანე პეტრეს ძე კაკაჩაშვილი. ამათ ძველი გვარი ქოჩჩია-შვილია. ესენი კათოლიკის სარწმუნოებას ძველადგანვე დაკავშირებიან. პეტრეს მამა ქაქუჩა-იგივ ქაიხსრო მძველად თუ ტყვედ წაუყვანიათ სტაჰოლს. იქ ოსმალთა ამის გათათრება სდომნიათ. ამ დროს ქაიხოსროს ფრანცუზები შეხვედრიან, ოსმალთაგან უყიდნიათ, მის მერე იგი მათს მფარველობის ქვეშ შესულა და მალე კათოლიკის სარწმუნოებაც მიუღია. იგი ისე დაუახლოვდა ფრანცუზებს, რომ თურმე ფრანგულ ენის გარდა, წერა-კითხვა და ლოცვებიც შეისწავლა. ხანში შესვლის დროს, იგი კათოლიკე მღვდლებთა მფარველობით

ახალციხეში ბრუნდება. იქ, იგი ცოლს ირთავს და სახლდება კიდევ.

ქაიხოსროს ეძლევა შვილები და მათ შორის პეტრე-ვაჟი. შემდგომ ამის პეტრე იზრდება, ესეც ახალციხეს ცოლს ირთავს და სახლდება. ამას ეძლევა შვილი ივანე-ახალციხეს. თუმცა ყველა ამების დრო ჩვენ არ ვიცით, მაგრამ საუწყებელია, რომ იგი უნდა შეეხებოდეს XVIII საუკ. ნახევრის დამლევს. ხოლო ქაიხოსრო კი XVIII საუკუნეში უნდა იყოს დაბადებული. ასე რომ დღეინდელ კოკოჩაშვილების შთამომავალნი კათოლიკის სარწმუნოებაში მესუთე, ან მეექვსე თავობა უნდა იქმნეს და სწორედ ამიტომ უფრო საფიქრელია, რომ ქაიხოსრო კოკოჩაშვილი XVIII საუკუნის ნახევარს უნდა იყოს დაბადებული. 13 წლის პატარა ივანე, ახალციხიდან გადადის ქუთაისს, იქ სახლდება და სცხოვრებს კათოლიკეთა მღვდელთა გავლენის ქვეშ და მათის დახმარებითვე სწავლობს ექიმობას, ანუ მკურნალობას. სწავლის დროს დიდს ხელმძღვანელობას უწევდენ როგორც ქუთაისის პატრები, ისევე ახალციხისა.

პატარა ივანემ საექიმო ასპარეზედ კარგი ნიჭი გამოიჩინა, ძრიელ აღვილად და დიდის დაკვირვებით სწავლობდა მკურნალობას. მან მალე მიაღწია თვით წამლების კეთების ბრძნულს ოსტატობასაც და ერთსა და იმავე დროს, იგი როგორც მკურნალობდა, ისევე თავის ხელითვე აკეთებდა წამლებს. ივანემ მალე განითქვა იმერეთში სახელი, ექიმობის, ამის ცოდნით და აღამიანობის მხრით მას პატივს აძლევდა მთელი იმერეთის ერი: გლეხნი, თავად-აზნაურობა, მოქალაქენი და მასთან თვით იმერეთის მიტროპოლიტი დავითიც. ამის მკურნალობის ცოდნას ზედ ერთობოდა სიტყვა-პასუხი, კეთილი გული და სამაგალითო საქციელი, რასაც ავადმყოფობაზედ დიდი ზეგავლენა აქვდათ. კაცთ მოყვარეობას მის გულში ისეთი დიდი აღგილი ეკავა, რომ იგი ლარიბ ავადმყოფებს წამლებში და მკურნალობაში არამც თუ თვით ართმევდა შრომის ფულს, არამედ ფვით ეხმარებოდა, თვით აძლევდა ფულს, თუ კი ავადმყოფს გაჭირებას შეამჩნევდა.

ამ პირის ასეთს ღირსებას მრავალნი დაასაბუთებენ. მისგან არა ერთს და ორს გაჭირებულს სწეულს მიუღია დახმარება. როგორც მკურნალიც განთქმული იყო და ამ განთქმას დიდათ ეხმარებოდა მისი კეთილი გული და ღარიბთ სწეულთ სიბრალული. ამით სამაგალითო იყო იგი თავის საგანში, კარგად არჩენდა ყველანაირს მუწუკებს, შინაგან ავადმყოფობასაც კარგად ამჩნევდა, მაჯის ცემაც კარგად იცოდა, ქალთა ორსულობის შეტყობაც და გუნებ ნაქცეობაც. ორსულ ქალს ადვილად გაუგებდა: ვაჟი მიეცემა თუ ქალი. მოკლედ უნდა ითქვას, რომ ივანე ქოქოჩაშვილი რამდენადაც თავის დროის კვალად საექიმო ასპარეზედ სჩანს მოღვაწე პირად, იმდენადვე ცხოვრების ყველა მხარეებთა საქმეზედაც. მას დიდი ამაგი უნდა მიუძღვოდეს ხალხის საზოგადო ცხოვრების საქმეების წინაშე. იგი უკანასკნელ, დროს მისული ირთავს ცოლს და საყოველთაოდ სცხოვრებს ქუთაისს. გარდაიცვალა 1864 წ. 66 წელს მიღწეული. მაშასადამე იგი დაბადებულ უნდა იყოს 1799 წ. აქედამ უნდა ვიცოდეთ, რომ ქაიხოსრო კოქოჩაშვილი დაბადებულ უნდა იყოს XVIII საუკ. ნახევარს, კათოლიკობაც ამ დროს აქვსთ მიღებული. სამწუხაროდ ისტორიული ცნობების მათში აღარაფერია დაშთენილი. ამის შეკრებასაც ეხლა მოვასწარიტ.

ივანე პეტრეს ძემ ენები იცოდა: ქართული, სომხური, თათრული, თვით წერაკითხვაც კი სამაგალითოდ. თვით ძველს გუჯრებს ოსმალურს ენაზედ და წერილებს ეს სთარგმნიდა მთაწრობის თხოვნით. აქვდა თავის სახლში სამკურნალო აფთიექი. წამლების ბალახებსაც თვით შოულობდა, რომ სხვისი ხელით მოტანილში შეცდომა არ მოსვლოდა. მასალებს სულ თვით პოულობდა. ბალახების სახელებიც კარგად იცოდა და ნამეტურ, ლათინურის სახელები. წამლებს ყოველთვის შესამჩნევად ამზადებდა. ესევე არჩენდა უმსგავს ავადმყოფებს. ჭკონდა შედგენილი „ბატანიკური ლექსიკონი“ ლათინურს, ქართულ, არაბულ, ოსმალურ, სომხურ და რუსულ ენისა: ამ საინტერესო წიგნს გარდა მას აქვდა კიდევ სხვაც ბევრი

რამ ნაწერები ექიმობის შესახებ. საზოგადოთ, თავის დროის კვალად მწიგნობარი კაცი ყოფილა და ქართული კითხვის მოყვარე.

თუმცა ივანე პეტრეს ძე კოკოჩაშვილს თავის დროს იმერეთის ერში დიდათ აქვდა გავარდნილი სახელი, თუმც მას ავადმყოფები ყოველთვის მრავლად ახლდნენ და საქმიანობისაგან მოსვენებაც არ აქვდა, მაგრამ მაინც იგი არ იყო მდიდარი. ღარიბად მოკვდა, რადგანაც რასაც შეძლებულ ავადმყოფთაგან სამკურნალო ფულს იღებდა, იმას მერე შეუძლო სნეულებს და ლატაკებს ურიგებდა. ამით ივანე პეტრეს ძე სამაგალითო იყო თავის დროს და მრავლთაგან დიდათ პატივცემული. მის ამაგს და შრომას იმ დროს თურმე ყველა პირნათლად აღიარებდა, ასეთი მოღვაწე ყოფილა.

პეტრე-პავლე ივანეს ძე კოკოჩაშვილი. ქართველებში ჩვეულება იყო, რომ რასაც, ანუ რა ხელობასაც მამა მისდევდა, იმასვე მომავალში შვილი დაადგებოდა. შვილი მამის ხელობაში მამისავე გვერდით ვითარდებოდა და ხალისდებოდა. არის ჩვენში ზოგიერთი ისეთი ძველი გვარები საპატიაო ოჯახების და მცოდნე კაცების, სადაც ერთ ხელობის გვარში რამდენიმე თავობა მდგარა, ერთ თავობას თავის ხელსაქმიანობა მეორე და მესამე თავობისთვის გარდუცია. სწორედ ამის მაგალითს წარმოადგენს ივანე კოკოჩოვი და მისის შვილის პეტრე-პავლე ივანეს ძე კოკოჩოვის საქმეც.

მამის მაგალითების დიდი თანამზამთარი იყო შვილი მისი პეტრე-პავლე, რომელიც დაიბადა 1832 წ. ქ. ქუთაისს. პატარა პეტრე ჯერეთ შინ ვითარდებოდა, მამის მაგალითებს სწავლობდა და შემდეგ იწურთვნებოდა პატრების გავლენის ქვეშ, სადაც სწავლობდა იგი კარგად ქართულ ენას, ლათინურს, ფრანგულს და იტალიურს. უნდა მოგახსენოთ, რომ ქუთაისის პატრებს ამ მხრივ დიდი ღვაწლი და ამაგი მიუძღვით იმერეთის ერის წინაშე. მასწავლებლობით იგინი ქუთაისში არამც თუ მარტოდ ქართველ კათოლიკებს ემსახურებოდნენ,

არამედ თვით იმერთა მეფობის დროსაც კი ბატონის შვილებს ასწავლიდენ და მათ მერე, 1820 წლებიდან ხომ ყველას, განურჩევლად წოდების, ვინც კი ისურვებდა ფრანგულის, ლათინურის და იტალიური ენის სწავლებას, ესენი მზათ იყვნენ, მუქთად ასწავლიდენ.

პეტრე-პავლეს ცხოვრება დაკავშირებულია იმერეთის დედა ქალაქ ქუთაისის ზრდასა და აღორძინებასთან. 1770 წ. იმერეთმა წინ დაიწყო სვლა, გამაგრება 1790 წლებიდან. ქ. ქუთაისი ც აღორძინებას მიეცა. უნდა ითქვას, რომ პეტრე-პავლე როგორათაც მამის სამაგალითო თვისებით ივსებოდა და იზრდებოდა, ისევე იგი დიდს წარმატებას იძენდა პატრების გავლენის ქვეშ. ენებს გარეშე პატრების და კაპუცინების წყალობით იგი სწავლობდა სამკურნალო მეცნიერების ვითარებას, წამლების და ბალახების სახელებს ყველა ენებზედ. დროს მიმდინარეობის და ხანში შესვლის წყალობით იგი ყველა საგანზედ კარგს მოსახრებას იღვენდა და ნამეტურ ვაქრობის ასპარეზებად, რაც მაშინდელ ქუთაისის ქართველ კათოლიკეთა წინაშე მყატრად იყო აღორძინებული და რასაც კარგი ისტორიაც აქვს.

პეტრე ივანეს ძე მამის სიცოცხლეშივე, საექიმო ასპარეზზედ ისე გამოიწურთნა, ისე მოემზადა, რომ მან ახალ გაზღობილად ამის სასარგებლოდ მოქმედებად დაიწყო და ხმ სამოქმედო ასპარეზზედ გასახელოვანდა კიდევ, მომავალი, კარგი, ქებული დაუდგა. მიზეზი მისის ასეთის წარმატებისა გახლდათ ის გარემოება, რომ პეტრე ივანეს ძე გამოიწურთნა ისეთ კაპუცინებთან როგორც იყვნენ პატრი ბერნარდე და ბონვენტურა, რომელნიც მთელს საქართველოში ცნობილ იქმნენ როგორც ერთ უანგარო ხალხის მკურნალ მოძღვარნი. ამათი გონიერება ყველამ იცოდა კარგად. პეტრე პავლემ სიყმაწვილიდგ ანვე დაიწყო საათუთიექო საქმეების მომზადების ვითარება და მალე იქამდე მივიდა რომ ასეთ საქმეთა მოწყობა და შექმნა არ გაუჭირდებოდა. აღსანიშნავია ისიც, რომ პე-

ტრე-პავლე თავის დროის კვალად რუსულს ენასაც კარგად ითვისებდა.

პეტრე პავლე ისე დაწინაურდა და ისე წავიდა წინ, რომ 1860 წ. ქ. ქუთაისში, გახსნა აფთიეკი. იმ დროს, ეს საქმე პირველი მაგალითი იყო ქუთაისში. იგი მნიშვნელოვანი იყო არამც თუ მარტოდ ქუთაისში, არამედ მთელს გუბერნიაში. იგი მთლად ჩვენ ქართველებისთვისაც საყურადღებო უნდა იყოს, რადგანაც იმ დროს კი არა და თვით დღესაც კი ქართველ კაცს იშვიათია რომ აფთიეკი აქვდეს, ან სააფთიეკო მაღაზია და ან პროვიზორი იყოს. ჩვენში ეს ერთობ მცირეა. საყურადღებოა ეს გარემოება მითაც, რომ პეტრე-პავლეს მთავრობა არ აძლევდა ნებართვას აფთიეკის გახსნისასა. ყოველივე სიძნელე მთავრობისა პეტრე-პავლემ დასძლია და ქუთაისში მოახერხა საყოველთაოდ და სამახსოვრო საქმის მოწყობა. 40 წელიწადი მეტია რაც ამათგან ქუთაისში არსებობს ეს და უნდა ითქვას, რომ მათ ამ ხნის განმავლობაში დიდი სიკეთე აქვსთ მოტანილი. ასეთ საქმეთა ფასის განმარტება და საუბარი თუმც ადვილი არ არის, მაგრამ ჩვენ მაინც ვიტყვით, რომ თუ კი განსვენებული სამსონ თოფური დაფასდება თავის შრომით, მაშინ არც პეტრე-პავლეს მოაკლდება თავის მნიშვნელოვანი ღვაწლის მნიშვნელობა ჩვენს წინაშე. ენა ადვილათ იტყვის, ასეთი შრომის დაფასება ადვილი საქმე არ არის, რადგანაც პეტრე-პავლეს შრომა 40 წლის განმავლობაში გაფანტულია და გარდაშლილია მთელს იმერეთის ერის წინაშე. ამას ყოველთვის ექმნა თავის ფასი და მნიშვნელობა.

ამათ თავიანთი ვალდებულება ისე უსრულებიათ, რომ ძნელად მათ ოდესმე სადმე რამე საქმეში ნაკლი, შეცდომა მოსვლოდეთ, ძნელად, ერთობ ძნელად და თითქმის არასოდეს. შესანიშნავია ისიც რომ რა კაცთ მოყვარეც ივანე კოკოჩოვი იყო, ისეთივე არის ეს პეტრე-პავლე. შეუძლოთა სიყვარული, მათი მფარველობა და უფასოდ წამლების მიცემის და მკუ-

ნალობასაც ამის გულში დიდი ადგილი აქვდა დაკავებული, იგი დაუზარებლივ ეხმარებოდა ყველა შეუძლო და უქონელს, რასაკვირველია თავის შეძლების და გვარად.

როგორც საქმის წარმატების და შრომის განსპეტაკების და გალაზათიანების მეძიებელი, თავის ასპარეზედ მარტოდ რუსეთის საათთიექო წამლებით არ ჩერდება მან საზღვარ გარეთის წამლებს და ნივთებსაც მიაქცია ყურადღება და დაიწყო მგზავრობა კონსტანტინეპოლს, ბერლინს, ვენას და ევროპის სხვა ქალაქებშიაც. ევროპის ქალაქებში მისთვის მგზავრობა არ იყო უზენაესი, მან იგი დიდათ გამოიყენა და შემდეგ მით დაგვირგვინდა ამ მგზავრობის და გამოყენების შრომა, რომ მრავალ საქმეთა გარეშე, ქუთაისში გახსნა სამაგალითო სუნოვანი წყალთა ქარხანა, ამ ქარხანაში მომზადებული წყლები სწორეთ რომ სანაქებო და სამაგალითო რამ იყო მთელს კავკასიაში. რადგანაც ასეთ სავაჭროთა ცნობები ჩვენი წიგნის თანხმა არ არის, ამიტომ პეტრე-პავლე ივანის ძის დანარჩენ სხვა სავაჭრო ცოდნის და წარმოების შესახებ იხილეთ სხვა წიგნში, სახელდობრ „ვაჭრობა და მრეწველობა ქართველ კათოლიკობაში“. მოკლედ უნდა ითქვას რომ ეს პირი იმერეთის ერის წინაშე დამაშვრალია კეთილის და სამაგალითოს სამსახურით.

ლევან ლუკას ძე მჭედლიშვიდი. ბათუმში და საზოგადოთ ამ კუთხეში ცნობილი იყო თავის საქმეებით და მამულისშვილობით, იგი ეკუთვნის სოფ. უდიდამ გადასხლებულ ლუკა მჭედლისშვილის ოჯახს. ლევან მჭედლიშვილი თავის დროის კვალად ითვლებოდა ერთს საუკეთესო მამულისშვილად, ერთს უწარჩინებულ ქართველ ადამიანად. იგი იყო განათლებული კაცი, მასთანვე კარგად მომზადებული, კარგის თვისებით დაჯილდოებული. ვისაც კი მისი ცნობა აქვდა, ყველა ის თამამად დამეთანხმება, რომ ლევან ლუკას ძე ქართველი ერის ცხოვრების ასპარეზედ ბათუმის მიდამოებში უპირველეს პირად ითვლებოდა, როგორც იქ, უნდა ითქვას, რომ იგი მთელს

საქართველოშიაც იმ სახითვე უნდა იქმნეს მიღებული და მნიშვნელობა მიცემული. იგი იყო საუკეთესო კაცად კაცი, სამაგალითო მშრომელი, ჭეშმარიტების მეძიებელი ყველა საქმეში და საგანში, კარგი ამხანაგი თავის ცოლშვილის და მთარველი, მოსამართლე და მოსარჩლე ყველა შეუძლო პირისა და მასთანვე მრავალთაგან მისაბაძი ქართველი დარბაისელი, შორს მხედველი, სათნო ადამიანი.

ლევან ლუკას ძე როგორც განათლებული და მომზადებული კაცი, კარგი მკოდნე იყო ქართული მწიგნობრობისა. იგი ქართულად მწერლობდა კიდევ. მისი ფსევდონიმი „კრაზანა“ იყო. მისი წერილები წინეთ „დროება“ში იბეჭდებოდნენ და შემდეგ „ივერია“ში. მისი წერილები ყოველთვის ჩვენი ცხოვრების დღიურ ვარამს ეხებოდნენ. საჭირო და სასარგებლო კითხვების მას არაფერი გაეპარებოდა. საყურადღებო იყო მისი წერილები 1878 წ. ომის შესახებ, ბათუმის აღებაზედ, ანუ ოსმალეთის საქართველოზედ. მისი წერილები ყოველთვის სიამოვნებით იკითხებოდა ხალში, ამ წერილების წერისთვის მაშინდელ „დროების“ რედაქტორს სერგეი მესხს მაწერ-მოწერაც აქვნდა ლევანთანა და წერას გარდა სხვა საქმეებსაც ბევრს რამეს ავალებდა. წერის მიმართულება მისი იყო ყოველთვის ნათელის მიმართულების და პროგრესიულის. მის ნაწერებში ნათლად გამოისკვრიტება სიმართლე, კაცის პიროვნების შემოფარგვლა და საზოგადო საქმეთა პატივის ცემა.

ლევანმა ბათუმის საქმეებიცი კარგად იცოდა, იგი ერთგული მსახური იყო ყველა ქართულ საქმეთა და მასთანვე დაუღალაფი მშრომელი და ხმოსანი ბათუმის თვით მართველობის. ბათუმში არ დაარსებულა რამე საზოგადო საქმე თუნდ პატარა, რომ იქ ლევანს მონაწილეობა არ ჰქონდეს მიღებული. მეტად კეთილი შრომა აქვს ამ პირს დათესილი და ეს შრომა ცხადი თავმდებია მის, რომ თვით მისი გარდაცვალებაც მოხდა ბათუმის ქალაქის თვით გამგეობის სხდომაზედ დასწრების დროს, უცბათ გარდაიცვალა, რის გამოც მთელი საზოგადოება მწუხარედ დარჩა და ყველა ნალვლობდა ლევანის ასე უდროვოდ დაკარგვაზედ. დაუვიწყარი ადამიანი შესაფერის პატივის

ცემით იქმნა დასაფლავებული. ბევრს საქმეებთა გარეშე ლევან ლუკას ძე მოყვარე იყო ქართველ კათოლიკეთა ისტორიის მასალების და იგი ყოველს ცნობას ამ ერის შესახებ სიამოვნებით კითხულობდა.

ხშირად მგზავრობდა ახალციხეს, იქაურს კათოლიკეთა საქმეებს თვალთ ყურს ადევნებდა და მასთანვე მასალების კრებასაც ყურადღებას აპყრობდა. სხვათა მრავალთა შორის მისგან მოპოებული რამდენიმე ძვირფასი ისტორიული მასალები მეც მივიღე, რომელნიც აქა იქ ქართულს გამოცემებში მოვათავსეთ. დიახ ბევრი, მეტად ბევრი კეთილი საქმე აქვს ლევანს დათესილი ქართველთ წინაშე, იგი გარდაიცვალა 1903 წ. ვიტყვით კვალად, რომ ლევანი როგორც ქართველი კაცი იყო დიდი საღმის მოყვარე, თავაზისა, პრუ-მარტილის და სიწრფელის. ძნელად, რომ ვისმეს მისგან რამე წყენა მიეღოს, ან რამე არა საკადრისი სიტყვა მოესმინოს. ქართველ კათოლიკობაში იგი ითვლებოდა პირველ ხარისხის მოღვაწე კაცად, ბათუმისკენ მის ამაგს ვერვინ დაივიწყებს. საჭიროა ამ პირის ზოგი რამ წერილები ქართულის გაზეთებიდამ გამოიკრიბოს და ცალკეც დაიბეჭდოს. ზოგი დიდათ საინტერესოც იქმნება დღეს ჩვენთვის. საჭიროა, საჭიროა რომ ამ წერილებს ყურადღება მიეპყროს.

ზავლე ლუკას ძე მჭკდღიშვიდი. ძმა გრიგოლის და ლევანის, უმცროსი, ჩვენს საზოგადოებაში კარგად ცნობილი, მომზადებული და მასთან განათლებული კაცი, შესაფერის თვისების, კარგის ადამიანობის ღირსებით დაჯილდოებული, ღირსი სული ლევან ლუკას ძისა. პავლეს აღზრდა და გამოწურთნა გრიგოლს მიეწერება. თვითონაც გადმომცა გრიგოლმა, რომ მე ავზარდე ლევანი და პავლე. საზღვარ გარე მე წავიყვანეო. როგორც ერთი და ორი ძმანი იყვნენ კარგის ნიჭირებით დაჯილდოებული, ესევე პავლეო. იგი თავის დროის კვალად ქართველებში, ერთს სუფთა მამულის შვილად ირიცხება, ქართველ ერის საქმეებთა გულ შემატკივრად, მის წა-

რმატების დიდს შტრფობელად და მნატვრელად, ასეთის თვისებით იცნობენ პავლეს ჩვენში ყველა ისინი ვისაც კი სადმე ამ პირის შესახებ რამე ცნობები გაუგიათ.

პავლე 50 წლებს მიღწეულია, ცოლშვილის პატრონი, პატარაობიდანვე ბათუმს სცხოვრებდა და მერე სამხლვარ გარეთ წავიდა სასწავლებლად, ენებთ შორის იცის ქართული, რუსული და ზედ მიწევნით ფრანგული. ფრანგული ენის ცოდნაში ძნელად რომ მას ვინმე შეედაროს ჩვენში, იშვიათად. დღეს იგი მსახურებს ბათუმის საურთიერთო ნდობის ბანკში და მის გარეშე თფილის გუბერნიის თავა აზნაურთა ბანკის წევრათაც ირიცხება ბათუმში, ამ ბანკის ყოველ საქმეებსაც იგი აწარმოებს. ყველა საქმეში, ყველა დაწესებულებაში პავლე ლუკას ძე არის სამხგალითო ადამიანი, დიდი მამულისშვილი, მართლ მსაჯული და მასთანვე დაუღალავი მუშაკი. ჰაზროვნებით არის ნამდვილი გულშემატკივარი ქართველი, ისეთი ქართველის რომლის მსგავს პირნი ჩვენს დროში იშვიათ მოსაპოველნი არიან. ვინცკი იცნობს ამ პირს, ის უეჭვოდ დამერწმუნება ამაზედ. პავლეს კარგი ცნობა აქვს ყველა ჩვენ მოღვაწეებს და მწერლების. ყველა მოღვაწე და მწერალი მას იცნობს როგორც უერთგულეს პირს და გულშემატკივარს თავის სამშობლო ქვეყნის საქმეების, მიმართულებით პავლე არის იმავე ჰზრის როგორც მისი ძმა ლევანი, უფრო უმეტესის მიდრეკილებით სავსე და უფრო მეტი მეძიებელია პროგრესიულის მოძრაობის აღორძინების, ნათელის სუფთა იდიალურის მამულისშვილობის, სამხგალითოს სწორის კაცად კაცობის, რაც სამწუხაროდ ჩვენს გათახსირებულს დროში ერთობ მცირეა და იშვიათი, ეს იშვიათობა ემჩნევათ თვით განათლებულთ ქართველთ შორისაც.

პავლე როგორც განათლებული და მომზადებული კაცი დიდი მეტრფეა მწერლობის, იგი დაახლოვებულია ქართულს მწერლობასთან, რუსულ და ფრანგულთანაც, ჟურნალ გაზეთების და საზოგადო საქმეთა სჯასა და კამათს იგი ფეხ და

ფეხ მისდევს, ანუ კვალ და კვალ და ყოველს საგანსა და სჯაზედ თავის საკუთარ საღს შენიშვნებს და დასკვნასაც აღდგენს. იგი სამაგალითო მეძიებელია ქეშმარიტების და საქებური და მსკვნელი ლოდიკურს სჯასა და მოსაზრებაში. ქართველი საზოგადოება პავლეს იცნობენ როგორც ერთ ქვეიან და მასთანვე განათლებულს კაცს, ამასთანვე იციან მისი სამაგალითო თვისება, სიმართლე, ქეშმარიტების მორჩილება და ამიტომაც მას ყველგან პატივს ცემენ და ანიჭებენ. იგი ყველა ქართველის წინაშე პატივცემულია და ამაგდარი, დღეს ბათუმში იგი ითვლება საუკეთესო მოქალაქედ. საუკეთესო განათლებულს მამულისშვილად. იგი ყველა საქმის დიდი პატივის მცემელია და თანამგრძნობელი. ბათუმში ამ პირსაც მეტად დიდი შრომა აქვს დათესილი. ამის შრომას თავის ბრწყინვალე ისტორია აქვს.

პავლე ქართული მწერლობის ერთგულად ახალგაზდობილადმევე აღმოსჩნდა, მან თავის დროს წერაც დაიწყო, მისი წერილები ბათუმიდამ საინტერესო იყვნენ. მკიბხველ საზოგადოების წინაშე, მთელი იმ დროის ქართველთ საზოგადოება პავლესი და ლევანის წერილებს ბათუმის და მის მიდამოების შესახებ სულ განაბული ელოდენ. პავლეს წერილები იბეჭდებოდენ წინეთ „დროებაში“ და შემდეგ „ივერია“ში, თავის დროის კვალად პავლეს წერილები შესაფერს მნიშვნელობას არას დროს არ დაჰკარგვენ. სხვათა შორის „ივერია“ში დაიბეჭდა ფრანგულიდამ ნათარგმნი ბათუმის აღწერა. ეს აღწერა თავის დროის კვალად შესაფერია და საყურადღებოც. ასეთ წერილებს გარდა პავლესვე ეკუთვნის პატარა წერილი სახელდობრ „ლონდონის მაწანწალები“. რომელიც თავის დროის კვალად მნიშვნელოვანი იყო და დღესაც კაი საკითხია. ეს წერილები „დროებაში“ 1878 წ. დაიბეჭდა და 1902 წ. მე დავბეჭდე ცალკე წიგნად. პავლეს წერილებში ამ აღწერას თავის მნიშვნელობა არას დროს არ მოაკლდება. მართალია ჩვენში მაწანწალების რიცხვი ისე არ არის გამრავლებული,

რომ მასზედ წერა საჭირო იყოს, მაგრამ რაც არის და რამაც უკვე იჩინა თავი, უნდა ითქვას, რომ ეს წერილი კი არა და ასი ამისთანაც არის საჭირო. დღეს ეს წიგნი მრავალთაგან იქმნა მოწონებული და ხალისით წაკითხული. წერილი თარგმანი უნდა იყოს, რადგანაც იგი ლონდონის მაწანწალების აღწერას შეეხება.

უნდა ითქვას რომ პავლე მჭედლიშვილსაც არა მცირედი შრომა აქვს დადებული როგორც საზოგადო საქმეთა წარმატებაზედ, ისევე ქართული მწერლობის გალონიერებაზედ, ქართული მწერლობის აღორძინების სრული მონატრეა და თავის შეძლების და გვარად ყოველთვის მზათ არის ხოლმე რომ დახმარებაც მისცეს, დაუზარებლივ და უშვრელად. ზოგი ამისი ძველი წერილები ღირსია შეკრების და დაბეჭვდის. ნამეტურ „ბათუმის აღწერა“ წერილები ასე თუ ისე საკმარისად აცნობებს მკითხველს ბათუმის მიდამოების მდგომარეობის და ნამეტურ ქართველ მაჰმადიან ყოფა-ცხოვრებას. როგორც ქართველი კათოლიკე პავლე არის ფართოს მიმართვის და ნათელის შეხედულების როგორც გვაროვნობაზედ, ისევე სარწმუნოებასა და მის კითხვებზედ. ამ პირს ბათუმის ქართველ კათოლიკეთა ეკკლესიის აშენების სამზადისზედაც დიდი შრომა აქვს დადებული. პავლე ჯერეთ 50 წლებს შესული პირია და იმედია რომ მთელის ქართველობის საქმიანობის ასპარეზზედ იგი ჯერედ კიდევ კაი შრომას დასდებს, კარგს ამაგს გაიმძღვარებს წინ.

ასეთი გახლავსთ ამ პირთა ცხოვრების და მოქმედების ცნობათა ისტორია და უნდა ითქვას, რომ ერთ ღროს, ანუ ოსმალთა მფლობელობის ჟამს, ქართველთა ერთს ქვა კუთხვდი ძალას ესენი შეადგენდენ და ყოველივე ქართული სულიერების თუ რამ ცნობები მოდიოდა ჩვენში და ან თუ ქართველ მაჰმადიანებში გადადიოდა, ყველა ამის მეთაურნი და წინ გამძღოლნი ესენი გახლდენ. ამ საქმეთა მოგონებასაც გარს ბრწყინვალე ღირსება აქვს.

პეტრე იაკობის ძე ისახლავი, კაცი ცნობილი და ვულ-
შემატკივარი ქართველ კათოლიკეთა საქმეების, დიდის
ხნიდამ მსახურებს რკინის ვზის გამგეობაში. ესევე პირი არის
თფილისის ქართველ კათოლიკეთა ეკლესიის ძმობის წევრად
და მასთანვე ერთს უსუფთავეს მოღვაწედ ირიცხება, ცოლ-
შვილის პატრონია. სამაგალითო კაცად კაცია ყველას წი-
ნაში, დაუზარებელი.

ვასილი ალექსანდრეს ძე თუშანიშვილა, ოზურგეთელი, უმაღ-
ლესად განათლებული ქართველი, საუკეთესო მამულის შვილი,
დიდი გულ შემატკივარი ქართულ საქმეების, ზედ მიწვენიტ
მცოდნე ჩვენის საზოგადოებრივი მოძრაობის, ჩვენის საქმეების,
კარგი, ჩინებული მწიგნობარია, ყოველ ნაირად მომზადებული
და მასთან დაუღლეელი ქეშმარიტ მშრომელიც. მსახურებს
ქუთაისის თავად-ახნაურთა ბანკში დამფასებლად და ირიცხება
ერთს უშესანიშნავეს ადამიანად, ჯერედ ახალგაზრდა არის
და ეხლავ მამულის შვილობით ვახლავსთ, ქებული.

რაფიელ იოსების ძე გოკიელოვი, კაცი ენერგიული, კარგად
ცნობილი მთელს საქართველოში, თფილისში შესანიშნავად
აწარმოებს თუთუნის და პაპიროსის ქარხანას. სამაგალითოა
მისი თუთუნი და პაპიროსი, კარგი და მასთან იაფიც, პაპი-
როსის კოლოფებზედ ახატვინებს დიდებულ თამარ მეფის
სურათს და სხვა ქართველ წარჩინებულ პირებისასაც. ქარხნის
საქმეებში და საზოგადოთ რაც კი მოეთხოვება მის მართვა
გამგეობას ყველაფერში სამაგალითოა. თფილისში მისი ფირმა
კარგად სახელოვნებს და შემდეგისთვის უფრო დაწინაურდება,
რადგანაც რაფიელ იოსების ძე გოკიელოვი ამისთვის დაუ-
ცხრომლად შრომობს და კარგი ენერგიაც მოსდევს.

ალექსანდრე ხუციშვილი, ხიზაბავრელი, კარგი მასწავლე-
ბელი თავის სამშობლო კუთხის ქართველ კათოლიკეებში და
სამაგალითო პირი, სცხოვრობს ს. ხიზაბავრას.

ედვასად იოსების ძე ყარაევი, კანტროლნი პალატის რევი-
ზორი. 50 წლებს მისული. საუკეთესო კაცი ვახლავსთ,

კარგად ცნობილია მთელს თფილისში და ამაგდარი ბევრის სამაგალითოს პატიოსანის საქმეებით. არის გულ შემატკივარი ქართველთა კათოლიკობის, მასთანვე კარგის სამაგალითოს რაჯახის შვილია, ეს სამაგალითო ადამიანი ერთ დროს მასწავლებლადაც იყო თფილისის კათოლიკეთა სკოლაში. იცის კარგად გალობაც და ვნების კვირაში „გოდებას“ კარგადაც გალობს თფილისის კათოლიკეთა ეკკლესიაში. ბევრის სამაგალითოს საქმეებით არის ცნობილი.

გრაგოჯ აკობის ძე ჟარაგვი. ცნობილი პირი ქ. თფილისში. კარგი მამულ-დედულის პატრონი. ქართული ინტერესების პატივის მცემელი და ნამეტურ ქართველ კათოლიკეთა საქმეების. თფილისში, ერთხელ თავად აზნაურთა კრებაზედ, ქართული თიატრის დახმარების მიცემისთვის სთქვა შემდეგი: ქართული ენის შესასწავლებლად ქართველებს ერთად ერთი თიატრი დაგვრჩენია, სადაც ვსწავლობთ ქართულ ენას და ნუ თუ ამას დახმარება უნდა მოვაკლოდ, ეს არ შეიძლება, დახმარება უნდა მივსცეთ. გრიგოლ იაკობის ძე ყარაგვი 50 წ. მისული კაცი გახლავსთ და ბევრის კეთილის საქმეებით ცნობილი.

დავით ანტონის ძე ზუბალაშვილი. საუკეთესო ქართველი მამულის შვილი. კარგი მცნობი და ცოტა დროით თანამსახური სტეფანე ზუბალაშვილთან. დავითი არის ერთი ისეთი ყმაწვილ კაცთაგანი, რომლის მსგავსნიც ჩვენს დროში ერთობ იშვიათია და სამთლიდ საძებარი. დიდამ უყვარდა იგი სტეფანე ქონსტანტინეს ძე ზუბალაშვილს და მიტომ იგი საკრედიტო ბანკის სამსახურიდამ გაიყვანა და თვისთან დაიყენა ბაქოში უფროს ბუხგალტრად. ცოლ შვილის პატრონია.

ივანე გიორგის ძე ზუბალაშვილი, კაცი შემძლებელი და კარგად ცნობილი ქ. თფილისში. ერთ დროს მსახურებდა დუშეთის სამაზრო უფროსადაც. ამაზედ ნახეთ მათი გვარის ისტორია, არის ცოლ შვილის პატრონი და დროს მიხწყული. იასკე სტეფანეს ძე მაზანდარი, მამა ალოიზისა, თავის

დროს კარგად ცნობილი, კაი ქართველი, კარგად მცოდნე ქართულის ენის და მწიგნობრობის, თავის დროსაც კარგი დამკვრელი პიანინოსი და მის კარგი მასწავლებელიც, ბევრი პატივის მცემლები ჰყვანდნენ თავის დროს მას თფილისის განათლებულ საზოგადოებისაგან,

ანჯელო იაკობის ძე ენდრონიკოვი. გორის მკვიდრ ძველ დარბაისელ ოჯახის შთამომავალთაგანი. კარგი სამაგალითო ქეშმარიტი გამგე და საზოგადო საქმეებთა დიდათ პატივისმცემელი, სადაც გორში ერთი და ორი პატიოსანი მოღვაწე შრომლები გამოსჩნდებიან, იქ არც ანჯელო ენდრონიკოვი გამოაკლდება მათ. იგი არის დიდათ პატივცემელი და საყვარელი სამაგალითო კაცი გორის საზოგადოების წინაშე. ნამეტურ დიდს მფარველობას უწევს ადგილობრივ ქართველ კათოლიკეთა საქმეებს. გორის გამგეობაშიაც ირიცხება ერთს სუფთა და სამაგალითო მართალ ადამიანად. ყველას მოყვარეა იგი და ყველაც პატივს სცემს მას.

გიორგი ზავლეს ძე თავ. თუმანიშვილი, ძე ცნობილის მოღვაწე პავლესი. სამაგალითო შვილი თავის ქვეყნის და მამულისშვილი. ინჟინერია, მსახურებს ქუთაისის გუბერნიაში.

კონსტანტინე მიხეილის ძე დაკიშევიჩი, მამით პოლონელი. ამათი პაპა ივანე, პოლონეთიდან საქართველოში პოლიტიკურის საქმეების გამო გამოუგზავნიათ. ივანე დაკიშევიჩი თფილისში სცხოვრებს და ქართულ ენას სწავლობს. 1819 წ. თფილისში ცოლად ირთავს იმ დროის გამოჩენილ ქართველ კათოლიკეთა ოჯახის ხიდირბეგიათ ქალს. ჯვარს სწერს პატრი ფილიპე. ამ ივანეს შვილია მიხეილ დაკიშევიჩი, კარგად მცოდნე ქართული ენის და საქართველოს ისტორიის, მეცნიცნობდი მას, ამისი შვილი გახლავსთ კონსტანტინე დაკიშევიჩი, სამაგალითო მამის შვილი, განათლებული, კარგად მცოდნე საქართველოს ერის და მის საქმეების. მსახურებს სახელმწიფო სამსახურში და ირიცხება ინჟინერად.

ნიკოლოზ მიხეილის ძე დაკიშევიჩი, ძმა კონსტანტინესი.

კარგად მცოდნე საქართველოს კათოლიკეების საქმეების და ქართული ენის, რადგანაც ამათი დედაც ქართველი ქალი გახლავსთ. პეტრე ისარლოვის ასული?! სოფიო. ნიკოლოზ მიხეილის ძე განათლებული კაცია და თანამდებობით ტოპოგრაფი გახლავსთ, სამაგალითო გულშემატკივარია ყველა საზოგადო საქმეებისა.

ანდრია ნიკოლოზის ძე ყარაჯვი, მუსიკის მასწავლებელი თფილისის თავად აზნაურთა სკოლაში, თავის კვალად მშრომელი და პატივცემული მრავლ საქმეთა შემცნებით.

ზაფხუ ყაჯაჯვაძე, იშვიათი მოხელე ჩვენ დროში, მსახურებად გორის სამხედრო საკრებულო სამართველოში. სწავლა აქვდა მიღებული ახალციხის სამოქალაქო სკოლაში. იყო კარგი თვისების, მშრომელი და თვისის ცდით განვითარებული. იყო ყველა ქართულ საზოგადო საქმეებთა დიდი პატივისმცემელი, ქართული მწიგნობრობის მიმდევარი. საქართველოს ისტორიის კარგად მცოდნე. თანამედროვეს იდიოლებისაგან გაღვიძებული და მის დიდათ პატივისმცემელი, იყო საუკითესო მოსამართლე, საუკეთესო ქომავი ხალხის, ეხმარებოდა მუშებს, ხელოსნებს და სხვათაც. 1904 წ. მოკლულ ექმნა ქ. გორში, ერთის ოსისაგან. უდანაშაულო და უზადო, ეს გახდა სულ ხალხის შეცდომით და დაუნახაობით. არაფერში დანაშაული და არაფრის ცუდის საქმეების ჩამდენი პავლე დაიღუპა უღვთოდ, უმიზეზოდ. ეს იყო მის იმ პატივისცემის ჯილდო, რადგანაც იგი იყო მიუდგომელი, სწორი და უანგარო. ასე უღვთოდ მოუღეს ბოლო გაურკვეველის და გაურჩევლის მტრობის და ქორების წყალობით.

სტეფანე ივანეს ძე ადმურაფი, 50 წლებს მისული, მსახურებად კანტროლნი პალატაში. განათლებული კაცია, თფილისელი, 1878 წ. თფილისში რომ ქართული თეატრი დაარსდა, მაშინ სტეფანე და თავისი და ელისაბედი მხურვალე მონაწილეობას იღებდნენ ქართულ წარმოდგენებში, სცენაზედ თამაშობდნენ კიდევ. ამათს სახლშივე ვიკრიბებოდით ხშირად

ქართული წიგნების გამოსაცემლად და ამხანაგობის შესადგენად ვთათბირობდით.

იაკობ ივანეს ძე მეფისაჲვი. ცნობილი გვარის წევრი, განათლებული მკურნალი მედიცინაში და მასთანვე მომზადებული მრავალ ნაირ სამკურნალოთა შეგნებით. სცხოვრებს თფილისში. იცის კარგად დედა ენა და წიგნი.

ივანე იაკობის ძე გოკიელაჲვი. მკურნალი და ცნობილი მთელს თბილისში როგორც კარგად მცოდნე ექიმობის, ქუთათური გახლავსთ. იცის კარგად ქართული ენა და წერაკითხვა.

აჲქესანდრე ნიკოლაშის ძე თავ. თუმანიშვიდი. ხელთუბნელის თავადის თუმანაშვილების შთამომავალი გახლავსთ. უმაღლესად განათლებული მკურნალია. კერძოდ შესწავლილი აქვს დედათა ექიმობა, კარგა ხანია რაც ქალთა მკურნალად მსახურებს თფილისის სამოქალაქო საავადმყოფოში და როგორც სპეციალისტი მკურნალი საუკეთესო მფარველია და მშველელი ავადმყოფების. ძნელად და მეტად ძნელად რომ მას რამე სნეულების გამგეობასა და მკურნალობაში შეცდომა მოუხდეს. ასეთ ექიმებთ შორის თფილისში ეს პირველი გახლავსთ. ხასიათითაც სანაქებო აღამიანია, კეთილი და მშვიდობიანის თვისების, ვისაც კი ხელს დასდებს იგი, ყველა ავადმყოფს აღვილად არჩენს. ერთ დროს, თფილისში, საჯაროდ ქალთათვის ლექციებსაც კი კითხულობდა, მისის ასეთის შრომისთვის თფილისის შესმენილ ქალთა ნაწილის დიდი მადლობელი იყო. საყურადღებოა ეს პირი მითაც რომ ღარიბ ღატაკ ავადმყოფებს თითქმის უფასოდ არჩენს, ამისთანა სიბრალულით მისი გული სავსეა და გაფართოებული. ბევრი პატივის მცემლები ჰყავს თფილისში და დამფასებლები სინდისიერად. 35 წლებს მისულია.

ივანე ჰეტრეს ძე ბუზირგანაჲვი. 40 წლებს მისული. კაცი მთელს თფილისში ცნობილი. კარგის განათლების მექონი და პატივცემული. თავის საგანში იგი ითვლება კარგს მცოდნედ.

მრავლ საქმეთა შორის, 1903 წ. თფილიში, კათოლიკეთ ეპისკოპოსი როპი რომ გიახლათ, მაშინ ივანე პეტრეს ძე ბეზისგანოვმა სიტყვა უთხრა ეპისკოპოს. სიტყვა მშვენიერის შინაარსის იყო და პირდაპირ საქართველოს და ქართველ კათოლიკეთა შესახებ. სხვათა შორის უთხრა: — „ჩემდა საბედნიერად, წილად მზღდა საქართველს კათოლიკობისაგან სიტყვის წარმოთქმა მასზედ, რომ ეს შესანიშნავი კუთხე ათას ხუთასი წლის განმავლობაში იცავდა ქრისტიანობას. თქვენი მობრძანება, საქართველში, ქართველ კათოლიკეთა წინაშე რძი საუკუნის განმავლობაში პირველი მაკალითია. ამიტომ ვინატრებთ, რომ ეს ძვირფასი კუთხე თქვენის შეუფებისაგან არ იქმნეს დავიწყებული“. სიტყვამ დიდი გავლენა იქონია როგორც ეპისკოპოსზედ, ისევე მსმენლებზედ. იცის კარგად სამშობლო ენა, მწერლობა და ისტორია.

მიხეილ ბაღდასარის ძე ბეზისგანოვი. სამხედრო მკურნალი მთელ თბილისში ცნობილი და მასთანავე სამაგალითო მშრომელი კაცი. იცის კარგად ქართული ენა და მწიგნობრობა. ცხოვრების ასპარესზედ იგი არის კარგი ადამიანი და საყოველთაოდ ყოველთვის და ყოველგან პატიოსანი ძმური სიყვარულის მფენელი.

მიხეილ პეტრეს ძე ენდრონიკოვი. კაცი განათლებული და მომზადებული, მასთანავე დამსახურებული. 1866 წლების შედგეილამ, საქართველოში რომ სასამართლოები დაფუძნდა, მის შემდეგ იგი თითქმის სულ ამ ასპარესზედ მსახურებდა და ამით მან კაი ნიჭიც გამოიჩინა. რუსის კანონი ხალხის ზნესა და ხასიათს შეუფარდა და მოაწესრიგა. ამით იგი ამაგდარია და თანამედროვე ნ. ზუბალაშვილის და ილ. წინამძღვარი-შვილის. ეხლა სამსახურიდამ თავისუფალია. სხვა და სხვა კეთილის საქმეებითაც იგი კარგად არის ცნობილი ადგილობრივ.

ივანე მიხეილის ძე დავიშვიანი, კაცი მაღლის ზნეობისა და საუკეთესოს სამაგალითოს თვისების, მის გულში დიდი ადგილი აქვს დაკავებული სათნო სიყვარულს და მაღალს ზნე-

ობისადმი დიდს სამაგალითო პატივისცემას და მიდრეკილებას. ეს პირი ისეთის სამაგალითოს თვისებისა არის, რომ მის მსგავსად განსპეტაკებულთ რიცხვი კი არა და თითო კაციც კი სამთლილდ საძებარია. კარგად იცნობს მთელს ჩვენს საზოგადოებრივი ცხოვრების საქმეებს, საქართველოს ძველსა და ახალ ამბებს. თანამედროვე ცხოვრების პირობებზედაც დიდი დაკვირვება აქვს, დიდათ შესტკივა გული ქართველთა ერის სასტიკად დაქვეითებასა და გაწყალებაზედ, იცნობს კარგად ქართულ მწერლობას და ყველა ქართველ მოღვაწეებს. საქართველოში იგი დიდი გულ შემატკივარია ქართველ კათოლიკეთა საქმეების და მათი დიდი პატივისცემელი. ქართული ენის აღორძინება და მწიგნობრობის გავრცელებაც დიდ ბედნიერებად მიაჩნია და ამიტომ იგი დაუცხრომლად შრომობს ქართველთ შორის მწიგნობრობის გავრცელების სასარგებლოდ. ასეთ ღირს შესანიშნავ შრომის სრული მოწამე თვით მე ვარ, 50 წლებს მისულია და უცოლშვილო. ვიტყვი მოკლედ რომ, ივანე დაკიშვიძის დიან ჩვენს დროში მეტად დიდი სუფთა დი უმწიკვლო პირია. გლახაკთ შემწეობა, შენდობა და კაცის სიყვარული წმინდა დროშათ აქვს გულში აღმართული.

პეტრე ზაქარაიას ძე სსაკაშვილი. გორელი, ახალგაზდა კაცი. დღეს ქუთაისში სცხოვრებს, არის სანაქებო თვისების და მასთან კარგი მწიგნობარიც. 1803 წ. საქართველოში მოსულს კათოლიკეთ ეპისკოპოს ქუთაისში 9 მაისს, ქართულად სიტყვა უთხრა და მკაცრის კილოთი დაავალა, რომ დაგვეხმარეთ, რომ ჩვენს საყდრებში ჩვენს ენაზედ ვაღიღოთ ღმერთით. ამ სიტყვის თანაზიარევე ყოფილა მისივე ამხანაგი იაკობ დათიასვილი, ქუთაისის მცხოვრებ ქართველ კათოლიკეთაგანი. ესეც მცოდნე მამულიშვილობით განცხოვლებული ძე ყოფილა თავის დაქვეითებულ სამშობლო საქართველოსი.

სტეფანე ფეიქარიშვილი, იგივე ფეიქარაფი. ქუთაისში კარგად ცნობილი ვაჭარი, მცოდნე მრავალ ნაირ სავაჭრო საქ-

მეთა და მცნობი ყველა ჩვენ საჭირ ბოროტო კითხვების კარგად განმსჭვრეტი გვაროვნულის კითხვების და ნათელის შეხედულების ქართველ კათოლიკობაზედ, 1903 წ. ქუთაისში ჩავიდუ კათოლიკეთ ეპისკოპოსი როპი. აქ ამას მრავალი სიტყვები უთხრეს ქართველ კათოლიკობის შესახებ, სიტყვების დაკალებით იმედი ჰქონდათ მრავალთ რომ ჩვენი დავალება შეწყნარებული იქნებაო, ამიტომ დავალების გამო მადლობაც უნდა მისცემოდა. ეპისკოპოს მგზავრობის დროს, ქუთაისიდან გორამდე გამოჰყვა გზაში სტეფანე ფეიქაროვი და გზაში, ვაგონებში, შესანიშნავი საგანგებო სადილი გაუმართა, ქართული პურმარილი, რათა როპს არ დაევიწყნა ეს და დაპირება აესრულებინა, მაგრამ სამწუხაროდ, იმედებმა შემდეგ ჩაილულის წყალი დალიეს.

სტეფანე ფეიქაროვს ქუთაისში აქვს კარგი სავაჭრო რკინეულობის სამეურნეო იარაღების მაღაზია სამეურნეო იარაღების საშუალებით დიდის სამსახურის ნიშნად 1897 წ. გაზეთ „მეურნეშიაც“ იყო წერილი, სადაც სტეფანე ფეიქაროვი დიდის პატივისცემით არის მოხსენებული. აღსანიშნავია აქ ის გარემოებაც, რომ სტეფანე ფეიქაროვი სხვა კიდევ ბევრი კეთილის საქმეებით არის პატივსაცემი და საყურადღებო. მისი სავაჭრო მაღაზია შესამჩნევი არის ქუთაისში.

გრიგოლ ლუკას ძე მჭედლიშვილი. კაცი ცნობილი, ამაზედ იხილედ „ვაჭრობა ქართველ კათოლიკებში“ ამიტომ აქ ამაზედ არას ვამბობთ. გრიგოლი მოხერხებული კაცია, კაი ქართველი, კაი მეხსიერების პატრონი და მრავლ ძველის ამბების მცოდნე; ნამეტურ დასავლეთ საქართველოსი, ჯავახეთის და მესხეთისა. ამ პირმა მეტად ბევრი უცხო რამ ძველებური ამბები მიამბო ჩემის მასალებისთვის.

იაკობ კოსტანტინეს ძე ზუბაღაშვილი. დაიბადა 1876 წ. ქათფილისს. იგი არის უმცროსი შვილი მშობლების. როგორც ვიცი, მშობლებს იგი დიდათ უყვარდათ, ეს ხომ ქართველებში ჩვეულებაც არის, რომ მშობლებს უმცროსი შვილი

უფრო უყვართ ვინემც სხვანი. მოგეხსენებად რომ იაკობის დედა აწ განსვენებული ელისაბედ მიხეილის ასული-ქუთათური ქალი გახლავსთ, როგორც მოწყალე და სათნო ადამიანი ქებული იყო თავის დროს, იგი გორში ბევრს ხელ მოკლევოჯახის ქვრივ ოხრებს ეხმარებოდა, რასაც ბ. აღ. თუთაევის ლექსიც მოწმობს. თფილისის და სხვათა კუთხის შეუფლოებს ჩვენ არ ვახსენებთ, რომელთაც კი ეს ქალი დახმარებას აძლევდა.

ასეთი დედის ხელში და გავლენის ქვეშ იზდებოდა პატარა იაკობ კონსტანტინეს ძე და იგი მართლაც კაი დედის გავლენის წყალობით კარგის თვისებისაც გამოიზარდა, სწავლა დაამთავრა თფილისის კლასიკურს გემნაზიაში. შემდეგ სხვა განათლებაც მიიღო. იაკობ კონსტანტინეს ძე ზუბალაშვილი თავის დროდგან, ანუ სკოლის სკამზედ ჯდომის დროსვე შეჩვეულა სხვა და სხვა სამეცნიერო წიგნების კითხვას. სამეცნიერო საგანთა ცოდნით მსჯელობაში. იგი რომ მცოდნე გახლავსთ ამას ასაბუთებს მისგან ნათქვამი შემდეგი შენიშვნა:

— „ბიოგრაფიული წერილება უნდა იწერებოდეს ისე, რომ იგი მარტად ერთის და ორის პირისთვის კი არ იყოს წასაკითხი, არამედ მთელის საზოგადოებისთვისა. წერაში დამწერი აბექტიურს წესს უნდა ემკრიბებოდეს.“

ქეშმარიტად, რომ ასე უნდა იყოს, ბიოგრაფიკ ყოველთვის ასე უნდა სჯიდეს. ეს მეთოდი რუსულ მწერლობაში გაბრწყინდა 1860 წლების შემდეგ, როცა პისარევმა და დობროლიუბოვმა ხმა მალლა იწყეს ქადაგება. იაკობ კონსტანტინეს ძე ზუბალაშვილი რომ კანონიერად არის განათლებული ეს კარგად სჩანს ზემო ხსენებულ მის შენიშვნებიდან. როგორც ახალ გაზრდა კაცი დიდი თანამდევარია თანამედროვე მოძრაობის და კეთილ საქმეთა ქმნის. ამაზედ კანონიერი მოსაზრება აქვს შედგენილი. მისგან ნათქვამი გახლავსთ: „მუშათ ვაკრებება კარგად ესმდა ჩემს ძმას, სტუფანესა, მიტამ იგი

მათ კარგადაც ექცეოდა. ამიტომ მიხ წინაშე არც მუშები ახდენდენ ზღანუებასა“.

ამას რაღა განმარტება უნდა ჩვენგან. კარგად მოექცევი, კარგად მოგექცევიანო. სანატრელია, რომ ამ სადიდებელ ცნებას სხვანიც იაკობ ზუბალაშვილისავებ უმზერდენ. ამის გარჩევა მუშებს და ხელოსნებსაც უნდა აქვნიდესთ, რომ იაკობ კონსტანტინეს ძე ზუბალაშვილს დასხვათა შეძლებულ ბოროტებს ერთად არ რევდენენ. ყველას გარჩევა უნდა, ავი და კარგი, ბოროტი და კეთილი მდიდრებშიაც არის და ლარობებშიაც. ამიტომ სამწუხარო იქმნება თუ მუშები ამ მარტივ სავალდებულო მცნების ერთს მეორისაგან ვერ გაარჩევენ.

იაკობ კონსტანტინეს ძე ზუბალაშვილს, საზოგადოდ ხელ მოკლე და ლატაკებზედ რომ მეტად ჰუმანიური შეხედულება აქვს, ეს ცხადათ მტკიცდება იმ გარემოებიდანაც, რომ 1902 წ. სააღდგომოდ, თფილისის გამგეობას თავის წილად 2000 მ. გაუგზავნა და ასე შეუთვალა. „ეს ფული სააღდგომად იმ ღატაკ ზირებს დაურაკეთ; რამქელთაც ამ დღისთვის სანაფაგე არ ექმნებათ“.

ამ სიტყვების შენიშვნების შესახებ ჩვენ არას ვიტყვით, მისი მადლი მკითხველმა გაარჩიოს. ხოლო იმას კი ვიტყვით, რომ რა თვისებისაც სტეფანე კონსტანტინეს ძე გახლდათ, იმავე თვისებისა არის იაკობიც. თვით სტეფანესაც დიდათ უყვარდა იაკობი, ეს სიტყვითაც კი სთქვა სტეფანემ, უეჭველია იაკობსაც კარგად ეცოდინება რომ იგი სტეფანეს დიდათ, ძრიელ უყვარდა.

იაკობიც ისეთივე თვისების არის გვაროვნობაზედ და ქართველ კათოლიკობაზედ როგორც სტეფანე. მან სთქვა: „კათოლიკობის შესახებ სამხუბის კამათს დასხებეთ ქართველებმა თავი და უეჭველია ისინიც გაჩუკდებიან“.

მუშათა გარჩევაზედაც მას აქვს ნათელი რიალური შეხედულება. როგორც პატივს სცემს საქართველოს, თავის

სამშობლო ქვეყნის ერს და საქმეებს, ისევე რუსს, სომეხს, თათარს და სხვათაც. ყველას ინტერესებს ერთნაირად ეგებება და მხარს აძლევს. იაკობ კონსტანტინეს ძე ჯერეთ ახალგაზდა კაცია. იგი მინახავს პატარაობიდან, ვინაიდან კარგად ვიცნობდი მათ მშობლებს და მთელ მათს საგვარეულო წევრთაც. ვიტყვი თამამამდ რომ მის გულში ჩვენი ქვეყნის სიყვარულს დიდი ადგილი აქვს დათმობილი. ეს სიყვარული მათი გვარის დარგია, იგინი ყველას პატივს სცემენ. ამის ნიშანწყალია, რომ მათ 150,000 მ. შესწირა რუსის მთავრობას აღმოსავლეთის ომში დაჭრილთ სამკურნალოდ, მათგან დიდი ფული შესწირვია სომხებს, რუსებს, თათრებს და სხვათაც.

ჩვენში მოსახრება იაკობის შესახებ სტეფანეს ბიოგრაფიაში 1901 წ. გამოვსთქვით. ჩვენი მოსახრება 1904 წელს ნათლად გამართლდა, როცა სტეფანეს სიკვდილის შემდეგ 100 ათასი მ. თფილისის გამგეობას შეწირა ღარიბ ხალხთა სნეულ ბავშვების საავადმყოფოს შესანახად, 15 ათასი მ. ბაქოს ტეხნიკურ სკოლის ლაბორატორიის გასაფართოებლად, 50 ათ. მ. ქართველთ თავად-აზნაურთა სკოლას. 10 ათ მ. „წერა-კითხვის სამართველოს“ წვრილბან შეწირულებათა ჩვენ არ ვახსენებთ. ბავშვების საავადმყოფოს დაარსების მნიშვნელობის გამო ჩვენი ჰაზრი 1904 წ. „კალენდარში“ გამოვსთქვით, მიტომ ამაზედ აქ არას ვიტყვით. ხოლო ის კი უნდა აინიშნოს, რომ ყველა ამ საქმეთა ინიციატივი იაკობ კონსტანტინეს ძეს ეკუთვნის.

იაკობ კონსტანტინეს ძე არის შვილი თავის მშობლების ელისაბედის და კონსტანტინესი. ეს პირნი იყვნენ ქართული მწიგნობარნი და დიდათ მოყვარე ქართულის ენის და მწერლობის. ასეთივეა იაკობი, ასეთივე არიან ყველა ძმებიც, ამასვე ეკუთვნოდა სტეფანეც, ვიტყვით სიამოვნებით, რომ იაკობ კონსტანტინეს ძე ჩვენის ხალხის განსანათლებლად დიდს შემწეობას აძლევს მწერლობას, მას დიდათ სურს ქართული მწერლობის აყვავილება და გავრცელება, ამისთვის

იგი არას დაიშურებს და ამ მოკლეს დროის განმავლობაში, მან ქართველ საზოგადოებას სიტყვითაც დაუმტკიცა და გამოაქვა თავისი სამზადისი და სურვილი ყოველთვის მონაწილეობის მიღებაში. იაკობს დიდი სიყვარული და სურვილი აქვს, რომ საქართველო აღწერილ იქმნეს ყოველ ნაირის მხრით, ენციკლოპედიურად და გაცნობილი არა მარტო ქართულს ენაზედ, არამედ რუსულს და ფრანგულზედაც. ამის შესახებ უკვე წრე არის შემდგარი და მუშაობს. ეს საქმე უეჭველია დამთავრდება, ამას ფიქრი არ უნდა.

იაკობ კონსტანტინეს ძე ზუბალაშვილი დიდი პატივის მცემელია სახალხო განათლების და ამიტომ იგი დიდს პატივს სცემს ქართულ სახალხო მწიგნობრობას და ქართულ წიგნების გამოცემას, ნამეტურ ღარიბ ქართველთ გამოცემელთა შრომასაც დიდს მნიშვნელობას აძლევს, ყოველს გამოცემას თავის მნიშვნელობას არ აკლებს, სახალხო წიგნების გამოსაცემად „ცისკრის“ დაარსებაც სულ იაკობ კონსტანტინეს ძე ზუბალაშვილის მამულისშვილურს მხარესთან უნდა იქმნეს დაკავშირებული, ამეებს გარდა იგი ქართულს ენაზედ დრო გამოშვებითი გამოცემასაც დიდს მნიშვნელობას აძლევს.

ნათქვამია ქართულად: „მამა ნახე, დედა ნახეთ, შვილიც ისე გამოხახეთ“. ეს ითქმის სწორედ იაკობ კონსტანტინეს ძეზედაც. დასასრულს ვიტყვი, რომ იგი როგორც განათლებული კაცი სტეფანესაებ მორიდებული პირია და დიდი სათნო. საწყალი ხალხის ყველა განურჩევლად უყვარს, ქართველი, სომეხი, რუსი და სხვანი. ამან მათი გარჩევა არ არის. ყველა ტომის საქმეებსაც ერთნაირად ადიდებს, რუსის საზოგადო საქმე, სომხების, თათრების და სხვათაც ყველა ერთნაირად მიაჩნია, მათაც ისე სცემს პატივს როგორც საქართველოს და ქართველთ საქმეებს. უნდა მოგახსენოთ რომ ესეც ერთი დიდი ღირსება გახლავსთ ახალ გაზრდა იაკობ კონსტანტინეს ძე ზუბალაშვილისა. იგი დროის განათლების შვილია, სუფთა ჰუმანიური კაცად კაცი, ცხოვრების მხარე-

ბის დაკვირვებით სრული რიალისტი—განათლებული პირია, იგი ყოველს სავალდებულო ცნებას ისე ემსახურება როგორც კარგს მამულისშვილსაც მოეთხოვება. მისი აწინდელ საქმეთა ცნებანი ცხადათ გვაძლევენ საბუთს ვიფიქროთ, რომ იაკობ კონსტანტინეს ძე ზუბალაშვილს ჩვენი ცხოვრების ასპარეზედ მეტად დიდი ადგილი დაეთმოა ქველმოქმედობის და ხალხის და ქვეყნის სიყვარულის გამო.

ალოიზ თურვანდოვი. ამ გვარის წევრნი მესხები არიან, ახალციხიდამ, კათოლიკობას ძველადვე დაკავშირებულნი, ამ ბოლოს დროს ალოიზის მამა ახალციხიდამ ბათუმს გადასახლდა. ალოიზ თურვანდოვი ბათუმში გაიზარდა, იქ დავაჟკაცდა, იქვე დამუშაკდა. დროის კვალად განსწავლულა წერაკითხვაში, მერე სახელოსნო ასპარეზედ მისულა სამუშაკოდ. დღეს ბათუმის ქარხნებში მუშაკობს. ალოიზ თურვანდოვი თანამედროვე შვილია, ნაყოფი საზოგადოებრივის ნათელის მოძრაობისა. იგი მკაცრად მისდევს განვითარების საქმეს, პაზრიანი წიგნების კითხვას, გონების გაფაჭიზებას, ანუ გაძრიელებას, ეს არის მისი გულის საუნჯე, მისი სატრფო საგანი. ცალი ხელით მუშაკობს და ცალი ხელით ნათელ გზას იძიებს. მხურვალედ მისდევს ქართული წიგნების კითხვას, ნამეტურ კაი წიგნებისას.

მე ვიცნობ მას, იგი მახვილ გონიერია, კარგად ესმის მას რომ რამდენადაც მუშა ხელოსანი ბედნიერია ცხოვრების პირობებით, იმდენი საზოგადოებრივი ძალაც მალლა იწევს. ამიტომ იგი მკაცრად ემსახურება მუშათა—ხელოსანთა განვითარება-გაღვიძებას. ფეხ და ფეხ მავალია და თანამგრძობი მათის განკაცების და გაბედნიერების. ქართულ მწიგნობრობას ისე თავისუფლად მიეთვისა, რომ ერთ დროს მისი ერთი პატარა საკამათო წერილი „კვალშიაც“ იქმნა დასტამბული ერთის ექიმის შესახებ. უნდა ითქვას, რომ ქართველ კათოლიკეთა ხელოსანთა და მუშათ შორის ასეთი პირები სხვებიც იქმნებიან, ამას ფიქრი არ უნდა, ეს მე აქ მხოლოდ ერთი

პირი მოვიყვანე ნიმუშად და დასამტკიცებელ მის, რომ რომის ეკლესიის წესების და პაპის მალიარებელთ ქართველ კათოლიკობაშიაც მოიპოვებინა ნათელ დედა ჰაზრებით აღვსილი მუშები, რის ნიშანიც არის ალოიზ თურვანდოვი.

მიხეილ მღებრიშვილი, თფილისის კათოლიკეთა სკოლის მასწავლებელია. მღებრიშვილები ახალციხელები არიან. მიხეილ მღებრიშვილი კარგა ხანია რაც ამ სკოლაში მასწავლებლობს და თავის მოვალეობას ასრულებს. იგი ერთი თავდადებული მასწავლებელია ამ სკოლის და გულ შემატკივარი. სამწუხაროდ, ამ სკოლის მასწავლებლებთა შესახებ ჩვენ არაფერი ცნობები გვაქვს, იგი სკოლა 1640 წლებიდან არსებობს, მართალია ხან იკეტებოდა დროებით, ხან იხსნებოდა, უმეტესად არსებობდა, იკეტებოდა მცირე ხნით მტერთა თავდასხმის დროს. აქ ხშირად ყოფილან სხვა და სხვა საყურადღებო მასწავლებელნი და მოღვაწენიც, მაგრამ ჩვენ კი მათი არაფერი ცნობები გვაქვს. სამწუხაროდ აქამდე თვით ამ სკოლის ისტორიაც კი არა აქვსთ ცალკე წიგნად დაბეჭდილი. ამიტომ იმედია ამ სკოლის ისტორია შემდეგ დაიწეროს და მიხეილ მღებრიშვილის მოღვაწეობის ცნობებსაც იქ დაეთმოს კარგი, შესაფერი ადგილი.

ზაქარია პეტრეს ძე ფალიაშვილი 30 წლების მისული ნიჭიერი შვილია თავის ქვეყნის, დაბადებულია ქ. ქუთაისს, გონებით არის ფხიზელი და მასთან მახვილ გონიერი. საზოგადო სწავლის დამთავრების შემდეგ იგი სწავლობდა სამუსიკო სკოლაშიაც, შემდეგ კონსერვატორიაშიაც. აქ მას აღმატებით დაუმთავრებია სწავლა. ყოველთვის შესაფერი ნიჭიერება სჩნევია. თფილასსა და მთელს კავკასიაში სადაც ერთი და ორი კაცი გამოჩნდება სამუსიკო ასპარესზედ, იქ ასეთ საპატიო პირთ არც ზაქარია პეტრეს ძე გამოაკლდება. იგიც საპატიო ადგილს დაიკავებს.

ზაქარია პეტრეს ძე ფალიაშვილის სამუსიკო ნიჭიერება თფილისის გაზეთებში ხშირად შეუქიათ ხოლმე, ასეთი იყო

შავალითებრ 1904 წ. „ივერიაში“ სადაც აღწერილი იყო ამ პირისაგან თფილისში გამართული ქართული კონცერტი და მასში გამოჩენილი ზაქარია პეტრე ძე ფალიაშვილის შესანიშნავი ნიჭიერება. საქმის სინდისიერად შესრულება, თავის მოვალეობის კარგად ცოდნა. იგი ასე ხშირად შეუქიათ ხოლმე, უნდა მოგახსენოთ, რომ ეს მე, როგორც ქართველს, თავ მოსაწონადაც მიმაჩნია. თუმცა მე მუსიკის ცოდნა არა მაქვს, მაგრამ „ცნ. ფურც.“ და „ივერ.“ ცნობებით ვიტყვი, რომ ზაქარია პეტრეს ძე არის ერთი სინდისიერი და პატივ საცემი მშრომელი პირი თავის ასპარესზედ. იგი მასწავლებლად გახლავსთ თფილისის თავად-აზნაურთა სკოლაში.

ივანე პეტრეს ძე ფალიაშვილი. ძმა პეტრესი, განათლებული კაცია, კარგად მცოდნე სამუსიკო საქმეების. 40 წლებს მიღწეული უნდა იქმნეს. ამასაც სამუსიკო სწავლა აქვს მიღებული, სწავლის დამთავრების შემდეგ თფილისში სცხოვრებდა. დღეს იგი ადესაში იმყოფება და იქაურ სამოქალაქო თიატრის კაპელმეისტერად იმყოფება. მე არ ვიცნობ მის საქმეთა ვითარებას და მნახველნი და მცნობნი კი მის შრომას პატივისცემით შორხსენიებენ.

ნიკოლოზ გალუსტავი. საუკეთესო მშრომელი ჩვენი თიატრის ასპარესზედ, სიმპატიური პირი და თავის შრომით განსწავლული და განათლებული. თიატრში სუფლიორად, იყო ნიჭიერი მშრომელი კაცი და ქართულს ენაზედ სხვა და სხვა პიესებს და ლექსებსაც სწერდა. გარდაიცვალა უდროვოდ. მისი შესაფერი აღწერა მოთავსებული აქვს იოს. იმედაშვილს „ცხოვრების სარკის“ მეორე წიგნში. გარდაიცვალა უდროვოდ 1900 წ. შემოდგომას.

იოსებ გრიგოლის ძე მეღიქიშვილი. ძმა ეკატერინესი და პროფესორის მეღიქიშვილის. დიდხანს აწარმოებდა თფილისში სტამბის საქმეს. სხვა და სხვა დროს ქართულ წიგნებსაც ბეჭდავდა. ქართული საზოგადოების წინაშე ბევრ ნაირი საპატიო შრომანი მიუძღვის, გულით და მოქმედებით კეთი-

ლი თვისების ადამიანია. კარგად მცნობი ყველა ჩვენი მოღვაწეების და საზოგადო საქმის.

ბაგრატ ბეთანჯია, ახალციხელი. სწავლა მიიღო ახალციხის სამოქალაქო სკოლაში, დღეს მასწავლებლობს, სხვა და სხვა დროს იგი წერილებს სწერდა და სწერს კიდევაც ქართულ გაზეთებში

მიხეილ ივანეს ძე აღმურაფი. კაცი განათლებული და დროს შილწეული, კარგად მცოდნეა თავის საგნის და საქმეების. იგი ისეა მომზადებული საპროფიზორო და სამკურნალო ასპარესზედ, რომ ძნელად მას თფილისში ბევრი ვინმე შეეღაროს. თფილისში ორს ალთავას კარგა ხანს „წამლხანას“ (აფთიექიც) მართავდა, სანაქებოდ და შესამცნევად. ეს სხვაფრივაც შესანიშნავი მშრომელი, განათლებული კაცია თავის ქვეყნის და საზოგადოებრივი საქმეების. იცის კარგად ქართული ენა და წერაკითხვა.

დიმიტრი ნაზარაფი. ქუთაისელი, განათლებული კაცია და დროის კვალად საკმარისად მომზადებული. მთელი იმერეთის საზოგადოება დიმიტრი ნაზარაფს კარგად იცნობს, იგი თანაზდებობით ვეჭილია და მასთან კარგად მცოდნე—თავის საქმის, ქუთაისში რომ პირველად გაზეთი „შრო-მა“ დაარსეს 1881 წ. ამ გაზეთის გამომცემლად იგი გახლდათ. უნდა ითქვას რომ ეს გაზეთი ქუთაისში როგორც პირველად გამოცემული ქართული გაზეთი სწორედ სამაგალითო იყო თავის დროის შინაარსის კვალად. დიმიტრი ნაზარაფმა ამ გაზეთის გამომცემით კარგი სიმპატიური ხსოვნა უნდა დაიმკვიდროს ჩვენის მწიგნობრობის ისტორიაში. იგი ხანდისხან სხვა და სხვა წერილებსაც სწერდა. სამწუხაროდ ეს გაზეთი მესამე წელს არსებობის მოისპო თავის და ძალა უნებურად, რაშიაც დიმიტრი ნაზარაფი დანაშაული არ არის.

სტეფანე ივანეს ძე ჯაყელი. ჯაყელები სამცხელნი არიან. ათაბაგთა ნათესავნი. კათოლიკობას იგინი აღრიდგანვე დაუკავშირდენ. კათოლიკ ჯაყელის გვარის წევრნი XIX საუკუნის

შედგეილამ ქართველებში დიდათ განითქვეს სახელი. დღეს კი სიმცირე ეტყობა ამ გვარის წევრთ. ამათგანი გახლავთ სტეფანე ივანეს ძე. განათლებული კაცია, თანამდებობით ვექილი. 60 წლებს მიღწეულია. ერთ დროს ბაქოშიაც, მსახურებდა. ესევე პირი ამხანაგი იყო სანაფთო საქმეებში კონსტანტინე ზუბალაშვილთან. დღეს იგი თფილისში სცხოვრებს და აქაც იგი ირიცხება ერთს ამაგდარ პატიოსან ცნობილ პირად.

ზნაფესორი ზეტრე გრიგალის ძე მუღიქიშვილი. ცნობილი განათლებული პირი გახლავთ არამც თუ მარტოდ ჩვენში, არამედ მთელს რუსეთის მეცნიერთა წინაშე. 40 წლებს არის მისული. პირველად თფილისის კლასიკურს გემნაზიაში სწავლობდა, მერე ოდესის უნივერსიტეტში გახლდათ, სადაც შესანიშნავად დაამთავრა საექიმო სწავლა. იგი იქამდე მოწონებული იყო პროფესორებისაგან რომ იქვე უნივერსიტეტში იქმნა დატოვებული. დღეს მას თავის საგნის პროფესორობა უკავია ზემოხსენებულსავე უნივერსიტეტში.

ზეტრე გრიგალის ძე მელიქიშვილი გახლავთ დიდათ განვითარებული პირი, მეცნიერულად მომზადებული პროფესორი თავის საგანში. იგი სამეცნიერო ასპარესზედ დაუღლელი მუშაკია. მისი ნაშრომი წიგნები საექიმო მეცნიერებთა სხვა და სხვა ნაწილებში დიდს ადგილ იკავებენ, მათ შეაქვსთ ბევრი რამ სამეცნიერო ახსნა და განვითარება. მისის ლექციების შესახებ მე ბევრჯერ შემხვედრია აქა იქ გაზეთებში ქება და დიდება, მისგან დაბეჭდილი სამეცნიერო წიგნები ყოველთვის პატივით და ქებით მოუხსენებიათ სხვა და სხვა დროს. როგორც მეცნიერი პროფესორი, იგი თავის მოწაფეებში ნათელს ჰფენს, მოწაფეთა გონებას და მათ ვითარებას ერთი ათასად აცხოვლებს. მისგან წახალისებულნი სტუდენტები გამხნეებით სწავლობენ და შრომობენ სამეცნიერო ასპარესზედ.

როგორც კაცად კაცი და საქართველოს შვილი, თავის თანამემამულეთა საქმეებსაც დიდის პატივისცემით უმზერის.

ოდესაში მყოფს ქართველ მოწაფეებს დიდს დახმარებას და მფარველობას უწევს. მისის მადლობელთაგანი მე მრავალი მინახამს და მათ აღტაცებას საზღვარი არა ჰქონდათ, რომ ქართველებს, ოდესაში, პატივცემულის პროფესორის ვასილი პეტრიაშვილის გვერდით ასეთი მხნე, გამოჩენილი მეცნიერ მამულიშვილი პროფესორი გვყავსო. მთელი ქართველობა მსწავლულის მელიქიშვილის შრომას დიდს პატივისცემით მოიგონებენ და ისე აღნიშნენ.

ეკატერინე გრიგოლის ასული მესხისა. მეუღლე განსვენებულის სერგეი მესხის. და სტეფანე მელიქიშვილის - ადრინდელის „დროების“ გამომცემლის. თვით ამათი მეუღლე სერგეი მესხიც ხომ „დროების“ რედაქტორად გახლდათ გ. წერეთლის მემდეგ. ეკატერინე გრიგოლის ასული ქართველ ქალთა ცხოვრების ასპარესზედ სამაგალითო მშრომელი პირი ბრძანდება. დიდათ პატივცემული და ამაგდარი ქართველის საზოგადოების წინაშე სამშობლო ქვეყნის სამსახურით. ეკატერინე გრიგოლის ასული გულ მხურვალე მონაწილეობას იღებდა „დროებაში“, აქ ამას მეტად დიდი შრომა და ამაგი მიუძღვის. მისის მშვენიერის თარგმანებით სავსე იყო „დროება“, სხვა გამომცემებშიაც იღებდა მონაწილეობას. განათლება აქვს უმაღლესად მიღებული, იცის ევროპიული ენები. რაც და როგორც წინეთ შრომობდა, დღესაც ისეთივე პატიოსანი მშრომელი ადამიანი გახლავსო.

ჩვენს დროში, ქართველ ქალებთ შორის, ერთობ იშვიათი გახლავსთ ასეთ პატიოსანი ამაგდარ მანდილოსნების პოვნა. ეკატერინე გრიგოლის ასული იშვიათი ხასიათის და მამულის-შვილობით აღვსილი ადამიანი ბრძანდება. მან თავისი მოვალეობა პირნათლად შეასრულა სამშობლო ქვეყნის წინაშე, და აღბეჭდა თვისი ადამიანობის ნიშანი, დღესაც ისეთივე პირი გახლავსთ და სამაგალითო. სანატრელია, რომ ამ ყოველად პატიოსანს ადამიანს ჩვენი ახალგაზრდა ქალები და ნამეტურ მოღვაწეები ხშირად მიჰბაძავენ დიდათ პატივცემულს და ამაგდარ მშრომელს ეკატერინე გრიგოლის ასულის.

ნაყოფიერს მაგალითებს. ღირსი კია რომ ოდესმე ამ პატიოსანის მშრომლის ზოგი რამ ნაწერები ერთად შეიკრიბოს და დაისტამბოს. ეს იქმნება ჯილდო და პატივისცემა იმ დიადის შრომისა, რაც კი ამ დაუღალავ მშრომელს ჩვენს მწერლობის ასპარესზედ აქვს დანერგილი.

ევგ — სოლორაშვილისა. დაი გრიგოლ სოლორაშვილისა, ბოკლის „ცივილიზაციის ისტორიის, „მთარგმნელისა, ეს ქალი მეტად პატიოსანი, კარგი, თავდადებული შრომის მოყვარე გახლავსთ. განათლებული, მომზადებული და ხალხის საქმეებისა ც დიდათ მოყვარული. იგი არის სამაგალითო მოღვაწე თავის ასპარესზედ და მრავალთაგან მისაბადი. ამ ქალმა სხვათა შორის ქართულს ენაზედ სთარგმნა და ცალკე წიგნად დასტამბა 1900 წ. „მუშათა კითხვა“ რაიხსბერგისა, ამ წიგნმა დიდი, კარგი გავლენა იქონია მუშა ხალხზედ, სხვა სამოღვაწო კეთილის საქმეებითაც ცნობილია ეს ყოველად პატიოსანი.

ბარბარე სიმონის ასული ჩივიანისა. მომზადებული მასწავლებელი სამრევლო სკოლისა.

ნატალია იაკობის ასული მიზანდარისა. ხელ საქმის და კრა-კერვის მასწავლებელი ქუთაისის საქალებო წმ. ნინოს სასწავლებელში, კარგად იცის ქართული ენა და წერა-კითხვა.

ნინო მიხეილის ასული მაისურაფისა. ძველად მაისურადე, მასწავლებლობს წმინ. ნინოს საქალებო სკოლაში, იცის კარგად ქართული ენა.

სოფია სტანისლავა მაისურაფის ასული. ზედამხედველი თელავის წმ. ნინოს საქალებო სასწავლებლის.

ბარბარე მიხეილის ასული ბეზირგანაფისა. მასწავლებელი თფილისის ქალთა გამოსაცდელ საეკლესიო სკოლაში.

ნინო მიხეილის ასული დაკიშვილისა. მასწავლებელი საეკლესიო სკოლებში.

ანნა იაკობის ასული მამუღაფისა. მასწავლებლობს ხელსაქმეთა სკოლაში.

ნინო ბაღდასარის ასული შიხინაფისა. თიატრში მოთამაშე გახლავსთ და კარგი ხმოვანი მომღერალიც.

მარიამ ალექსანდრეს ასული თავ. თუმანაშვილისა. მასწავლებელი მუსიკისა, სხვა და სხვა კეთილის საქმეებითაც უესამჩნევი. ყოველ აქ მოხსენებულ მოღვაწე ქალთაგანს აქვს თითო რამ უპირატესი საყურადღებო მნიშვნელობა და ღირსება.

განზრახვა მქონდა, რომ ქართველ კათოლიკეთა ცხოვრებიდამ რამდენიმე წიგნი დამებეჭდა და მით აღმენიშნა მათი რიცხვი და ნაწილი ჩვენი მწერლობის და საზოგადოებრივი მოქმედების ასპარესზედ. ეს მე მით უფრო მინდოდა, რადგანაც ქართველთა წინაშე გამოსჩნდებოდა კარგად ის გარემოება, რომ თუმცა საქართველოში, ქართველთ შორის, ქართველი კათოლიკენი რიცხვით დიდი არ არის, მაგრამ მიუხედავად მის მათში ყოველთვის ყოფილან და არიან ისეთი პირებიც, რომელნიც ჩვენ საქმეებთან მტკიცეთ ყოფილან დაახლოვებულნი, ერთ უღელში შემბულნი და დიდათაც გულშემატკივარნი სამშობლო ქვეყნის და ქართულის მწიგნობრობის. თორემ ქართველებში ძალიან ბევრი გახლავან ისეთინი, რომელთაც ქართველ კათოლიკეთა არსებობის შესახებ წარმოდგენაც არა აქვსთ. ეს წიგნაკები აუწყებთ მათ კარგად, რომ საქართველოში, არიან ისეთი ქართველნიც, რომელნიც ქართველებთან ერთად ერთის სჯულის არ არიან, მაგრამ ტომით, ენით კი ქართველები არიან და კარგადაც ქართველობენ—ანუ კაცად კაცობენ. ვგონებთ ამის დასამტკიცებლად ეს წიგნაკებიც კმარა.

ცხადია, რომ ამ წიგნაკში, სხვა და სხვა მოღვაწეთა აღწერის გვერდით, ჩვენ ბევრი რამ გამოგვჩვენებოდა. ამაზედ ნურვინ გაკვიცხას, ჩვენ რაც ვიცოდით და რაც მოგახერხეთ ის ავსუხსეთ. თუ დღეის შემდეგ ამ მაგალითით სხვა პირთა საყურადღებო ცნობებიც აღმოჩნდებიან, მაშინ რასაკვირველია არც იმათ დავტოვებთ, იმათ შესახებაც შევკრებთ და ერთად ავსუხსავთ, ამაში თვით უნდა დაგვეხმარონ, თორემ ერთი კაცი ყველას ვერ მისწვდება. დავსძენ იმასაც რომ, ამ ცნობებს როგორც ვკრებდით ისევე ვბეჭდავდით და ამიტომ მოხდა რომ ზოგი ძველი პირის ცნობა შემდეგ დროშია მოყვანილი და ზოგი კი წინ. მიზეზი ეს გახლავსთ რომ დროთა და დროთა მცხოვრებთ აღწერანი თავ-თავის ალაგზედ არ გახლავსთ მოთავსებული.

947. 922

ჭ 551

ზ. ჭიჭინაძე

მეორე თუძანოვის ქუჩა, სახლი 30 №-რი

25 კაპ.

მომზადებულია შემდეგი წიგნები დასაბეჭდათ

- 1, ქართველი გრიგორიანები.
- 2, სოლომონ ლეონიძე.
- 3, ისტორია ქართველ კათოლიკეთა IX—XIX მდე.
- 4, ხელოსნები და ამქრული წესები საქართველოში.
- 5, ქართული მკურნალნი და დოსტაქარნი X—XVIII მდე.
- 6, ბატონყმობა საქართველოში, ორი ტომი.
- 7, ოსმალეთის საქართველო.